T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARETİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİSİ: EKONOMETRİK BİR MODEL

Yüksek Lisans Tezi

UMUT İNANÇ EKİZOĞLU

İSTANBUL, 2025

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARETİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİSİ: EKONOMETRİK BİR MODEL

Yüksek Lisans Tezi

UMUT İNANÇ EKİZOĞLU

200032615

Danışman: DOÇ. DR. GÜLDENUR ÇETİN

İSTANBUL,2025

ETİK BEYAN SAYFASI

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamen uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Umut İnanç Ekizoğlu

ÖZET

Ekonomik büyüme, ülkeler açısından önemli işaretlerden biridir. Ekonomik büyüme siyasi ve sosyal yaşama etki eden bir ifadedir. Ekonomik büyümeyi açıklamak amacıyla teoriler ortaya konulmuştur. Ekonomik büyümenin yükselmesi ülke refahına doğrudan katkı sağlamaktadır. Dünya üzerinde yer alan gelişmekte olan ülkelerde bazı sektörler ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Türkiye, 1960 yılından 1980 yılında kadar ithal ikameci bir politika benimsemiştir. 1980 yılından itibaren ihracat önem kazanmıştır. Otomotiv sektörü ülkelerin ekonomilerine etki eden bir sektördür. Ülkelerin büyüme gerçekleştirmesi için en önemli sanayi alanlarından bir tanesidir. Türkiye otomotiv sektörü açısından markalara hitap eden bir pazar olmuştur. Türkiye 1980 yılından itibaren otomotiv ithalatını azaltıp, otomotiv ihracatını artırmaya çalışmıştır. Otomotiv sektörünün kapasitesi sürekli olarak artış göstermektedir. Otomotiv sektöründe meydana gelen artış ihracat rakamlarına da etki etmektedir. Çalışmanın amacı, Otomotiv İhracatının Ekonomik Büyüme ile ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Bu noktada 1969 yılı ile 2023 yılları arası incelenmiştir. ARDL analizi yöntem olarak kullanılmıştır. Eş Bütünleşme Testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye'nin Otomotiv ihracatı ile ekonomik büyüme arasında Nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Türkiye'nin otomotiv ihracatı gerçekleştirmesinin ekonomik büyüme üzerinde etkisi olduğu söylenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Otomotiv İhracatı , Ekonomik Büyüme, Uluslararası Ticaret, ARDL testi,

ABSTRACT

Economic growth is one of the important signs for countries. Economic growth is an expression that affects political and social life. Theories have been put forward to explain economic growth. The increase in economic growth directly contributes to the welfare of the country. Some sectors contribute to economic growth in developing countries around the world. Turkey adopted an Import Substitution policy from 1960 to 1980. Exports have gained importance since 1980. The automotive sector is a sector that affects the economies of countries. It is one of the most important industrial areas for countries to achieve growth. Turkey has become a market that appeals to brands in terms of the automotive sector. Turkey has tried to reduce automotive imports and increase automotive exports since 1980. The capacity of the automotive sector is constantly increasing. The increase in the automotive sector also affects export figures. The aim of the study is to reveal the relationship between Automotive Exports and Economic Growth. At this point, the years 1969 to 2023 were examined. ARDL analysis was used as a method. Cointegration Test was performed. According to the analysis results, there is a causal relationship between Turkey's automotive exports and economic growth. It is said that Turkey's automotive exports have an impact on economic growth.

Keywords: Automotive Exports, Economic Growth, International Trade, ARDL test

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Etik Beyan Sayfası……..……ii
Özet iii
Abstract..... iv
İçindekiler..... v
Tablo Listesi ix
Şekil ve Görsel Listesi..... x
Grafik Listesi..... xi
Kısaltmalar…….…….....xii
GİRİŞ……1

1. EKONOMİK BÜYÜME……..…..2
1.1 Ekonomik Büyüme…….…2
1.2 Ekonomik Büyüme Ön Şartları…….….3
1.3 Ekonomik Büyümenin Ölçümü……...…...3
1.4 Ekonomik Büyüme Hızının Hesaplanması……4
1.5 Ekonomik Büyüme Vurgusu……..……5
1.6 Ekonomik Büyümeye Duyulan İhtiyacın Gerekçesi……..5
1.7 Ekonomik Büyümenin Özellikleri……..6
1.8 Ekonomik Büyümenin Temel Unsurları……..…...6
1.9. Büyüme Muhasebesi…….....8
1.10. Ekonomik Büyüme Türleri……10
1.11. Kötü Büyüme Türleri…….13
1.12 Ekonomik Büyüme Kaynakları…….....14
1.12.1 Tabii Kaynaklar……15
1.12.2. Sermaye Birikimi……16
1.12.3 Emek……16
1.12.4 Doğal Kaynaklar……..17
1.12.5 Teknolojik Gelişme……..18
1.13. Ekonomik Büyümenin Diğer Kaynakları……...…...19
1.14. Ekonomik Büyümenin Etkileri…….…….19
1.15 Ekonomik Büyümeyi Yavaşlatan Etkenler…….…20
1.16 Ekonomik Büyümenin Maliyeti…….21

1.16.1 Sosyal ve Kişisel Maliyetler……21
1.16.2 Fırsat Maliyeti……..21
1.17. Ekonomik Büyüme İle Üretim Fonksiyonu……..…….22
1.18. Ekonomik Büyümenin Enflasyon Üzerine Etkisi ……....23
1.19. Ekonomik Büyümenin Aşamaları ……..……...23
1.19.1. Geleneksel Toplum Aşaması……...24
1.19.2. Kalkışa Hazırlık Aşaması……24
1.19.3. Kalkış (Take-Off) Aşaması……..25
1.19.4. Olgunluk Aşaması……27
1.19.5. Kitle Tüketimi Aşaması……...28
2. BÜYÜME MODELLERİ İLE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ……..……...29
2.1 Büyüme Teorisinin Gelişimi……..……29
2.2 Klasik Büyüme Teorisi……..31
2.2.1 Adam Smith Büyüme Teorisi……..31
2.2.2. Malthus Büyüme Teorisi…….……...35
2.2.2.1 Nüfus ve Gıda Arzı Üzerine Fikirler…….36
2.2.2.2. Toplam Üretim Fonksiyonu……..38
2.2.3 Ricardo Büyüme Teorisi……..39
2.2.3.1 Ricardo Modeli Varsayımları……41
2.2.3.2 Ricardo Modeli Mekanizması……....41
2.2.3.3 Ricardo Modeli Eleştirisi……...44
2.2.4 Karl Marx Büyüme Teorisi……..44
2.2.4.1 Emek Değer Teorisi……...45
2.2.4.2 Artık Değer Teorisi……47
2.2.4.3 Kar Teorisi……..48
2.2.4.4 Marx Modeli İşleyişi……..49
2.2.5 Schumpeter Büyüme Teorisi……..……..49
2.2.5.1 Schumpeter Büyüme Modeli Dalgalanma…….50
2.2.5.2 Schumpeter Büyüme Modeli Yenilikleri……50
2.2.5.3 Schumpeter Büyüme Modeli Girişimcilik……51
2.2.6 Keynes Büyüme Teorisi…….....51
2.2.6.1 İki Dünya Savaşı Arasında İşsizlik Durumu……..52
2.2.6.2 1929 Büyük Buhran Etkisi…….53
2.2.6.3. Keynes Durgunluk Tezi……54
2.3 Modern Büyüme Teorileri…….55
2.3.1 Harrod ve Domar Büyüme Teorisi…….55
2.3.1.1 Henry Harrod……..55
2.3.1.2. Evsey Domar……..55

2.3.1.3. Harrod ve Domar Büyüme Teorisi…….56
2.3.1.4. Harrod Modeli Öngörüsü……..……..……...57
2.3.1.5. Harrod Modeli Çalışması ……..……..……..57
2.3.1.6 Harrod ve Domar Büyüme Teorisi Varsayımları…….……58
2.3.1.7. Dengeli Büyüme İle Bıçak Sırtı Modeli…….....58
2.3.1.8 Harrod ve Domar Modeli Eleştirisi…….……59
2.4 Neo Klasik Büyüme Teorisi ……...59
2.4.1 Solow Modeli……..…….....60
2.4.1.2 Solow Modeli Varsayımları…….…60
2.4.1.3. Solow Modelinde Ürün Arz İle Talebi……61
2.4.1.4. Mal Talebi İle Tüketim İşlevi……..62
2.4.1.5. Tasarruf Oranlarında Meydana Gelen Yükselişin Büyüme Üstünde Yaptığı Etki……....63
2.4.1.6. Solow Büyüme Modeli Belirleyicileri…….....64
2.4.1.7. Solow Büyüme Modelinin Sonuçları…….64
2.4.2. Kaldor Büyüme Modeli…….……65
2.4.2.1 Kaldor Büyüme Modeli Varsayımları……..65
2.4.3. Neo Klasik İle Neo Keynesyen Büyüme Modelleri Arasındaki Ayrım….65
2.5. İçsel Büyüme Modelleri……..……66
2.5.1. İçsel Büyüme……66
2.5.2. İçsel Büyüme Belirleyicileri……..67
2.5.3. İçsel Büyüme Kaynakları……...68
2.5.4. İçsel Büyümenin Modelleri……...69
2.5.4.1 AK Modeli……....69
2.5.4.2. Paul Romer Modeli…….....69
2.5.4.3. Barro Modeli……71
2.5.4.4. Lucas Modeli……...71
2.5.4.5. Araştırma ve Geliştirme Harcamaları Modeli…….72
2.6. Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi…….……72
2.6.1. İhracat İle Ekonomik Büyümenin İncelendiği Yerli Araştırmalar……...79
2.6.2. İhracat İle Ekonomik Büyümenin İncelendiği Yabancı Araştırmalar…..81
2.7 Otomotiv Sektörü ……..82
2.7.1. Dünyada Otomotiv Sektörünün Gelişimi……...83
2.7.2. Türkiye'nin Otomotiv Sektörü Tarihi……86
2.7.3. Türk Otomotiv Sektörü Gelişimi……...88

2.7.4. Türkiye'de Otomotiv Üretimi……....89
2.7.5. Türkiye'de Otomotiv Sektörü İthalatı……92
2.7.6. Türkiye'de Otomotiv Sektörü İhracatı……...95
2.7.7. Türk Otomotiv Sektörü SWOT Analizi……97
2.7.7. Otomotiv Sektörünün İncelendiği Araştırmalar……98
3.OTOMOTİV İHRACATI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ EKONOMETRİK ANALİZİ……99
3.1 Veri ve Yöntem……...99
3.2 Zaman Serileri Analizi ……101
3.3 Birim Kök Testi……101
3.4 ADF (Augmented Dickey- Fuller) Testi……..102
3.5 PP(Phillips- Perron) Testi……105
3.6 ARDL Eş Bütünleşme Sonuçları……107
3.7 ARDL Sınır Testi……110
3.8 ARDL Modeli Uzun Dönem Tahminleri……111
3.9 ARDL Modeli Kısa Dönem Sonuçları……113
3.10. CUSUM ve CUSUM SQ Test Sonucu ……116
SONUÇ ……...……119
EKLER……...……..121
KAYNAKÇA ……...……....130

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Ülkeler ve Kalkınma Yılları…….26

Tablo 2: Ülkelerin Olgunluk Aşama Yılları……28

Tablo 3: Ekonomik Büyüme Modelleri……..30

Tablo 4: Malthus Açısından Gıda ve Nüfus Artışı……..36

Tablo 5: Türkiye'deki Markaların Kuruluş Yerleri İle İlk Üretim Tarihleri….....92

Tablo 6: 2023 Yılında Türkiye'nin Otomotiv İthalatı Gerçekleştirdiği Ülkeler…….94

Tablo 7: 2023 Yılında Türkiye'nin Otomotiv İhracatı Gerçekleştirdiği Ülkeler……96

Tablo 8: Çalışmada Kullanılan Değişkenler……99

Tablo 9: Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri……..…100

Tablo 10: Genişletilmiş ADF Birim Kök Testi Düzey Sonuçları…….....103

Tablo 11: Genişletilmiş ADF Birim Kök Testi Birinci Fark Sonuçları…….104

Tablo 12: Phillips Perron Birim Kök Testi Düzey Sonuçları……105

Tablo 13: Phillips Perron Birim Kök Testi Birinci Fark Sonuçları……...106

Tablo 14: Eş Bütünleşme Testi Sonuçları…….107

Tablo 15: ARDL Sınır Testi Sonuçları……..110

Tablo 16: Otomotiv İhracatı İçin ARDL Modeline göre Uzun Dönem Katsayıları….112

Tablo 17: ARDL Hata Düzeltme Modeli……...…113

Tablo 18: Error Correction Kısa Dönem Katsayısı……..….114

ŞEKİL VE GÖRSEL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Prodüktivite Fonksiyonu…….....9

Şekil 2: Adam Smith Büyüme Teorisi……35

Şekil 3: Toplam Üretim Fonksiyonu……..39

Şekil 4: David Ricardo Büyüme Teorisi: Durağan Durum……42

Şekil 5: Ricardo Modeli İle Teknolojik İlerleme……43

Şekil 6: Ürün Arzı ve İsteği Üretim Fonksiyonu……61

Şekil 7: Solow Modelinde İşçi Başına Üretim……62

Şekil 8: İçsel Büyümenin Tüm Belirleyicileri……67

Şekil 9: İçsel Büyüme Modelindeki Yapılar……...68

Şekil 10: Romer Modelinde Büyüme……70

Şekil 11: İçsel Büyüme Modelleri ve Etkenleri……..72

Şekil 12: Türkiye Otomotiv Sanayi Alanının Yıllara Göre Yönelimi…….89

Görsel 1: Türkiye'de Otomotiv Sanayi Alanının Yerleşim Haritası……95

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1: Toplam Otomobil İle Otomotiv Üretimi……..90

Grafik 2: Değişkenlerin Yıllar İtibariyle Değişim Eğilimleri…….100

Grafik 3: Akaike Bilgi Kriteri Belirlenmesi……...106

Grafik 4: ARDL Uzun Dönem Grafiği……...112

Grafik 5: ARDL (4,0) Modeli İçin Cusum Testi Sonucu……116

Grafik 6: ARDL (4,0) Modeline Uygun Cusum of Squares Testi Sonucu……..117

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AB: Avrupa Birliği

ADF: Genişletilmiş Dickey Fuller

a.g.e.: Adı Geçen Eser

a.g.m.: Adı Geçen Makale

çev: Çeviren

BM: Birleşmiş Milletler

ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Birliği

GB: Gümrük Birliği

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

İHA: İnsansız Hava Aracı

KDV: Katma Değer Vergisi

PF: Prodüktivite fonksiyonu

PP: Phillips Perron

OSB: Organize Saayi Bölgesi

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

s: Sayfa

SİHA: Silahlı İnsansız Hava Aracı

SMH: Safi Milli Hasıla

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TİM: Türkiye İhracatçılar Meclisi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Yy: Yüzyıl

VB: Ve Benzeri

GİRİŞ

İhracat kavramı, ekonomik büyümenin temel unsurlarından biridir. Bu kavram ülkelerin ekonomik büyümelerine yön vermektedir. İhracat işleminde ülke ürün ile hizmetin üretimini gerçekleştirip bunu başka ülkeye satma eylemini yerine getirmektedir. Bunun karşılığında göndermiş olduğu ürün ile hizmeti ithal eden ülke veya ülke grubu tarafından ihracatı yapan ülkeye veya kişiye döviz para birimi cinsinden ödeme yapılmaktadır. Bu sayede ülke dövizi elde etmektedir. Burada sadece ürün satma işleminin dışında yan sanayi alanına da yatırım yapılmaktadır. Toplama sanayi sayesinde ürün parçaları başka ülkelerden alınsa bile montajı yapılıp başka ülkelere satılmaktadır. Bu sayede yeniden döviz kazanılmaktadır. Bu neticede ülkenin dış ticaret hacmi genişleyecektir. Bu sayede dış ticaret açığı kapanacaktır.

Otomotiv sektörü Türkiye için en önemli sanayi sektörlerinden biri olmuştur. Ülke sanayi sektöründe ön plana çıkmıştır. Önceleri otomotiv sektöründe ithalat ağır basmıştır. Ancak 1980 sonrasında ihracata yönelik adımlar atılmıştır. Otomotiv sektörünün yıllar boyunca ilerlemeler yaşanması neticesinde tüketicilere daha fazla hitap eden bir sektör haline gelmiştir. Otomotiv sektörünün etki alanında yer alan sektörlere de katkı sağlamıştır. Gelişen teknoloji sayesinde Otomotiv sektöründe kurulum çalışmalarını robotlar gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin lokasyonu dünya üzerindeki ender yerlerden bir tanesi olması yatırımcıları cezbetmektedir. Otomotiv ülke ekonomisine katkı veren bir sektördür.

Türkiye'de otomotiv ihracatı ile ekonomik büyüme ilişkisinin incelendiği çalışmada birinci bölümde ekonomik büyümenin tanımı, ekonomik büyümenin ölçülmesi, özellikleri, türleri, kaynakları, ve ekonomik büyüme maliyetine değinilmiştir. İkinci bölümde büyüme modelleri ile dış ticaret ilişkisi incelenmiştir. Bu bölümde otomotiv sektörü hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde otomotiv ihracatı ile ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Analiz bu kısımda yapılmıştır. Bu amaçla 1969 ile 2023 yılları arasında otomotiv ihracatı ile ekonomik büyüme (GDP) verisine ARDL analizi uygulanmıştır. Burada yıllık veriler kullanılmıştır.

I.EKONOMİK BÜYÜME

1.1 EKONOMİK BÜYÜME

Büyüme birey başına düşen ulusal kazancın artması olarak ifade edilmektedir[1]. Başka bir ifade ile ekonomik büyüme ülkedeki toplam üretim kapasitesinin gelişmesidir. Ekonominin nüfusun artış değerinden fazla artması ülkedeki birey başına düşen milli kazancın artmasına neden olmaktadır. Bu durum ülke huzur seviyesinin artmasına katkı sağlamaktadır[2]. Ekonomik büyüme ülkedeki insanların yaşam seviyelerinin devamlı arttırmanın bir yoludur. Bu amaçla her ülke temel makroekonomik hedeflerini (büyüme, istihdam, fiyat istikrarı vb.) hızlı ekonomik büyüme sayesinde yapabilmektedir[3]. Dünya üzerinde ilerleme yakalamış ülkeler ve mevcut olarak bu ilerleme aşamasına ulaşamayan ülkeler açısından da ekonomik büyüme önemli bir etkendir. Ülkede ulusal kazancın yüksek olması hayat seviyesinin artırmanın bir şartıdır. Bundan dolayı ekonomik büyüme maddi anlamda çokluğu ifade etmektedir. Ekonomisi büyüme gösteren ülkelerde yaşayan insanlar maddi anlamda gereksinimlerini belirli bir seviyede sağlayabilmektedirler. Bundan dolayı nitelikli ürünleri kullanabilmektedirler. Gelişmiş sanayi ülkeleri için ekonomik büyüme önemli politikalardan biridir[4].

Merkantalizm fikrini savunan bireylerden Adam Smith'e gelinceye kadar iktisat bilimciler ulusların zenginliğinin kaynağının sebebini araştırmışlardır. Bu konuyla ilgili ilk cevabı Merkantalistler vermiştir. Merkantalist düşünceye göre ülkeler kıymetli madenlerinin adedini ekonomik büyüme alanına dahil etmişlerdir. Sonra gerçekleşen Sanayi devrimi neticesinde son yüzyıl içerisinde cevaplar değişim göstermiştir. Teknolojinin ilerlemesi ile üretim ve gelir çoğalmıştır. Bugün Hindistan'da yaşayan bir kişinin kazancı; 1820 senesinde İngiltere'de yaşayan bir bireyin başına düşen alım oranı ile aynı seviyededir. 1820'li yıllardan bugüne İngiltere'nin birey başı kazancı 12 kat çoğalma göstermiştir. Bu durum ekonomik büyüme ile açıklanmaktadır[5].

---

[1] İsmail Hakkı Düğer v Murat Ali Dulupçu, **İktisata Giriş**, İstanbul:Türkmen Kitapevi,:3.Baskı,2007, s.304.
[2] Halil Seyidoğlu**, Uluslararası İktisat**, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 21.Baskı,2017, s.125.
[3] Erdal Ünsal, **Makro İktisat**, Ankara: İmaj Yayıncılık, 9.Baskı 2011, s.14.
[4] Halil Seyidoğlu, **İktisat Biliminin Temelleri**, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2.baskı, 2011 ss.872-874.
[5] Elife Akiş, **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi,2020, s.7.

1.2 EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖN ŞARTLARI

Ekonomik büyümenin ön şartı yeterli istek yönteminin olmasından kaynaklanmaktadır. Üç kurum isteklerin olması için esastır. Bu üç kurum piyasalar, parasal değişimler ve sahiplik haklarından oluşmaktadır.

Piyasalar hem müşteri hem de tacirin öğrenmelerini sağlamaktadır. Ayrıca beraber iş yapmalarına imkan sunan yerlerden oluşmaktadır. Bedelini alan ve satan kişiler istek ile sunum yaptıkları değerleri büyütmek ve küçültmek için işarette bulunmaktadır. Bu piyasanın mevcut durumu için geçerli olmaktadır. Piyasalar bu nedenle insanlar için bir iş yapma alanı olmaktadır. Ayrıca en önemlisi ise uzmanlaşmalarına doğrudan katkı sağlamaktadır. Piyasaların yeterli seviyede ilerletmek amacıyla sahiplik hakları ile parasal değişimlere de ihtiyaç duymaktadır. Sahiplik Hakları; sahiplik hakkı ile kullanımını hizmet meydana getiren üretim etkenlerini çalıştırma fırsatı sunan toplumsal sıralamaları içermektedir[6].

1.3 EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖLÇÜMÜ

Ekonomik büyümenin ölçümü iki şekilde yapılmaktadır. Bunlardan ilki ülkenin gerçek GSYH'sında meydana gelen artış değerinden ölçülmektedir. İkincisi ise birey başına düşen kazançtaki artış değerinden ölçülmektedir[7]. Ekonomik büyümenin sağlam ölçümü amacıyla sayımlamalı değerlere sahip olmak gerekmektedir. Milli gelir ifadesi ölçütler arasında en fazla geçerli olanıdır. Milli gelir aynı zamanda Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) olarak da isimlendirilmektedir. GSMH verisi bir ülkedeki bir süre içerisinde yapımı gerçekleşmiş olan bütün hizmet bedelidir. Gayri safi yurtiçi hasıla ülke sınırları içerisinde yapılmış olan mal ile hizmetleri ifade etmektedir. Ekonomik büyümenin ölçümünün yapılabilmesi amacıyla kullanılan bir diğer ifade reel GSYİH olmaktadır. Reel GSYİH, ekonomik büyümenin ölçülmesinde en ciddi işaretlerden biri olmaktadır[8].

[6] İlker Parasız, **Ekonomik Büyüme Teorileri**, Bursa : Ezgi Kitapevi, 2008, s.10-11.
[7] Halil Seyidoğlu, İktisat, **a.g.e**, s. 872.
[8] Elife Akiş, **a.g.e** ss, 10-11.

1.4 EKONOMİK BÜYÜME HIZININ HESAPLANMASI

Ekonomik büyümenin hızının hesaplaması yapılırken belirli süreler temel alınmaktadır. Bunlar kısa ve uzun dönem olarak hesaplanır.

- KISA DÖNEM

Kısa süre içerisinde meydana gelen gerçek GSYİH'da iş gücünün maksimum olarak gerçekleştiği seviyede etkili olduğu GSYİH'da kaymaların gerçekleşebildiği zaman olarak ifade edilmektedir. Bu süre içerisinde ortaya çıkan gerçek GSYİH değeri, iş gücünün maksimum olarak sağlandığı düzeyindeki gerçek GSYİH'nın hem altında hem de üzerinde olabilmektedir. Markalar burada belirli süre zarfı içerisinde; değer seviyeside yükseldikçe adetçe sayıda fazla hizmet yapımını gerçekleştireceklerdir. Sonraki aşamada hizmeti topluma sunacaklardır. Bu sebeple kısa dönem toplam arz yanının yukarı yönlü eğilim göstermesi gerekmektedir. Kısa dönemde esas sunum miktarı ve değer seviyesinin bağlatısında olumlu bir anlamdan bahsedilmektedir.

- UZUN DÖNEM

Gerçek GSYİH genellikle her sene bir oranda büyüme gerçekleştirmektedir. Bunun neticesinde belirli süre zarfı içerisinde büyüme az da olsa yayılarak artış göstermektedir. Bunun temel nokta ise büyümenin sürekli devam eden bir oluşum gerçekleştirmesinden kaynaklanmasıdır. Ülkenin ekonomisi her sene belirli değerde büyüme kaydederse; yapım safhasının hangi senede iki kat büyüme göstereceği konusu, 70 sayısı ile büyüme hızının bölümü ile bulunmaktadır. Bu sistem 70 kuralı olarak isimlendirilir. Bu kuralda ülkenin ekonomisi senede yüzde 2 büyüme gösterirken 35 yılda bir ulusal gelirini iki katına çıkarmış olmaktadır[9].

[9] Elife Akiş, **a.g.e**, s.16.

1.5 EKONOMİK BÜYÜME VURGUSU

Kişi başına düşen gerçek Safi Milli Hasıla=Toplam gerçek SMH/Nüfus olarak ölçülmektedir. Büyüme olması amacıyla toplam gerçekleşen SMH oranının nüfusa oranına göre çoğalma göstermesi gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi amacıyla üç yol vardır. 1-) Nüfus oranını değiştirmeden gerçek SMH'yı yükseltmek.2-) Toplamda ki gerçek Safi Milli Hasılayı koruyarak nüfus oranında azalmaya giderek. 3-) Nüfusta gerçekleşen bağımlı artıştan kaynaklanan sonucu onaylayarak toplam gerçek SMH'yı bu orandan daha fazla artırmaktır[10].

Simon Kuznets ekonomik büyümeyi, topluluk içerisinde birey başına düşen üretimin devamlı çoğalması olarak tanımlamaktadır. Büyüme faktörlerin kapasite itibari ile büyümesidir[11].

1.6 EKONOMİK BÜYÜMEYE DUYULAN İHTİYACIN GEREKÇESİ

Ülkenin faydası açısından en yeterli ekonomik büyüme yöntemini geliştirmek temel amaçtır. Bunun için iş gücüne katkıda bulunanların sayısını en alt seviyeye getirmek, hasılayı eşit bölüştürmek, teknolojide meydana gelen gelişmeleri yakından takip ederek, gelişme seviyesine erişmektir. Ekonomik büyüme uzun süreli ekonomi yorumlamalarında, şüphesiz özel kriter olarak görülmemektedir. Son yıllarda meydana gelen gelişmeler incelendiğinde ücretlerde farklılıklar bulunmaktadır. Bu neticede bireylerin kazanmış olduğu ücrette yaşanan gelişmelere bağlı olarak yükselmenin devamlı olarak artması beklenmemektedir. Bölge şartlarının da önemi fazladır. Ekonomik büyüme alanı içerisine bölge şartlarını da dahil edilmezse; ekonomik büyüme güvensiz ve net olmayan sonuçlar verebilmektedir[12].

[10] Yılmaz Büyükerşen, **Para, Milli Gelir, İstihdam, Büyüme Ve Devletin Ekonomiye Müdahalesi Makro Ekonomi**, Ankara: Emel Matbaacılık,1971, s. 254-255.
[11] Halil Tunalı, **İktisadi Büyüme,** İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2020, s.41.
[12] Elife Akiş, **a.g.e.** s.10

1.7 EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖZELLİKLERİ

Ekonomik büyümenin başlıca özellikleri şunlardır[13]:

1. Büyüme genel itibari ile niceldir. Sayısal verilerle hesaplanmakta ve adet olarak ifade edilmektedir.
2. Büyüme uzun süreler sonucunda ölçülmektedir. Üretim kısa süre içerisinde fayda sağlayamaz. Uzun zaman zarfında belli olmaktadır. Büyüme süresi bu sebeple minimum bir sene olmaktadır.
3. Büyüme gerçek artışı ifade etmektedir.
4. Büyüme ölçüsüz bir ekonomi ve kargaşa durumunu beraberinde getirmektedir.
5. Büyüme sonucunda yeni yetiştirici kesim oluşmaktadır. Ülkedeki popülasyonun büyümesi yetiştirici kesiminin artmasını sağlar. Yetiştirici kesimleri teknolojik gelişmeleri üretime dahil edebilirler. Bunun sonucunda etkinliğin yükselmesini gerçekleştirmektedir.

1.8 EKONOMİK BÜYÜMENİN TEMEL UNSURLARI

Modern büyüme teorisinde görüşler aşağıdaki gibidir;

- Tasarruf Meyli Katsayısı
- Sermaye-Hasıla Katsayısı
- Sermaye Verimliliği Katsayısı

- TASARRUF MEYLİ KATSAYISI

Gelirden harcanmayıp birikim yapılan kısmın gelirle olan bağlantısını ifade etmektedir. İki biçimde olarak incelenir.

a. Ortalama Tasarruf Meyli

Bir gelir seviyesinde, tasarruf yapılan adetin gelire karşı oranından ortaya çıkmaktadır.

OTM=S/Y

OTM ortalama tasarruf meyli, S Tasarruf miktarı, Y geliri ifade etmektedir.

[13] Halil Tunalı**, a.g.e.**. s. 42.

b. Marjinal Tasarruf Meyli

Marjinal tasarruf meyli, gelirde ortaya çıkan değişim neticesinde, tasarruf miktarındaki değişimin gelirde meydana gelen değişime karşı oranını ifade etmektedir.

MTM =▲S/▲Y

MTM=Marjinal Tasarruf Meyli, ▲S= Tasarruf miktarındaki değişim ▲ Y= Gelir Miktarındaki Değişimdir.

- SERMAYE – HASILA KATSAYISI

Sermaye ve hasıla katsayısı bir birime ulaşmak için; sermayeye ne kadar fazla ihtiyaç olduğunu açıklamaktadır. K/H formülü biçiminde ifade edilmektedir.

K= Sermaye

H= Hasıla

Marjinal sermaye -Hasıla Katsayısı = ▲ K/▲H' dır.

- SERMAYE VERİMLİLİĞİ KATSAYISI

Sermaye ve hasıla katsayısının tersi durumu, sermaye verimliliği kat sayısını tanımlamaktadır. H/K olarak ifade edilmektedir[14].

- GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA (GSMH)

Bir dönem içerisinde bir ülkede yaşayan bireyler tarafından bir süre içerisinde üretilmiş olan tüm nihai ürünlerin kıymeti şeklinde ifade edilmektedir[15].Ekonomi içerisinde Gayri safi milli hasıla hem reel hem de sabit oranlı olarak iki türlü hesaplaması yapılabilmektedir. Ülke ekonomisinin mevcut durumda üretim yeteneği ve hacminin durumunun nasıl olduğu Gayri Safi milli hasıla sayesinde bilinmektedir. Bir ekonomide üretim hacmi olağan durumda olup istihdamı da sağlanıyorsa ortaya çıkacak olan üretim seviyesine tam istihdam GSMH'si adı verilmektedir. GSMH konusuna dahil olan bir diğer

[14] Halil Dirimtekin, **Makro İktisat**, Eskişehir: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Basımevi, s.281-282.
[15] Kemal Yıldırım, Doğan Karaman, Murat Taşdemir, **Makroekonomi,** Eskişehir: Seçkin Yayıncılık, s.46

gelişme ise ülke dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının kazandıkları, ücretler, kar ve rant ile faiz gelirlerini kapsamaktadır[16].

Rant ifadesinin tanımı şu şekildedir. Bütün olarak toprak yoluyla kazanılmış kazanca rant adı verilmektedir. Rant toprak sahibine ait olmaktadır[17].

- GAYRİ SAFİ YURTİÇİ HASILA (GSYH)

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla bir ülkede bir süre içerisinde yapılmış olan bütün nihai ürün ile hizmetlerin (ekmek, su, ev vb.) pazarda yer alan ücretleri türünden kıymetini ifade etmektedir. Buradaki nihai ürün ifadesi yapılmış olan malın kullanıma uygun olmasını ifade etmektedir[18].

1.9 BÜYÜME MUHASEBESİ

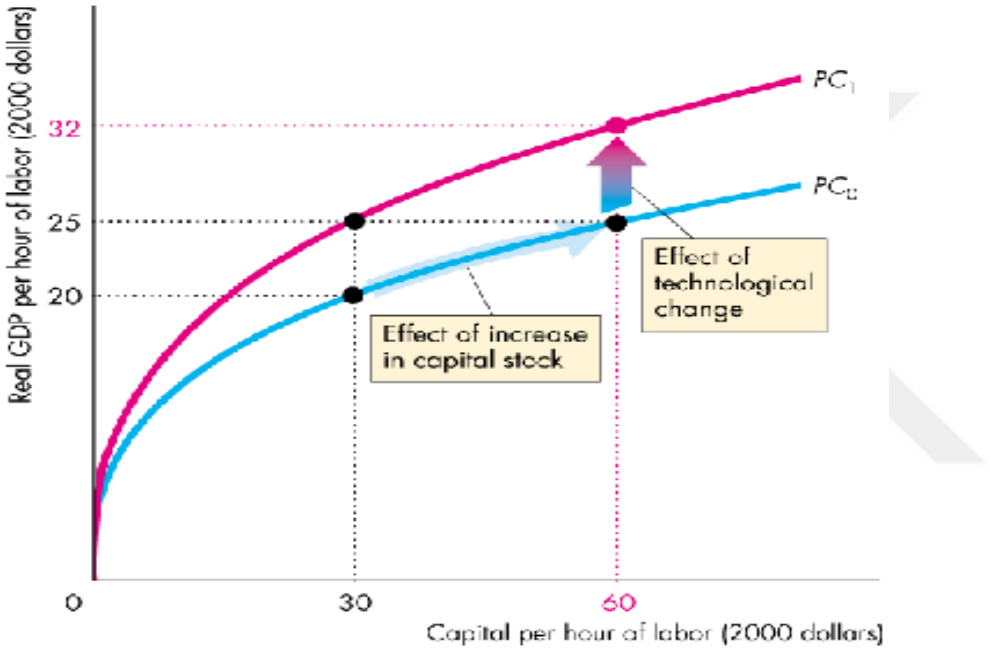
Gerçek GSMH işgücü ile kapitalin sayısının çoğalması ile teknolojik gelişmeleri göstermesi sebebiyle büyüme göstermektedir. Büyüme muhasebesinde temel hesaplama şu şekildedir. Gerçek GSMH büyümesi işgücü ile kapitalin artışına bağlıdır. Ancak burada gerçekleşen iş; büyümenin hangi kısmının teknolojik gelişmeden kaynaklandığının belirlenmesidir. Büyüme muhasebesindeki ilk önem verilen kısım prodüktivite ifadesidir[19].Her bir saatte sağlanan işgücü sonunda ulaşılan gerçek GSYH'ye prodüktivite olarak tanımlanmaktadır. Prodüktivite ifadesi gerçek GSYH'nin iş gücünün olduğu saatlere bölünmesi sonucu elde edilmektedir. Büyüme muhasebesinin asıl işlevi prodüktivitede gerçekleşen dalgalanmaları ifade etmesidir. Büyüme muhasebesi prodüktivitede olan seri ve ağır durumları iki nedene bağlamaktadır. Bunlar çaba saat başına sermayedeki büyüme ve teknolojik dönüşümdür. Büyüme muhasebesinin çözümsel makinası Prodüktivite fonksiyonu olarak isimlendirilmektedir[20].

[16] İlker Parasız, **Makro Ekonomi**, İstanbul: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2013, 10.baskı ss. .3-4.
[17] Adam Smith, **Ulusların Zenginliği**, çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1997, s.54
[18] Mehmet Fatih Cin ve Mustafa Kemal Doğru, **Makro İktisat,** İstanbul: Legal Yayıncılık,2016, s. 62.
[19] İlker Parasız, **Modern Makro Ekonominin Temelleri**, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2000, s. 283.
[20] İlker Parasız, **Ekonomik**,**a.g.e.** , s.13-14.

- PRODÜKTİVİTE FONKSİYONU

Prodüktivite fonksiyonu (PF), kapitalin tutarı farklılaşırken; teknoloji düzeyi ise sabitken çalışma saat başına gerçek GSYH'nin çalışma sistemini ifade etmektedir. Saat başına kapital yatay, Gerçek GSYH ise dik olacak şekilde çizilmiştir. PF_0 ve PF_1 iki prodüktivitedir[21].

Şekil 1: Prodüktivite Fonksiyonu

Kaynak:https://analystnotes.com/cfa-study-notes-production-function-and-growth-accounting.html, Erişim Tarihi: 10.02.2025.

[21] İlker Parasız, **Ekonomik,a.g.e.** , s.13-14.

1.10. EKONOMİK BÜYÜME TÜRLERİ

- SPONTANE BÜYÜME

Bu büyüme modeli hem klasik hem de neoklasik iktisat bilimcilerin meydana getirdiği modellerin içerisinde yer almaktadır. Spontane büyüme modelinde devlet ekonomi alanına en alt düzeyde karışmaktadır. Burada üretim değişkenleri kendi kendine gelerek bir değerde büyümeyi ortaya çıkarmaktadır[22].

Ekonomik büyüme konusu ile alakalı söz konusu edilen birinci durum avrupa ülkelerinde yaşanmıştır. Bu ülkelerde ekonomik büyüme alanı direkt olarak hayata geçmektedir. Bu sebeple bu büyüme modelinde devlet hiçbir şekilde karışmamaktadır. Bu sebeple spontane büyüme modeli direkt olarak ortaya çıkan ve ilerleme yakalayan bir model olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca spontane büyüme pazarda güce hakim olan sistemin otomatik olarak çalışması neticesinde yanıt sağlamaktadır. Spontane büyüme türünde gerçekleşen büyüme safhası uzun zaman zarfında meydana gelmektedir[23].

Spontane büyüme ile ilgili çalışmaların uzantısı Rönesans ile Reform çalışmalarına uzanmaktadır. 1600 ile 1900'lü yıllar arasında yaşanan gelişmelere ait sebepler bulunmaktadır. Endüstri alanı için istenilen şartlar yaratılmaya çalışılmıştır. Bunların başında teknik ilerleme açısından icatların ortaya çıkması sayılabilmektedir. Fransa, Belçika, Hollanda gibi ülkeler Batı Avrupa ülkeleri olarak sayılabilmektedir. Bu ülkelerde son yüzyıl içerisinde yapım kapasitesinde ciddi oranda yükselme yaşanmıştır. Spontane büyüme içerisinde yüksek oranda işsizlikler mevcuttur. Spontane büyüme içerisinde kazancın eşit paylaştırılması konusunda eşitsizlikler mevcuttur. 1900'lü yılların ilk dönemlerinde işçiler kendilerini güvence altına almak için sendikalaşma yolunu tercih etmişlerdir. Bu sayede işçilerin vermiş oldukları emek türünden kazandıkları ücret yükselmiştir. İşveren kesiminin karlarında düşmeler yaşanmıştır. Spontane Büyüme türü uzun zaman içerisinde hedefi gerçekleştirmiştir [24].

[22] Elife Akiş, **a.g.e**., s.17
[23] Besim Üstünel , **Makro Ekonomi**, İstanbul: Mısırlı Matbaacılık, 1990, s.227
[24] Besim Üstünel, **a.g.e.** s.228

- PLANLI BÜYÜME

Sınırlı kaynakların ne türde ürünlerin yapımına nasıl ve ne değerde ayırılacağı konusu bir program içerisinde belirlenmektedir. Belirlenen program bütün bölümleri kapsayacaksa "otoriter planlama" ifadesinden bahsedilmektedir. Burada temel tüm sektörler ile bölümlerde yeterliliğin uygulanıyor olmasıdır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) bu planlamanın örnek ülkesidir[25].

- KAPALI BÜYÜME

Kapalı büyüme modeli ithal ikameci büyümeyi takip eden ve uygulayan ülke gruplarında yaygındır. Ülkenin kendisinin var olduğunu bildiği doğal kaynaklara uzanan; dış ticaret yani ithalat ve ihracat yapılmadan olan büyüme modelidir. Kapalı büyüme modelinde temel dışa olan ihtiyacın bitirilmesidir. Kapalı büyümede devlet ekonomiye her açıdan müdahalede bulunur. 1800'lü yılların Japonya'sı bu büyümenin en güzel modeli olarak verilmektedir[26].

- AÇIK BÜYÜME

Açık büyüme ticaretin engele uğramadan yapıldığı, pazarın hiçbir gücün elinde olmadığı durumdaki tüm ülke ve ülke gruplarında uygulanmaktadır. Açık büyümede uluslararası hizmet ülke ekonomilerince değerlidir[27]. Açık büyüme modeli dünyada serbest piyasa ekonomisine sahip bütün ülkelerde uygulanmaktadır[28].

- DURGUN BÜYÜME

Ulusal gelirin yükseliş trendi ve nüfusun çoğalma trendi aynı olduğundan dolayı birey başına düşen gelirde artış trendi aynı kalmaktadır[29].

[25] Zeynep Erdinç, **İktisadi Büyüme**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No:3656, 2018 s.14.
[26] Elife Akiş**, a.g.e.**, s.17.
[27] Elife Akiş, **a.g.e**. ,s. 17.
[28] Zeynep Erdinç, **a.g.e**. s.14.
[29] Zeynep Erdinç, **a.g.e**. s.14.

- ÜSTEL BÜYÜME

Üstel büyüme modeli ivedilikle sürekli çoğalan bir büyümedir. Bu model Malthus modeli olarak adlandırılmaktadır. Malthus modeli incelendiğinde nüfusta otorite sağlanmadığında üstel açıdan büyüme gösterirken aynı zamanda besin yapımı ortalama açıdan büyüme göstermektedir. Popülasyonda gerçekleşen herhangi bir yükselmenin denetim altına alınamaması insani hayat kalitesinin minimum seviyede düşmesine sebep olmaktadır[30].

- DENGELİ BÜYÜME

İç istek ve ihtiyaçlar ile dış istekler, harcama malları, sanayi ürünleri ve ham maddeler arasında ikili ilişkiyi eşitleme politikası oluşturulması amaçlanmıştır. Ekonomide kaynakların tutumsuz biçimde kullanılmaması amacıyla eşitlenmenin olması gerekmektedir[31]

- DENGESİZ BÜYÜME

Hirschman dengesiz büyümeyi açıklamaktadır. Hirschman'a fikrinde az gelişme gösteren ülkelerde (Angola, Gine, Bangladeş, Moritanya, Togo, Çad, Nijer, Nepal Ve Benzeri (vb.)) darlık düzeyi kendilerine ait doğal yapılarının yetersiz olmasından kaynaklı olmamaktadır. Burada minimum seviyedeki kaynakları toplayarak çalışacak materyal, yetenek ile buna uygun onayın çıkmasında zaaftan ortaya çıkmaktadır. Bu ülkeler ve bu grupta yer alan diğer ülkeler kararınca belli olanaklara erişemediğinden buralardan ekonomik açıdan faydalanmayı gerçekleştirememektedir. Az gelişme gösteren ülkeler dengesiz bir büyüme yapısına sahip olmaktadırlar[32].

[30] Elife Akiş, **a.g.e**. s.17.
[31] Elife Akiş, **a.g.e**. s.17.
[32] Elife Akiş, **a.g.e**. s 17.

1.11. KÖTÜ BÜYÜME TÜRLERİ

Ülke ekonomileri yaşayan türlere benzemektedir. Onlarda gelişir ve düşebilir. Büyüme aşaması çeşitli büyüme değerleri şeklinde meydana gelmektedir. 1820 ve 2005 seneleri içerisindeki 185 yıllık süreçte dünya üzerinde birey başına düşen kazanç 8 kat çoğalma kaydetmiştir. Aynı zamanda ülkelerin hepsi aynı seviyede ve oranda büyüme gösterememiştir. Avrupa ülkeleri gelişirken Afrika ülkeleri gelişememiştir. Burada Sanayileşme sonucunda kazanç yükselmiştir.

Önce Birinci Dünya Savaşı'nın yaşanmış olması ardından İkinci Dünya Savaşı'nın olması neticesinde 1950'li yıllara gelinceye kadar Avrupa, Amerika ile Kanada ülkeleri büyük ölçekte kazanç ile bütçeye sahip olmuşlardır. Bu ülkeler dışında gelir artışında bir çoğalmaya hiçbir ülke ulaşamamıştır. İkinci Dünya Savaşının bitmesinin ardından Avrupa'nın Güneyinde yer alan ülkeler (İspanya, Portekiz), Japonya ile Kore olacak şekilde belirli sayıda ülke ile bireye düşen gelirde yükseliş göstermiştir. Bu ülkeler yüksek bütçeye sahip ülkeler ile arasındaki olan eksiği giderebilmiştir. 1996 senesinde Birleşmiş Milletlerce (BM) tasarlanan İnsani İyileşme Raporu'nda kötü büyüme beş sınıf olarak açıklanmıştır[33].

- İŞSİZ BÜYÜME

Ekonomi içerisinde büyüme yakalandığı durumda, büyük miktarda çalışacak iş gücünün oluşturulamaması sebebiyle işsizlik sayılarında büyümenin yaşandığı durumu ifade etmektedir.

- SESSİZ BÜYÜME

Büyüme süresi içerisinde meşrutiyete uygun olan gelişmenin olamaması kişisel hürriyetlerin bozuk durumu olarak ifade edilmektedir. Burada ekonomik büyüme durumunun tam olarak gerçekleşmemesinde ülke içerisindeki demokratik hürriyetlerde kötüleşme meydana gelmektedir

[33] Elife Akiş, **a.g.e.** , s.18

- ACIMASIZ BÜYÜME

Büyümenin sonucundaki lütufların eşit ve adaletli olarak paylaştırılmaması durumudur. Kazanç paylaşımı tam olarak ayarlanmamıştır. Bu nedenle eşitliksiz durum yaşanmaktadır. Latin Amerika'da (Peru, Bolivya, Kolombiya, vb.)yer alan ülkeler bu büyüme türüne sahiptirler.

- KÖKSÜZ BÜYÜME

Toplumun büyüme aşamasında örf ve adet ile geleneklerindeki meydana gelen bozulma durumuna "Köksüz Büyüme" denmektedir. Birleşmiş Milletler buna çare üreterek kültürel ayrılıkların bilindiği ekonomi ile siyasal idarenin bütün halkların isteklerinin giderileceği şekilde merkeziyetçilikten epey uzak olan İsviçre gibi ülkeler sayılabilmektedir[34].

- GELECEKSİZ BÜYÜME

Geleceksiz büyüme yenilenemeyen doğal kaynakların kullanılması ve bitirilmesine karşılık yapılması durumuna denmektedir[35].

1.12. EKONOMİK BÜYÜME KAYNAKLARI

Büyüme mevcut üretimde meydana gelen çoğalma olarak açıklanabilmektedir. Bu nedenle büyüme kaynaklarla doğrudan ilişkilidir. Toplam SMH'da meydana gelen büyüme amacıyla üretim olanaklarının tutarı, niteliği ile dayanaklılığının çoğaltılması gerekmektedir. Ayrıca buna istinaden çevre koşullarının da güçlü olması gerekmektedir[36]. Ekonomik büyümenin kaynaklarını tanımlayan etkenleri bulmak amacıyla ilk olarak üretim fonksiyonuna bakmak icap etmektedir. Ekonomik büyüme sadece üretimdeki çoğalma sayesinde gerçekleşmektedir. Üretim fonksiyonu girdi ve çıktıların arasındaki teknolojik bağlantıyı vermektedir. Üretim fonksiyonu büyük ölçüde ve işletme seviyesinde incelenmektedir[37]. Büyüme ile ilgili bir çok ülke hedeflerini ortaya koymuştur. Ancak bu ülkelerin çoğu benzer yöntemleri uygulamamışlardır. İngiltere 19.

[34] Elife Akiş, **a.g.e.,** ss.18-19.
[35] Elife Akiş, **a.g.e**. s.19
[36] Yılmaz Büyükerşen, **a.g.e.,** s.255
[37] Gülden Ülgen, **Makro İktisat**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2020, ss.316-317.

yüzyıl içerisinde sanayi devrimine öncülük etmiştir. İngiltere sanayi devriminde önemli buluş olan buharlı motoru bulmuştur. İngiltere aynı zaman içinde serbest ticareti desteklemiştir. Serbest ticaretin gelişmesini istemiştir. İngiltere bunun dünya ekonomisindeki merkez ülkesi olmuştur. Japonya üzerinden örnek verirsek; büyüme mücadelesine geç dahil olan bir ülkedir. Yabancı ürünleri kopyalamak, milli endüstriyi koruma, yatırımcıları ülkeye alma ve elektronik sahalarda uzmanlaşma neticesinde olan politikalar sayesinde Japon mucizesini yapmışlardır. Büyüme kaynakları şunlardır: Beşeri kaynaklar(Tabi kaynaklar), Sermaye, Doğal kaynaklar, teknolojik gelişme ve emekten oluşmaktadır[38].

1.12.1 TABİİ KAYNAKLAR

Üretim işlemi gerçekleştirilirken eldeki mevcut toprak alanlarının çoğunu değerlendirebilen, akarsu, nehir yatakları ile yer altı ve yer üstü madenlerininin yanı sıra ülkedeki diğer doğal kaynak zenginliklerini ülke ekonomisi amacıyla kullanmaya yetenekli olan ülke kıymetli olarak tanımlanmaktadır. Kullanım şüphesiz insan sayesinde gerçekleşecektir. Ekonominin asıl kökeni olan faktör tabii kaynakları büyütmek olarak gözükmektedir[39]. İktisatçılar iş gücü olan emeğin ekonomik büyüme için yalnız bir etkene sahip olduğunu düşünmektedirler. Sermaye, Hammadde ve teknoloji satın alma ve kiralanmak amacıyla diğer ülkelerden de alınabilir. Emeği ise kendi ülkesinden sağlamaktadır. Bir ülke uçakları yurt dışından satın alabilir fakat buradaki veriyi ve bilgiyi uzman kişilerce en verimli şekilde yararına sunmaktadır. Büyümenin kaynaklarından birisi de nüfusun belirlenmesidir. Buradaki önemli kısım ise nüfus sayısı değil nüfusun niteliğinde bulunmaktadır. Nüfusun standartlarını artırmak amacıyla yapılan tüm giderler varlık yatırımı olarak ifade edilmektedir. Bu yatırımlar da beşeri sermaye olarak ifade edilmektedir[40].

[38] Halil Seyidoğlu, **İktisat, a.g.e.** s.882.
[39] Yılmaz Büyükerşen, **a.g.e**., s.255.
[40] Halil Seyidoğlu, **İktisat**, **a.g.e,** ss.882-883

1.12.2 SERMAYE BİRİKİMİ

Sermaye yapım aşamasında çalıştırılan makine, bina, vb. üretilmiş ürün yığılımdan meydana gelmektedir[41]. Bir ülkede çabuk bir büyüme gerçekleşmesi için milli gelirin üst değerde biriktirilmesi amaçlanmaktadır. Yatırımlar çevrede yaşayan insan topluluğunun kapital birikiminin çoğaltılmasını sağlamaktadır. Az gelişmiş ülkelerin gelişme göstermesinin bir diğer yolu geçerli tüketimin kısılarak kesintilerin yükseltilmesi sayesinde gerçekleşmektedir. Az gelişmiş ülkelerin burada gelişme göstermesi amacıyla değerlidir. Harcamaların azaltılması gönüllü olarak veya zorunlu olarak gerçekleşebilmektedir. Devletin vergi sayesinde elde ettiği tüm gelirler zaruridir. Katma Değer Vergisi (KDV) ile Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) buna örnek olarak verilebilmektedir. Kazanç elde edenler ileride varlıklarını yükseltmeyi hedeflemeleri şu anda ki tüm harcama eylemlerini sınırlamalarına sebebiyet vermektedir[42]. İlerlemenin etkeni olarak kabul edilmektedir. Sermaye etkin değişkenleri üretimin içerisine dahil olmasını sağlayan temel öğe olmaktadır. Sermaye adedi fazla ise büyüme de o kadar sürat göstermektedir. Ekonomi içerisinde ciddi önem taşıyan dayanaktır[43].

1.12.3 EMEK

Emek beden gücü ile yapıldığı zaman bedensel aynı zamanda hafızayı da kapsayan bir unsurdur. Emeğin yükselmesi iki türde karşımıza gelir. Birincisi nüfusa dayalı olan emek gücünün ve adetinin yükselmesidir. İkinci aşaması ise yapım aşamasına dahil olmayan kesimin çalışma olayına girmesi neticesinde gerçekleşmektedir. Ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek olan diğer bir değişken öğe emeğin etkili olup olmadığı ile ilgilidir. Emek adeti iş sürelerini de kapsamaktadır[44]. Doğal kaynaklar ile kapital kökeninin yükseltilmesi tam gerçekleşen SMH' yı yükseltilmektedir. Emek etkisinde yaşanan yükseliş SMH' yı iş gücünün de büyümesi sebebiyle yükseltmektedir. Bu artış nüfusa tesir edeceğinden nüfustaki yükselmenin bütün SMH'da meydana gelen çoğalmadan genellikle düşük olması nedeniyle önem taşımaktadır[45].

---

[41] Gülden Ülgen, **a.g.e.** s..318.
[42] Halil Seyidoğlu, **İktisat a.g.e** s.883.
[43] Halil Tunalı, **a.g.e**. s.48.
[44] Gülden Ülgen, **a.g.e**. ss.316-317.
[45] Yılmaz Büyükerşen, **a.g.e**., s.256.

Ekonomik büyümeyi basitleştirmek ancak işgücü etkisinin niteliğini yükseltmek ile olmaktadır. İşgücü etkisinin yetiştirilmesi özde meydana gelen SMH'ya etki etmektedir[46].

1.12.4 DOĞAL KAYNAKLAR

Doğal kaynaklar ekonomik büyümenin oluşmasına etki eden üretimdeki yükselişin yaşanmasında yararlanılan bir çıktı etkenidir. Doğal kaynaklar ve ekonomik büyüme bağlantısı güvenilir uygunluktadır. Doğal kaynak bakımından zengin olan ülkeler daha rahat gelişme göstermektedirler[47].

Büyümenin alışılmış kaynaklarından bir tanesidir. Doğal kaynaklar arazi ile beraber, bütün başka yer altı ve yer üstü varlıkları olarak belirtilmektedir. Bir çok az gelişmiş ülkeye göre en ciddi uğraş doğal ekime uygun olan alandan oluşmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde insan gücünün büyük kısmı tarım yapmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde GSYH'nın büyük kısmı tarım kesiminden sağlanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde yüksek nüfus artışı sebebiyle birey başına düşen alan oranı gitgide küçülmektedir. Ülke popülasyonu ile doğal kaynakların kararlılığı devamlı toprağa karşı olarak değişmektedir.

Toprağın niteliği kalkınmada hayati önem arz etmektedir. Şu anda dünyada bir çok ülke için serveti saptayan etmen doğal kaynak olmamaktadır. 1950'li yılların mucizesi olarak bilinen Japonya'nın kalkınma süreci incelendiğinde doğal kaynak kıtı olan bir ülkedir. Singapur için de bu süreç aynı olarak yaşanmıştır. Doğal kaynak kıtı gözüken ve ilerleme kaydeden günümüzün gelişmiş ülkeleri emek, teknoloji ile kapitale yönelik sektörlerde ithalatta yoğunlaşarak ülkenin büyümesini gerçekleştirmişlerdir[48].

Dünya üzerinde Arjantin, Hindistan gibi ülkeler gelişmiş ülke olma hedefini gerçekleştirmek isteyen ülkelerdir. Bu ülkelerin bir kısmı doğal kaynak açısından muhteşem ülkelerdir. Bu ülkeler ellerindeki kaynaklara erişme konusunda sıkıntı yaşamışlardır. Ancak bu ülkeler ellerindeki mevcut kaynakları ürün ile faaliyet yapımında harcama noktasında istenilen düzeye erişememişlerdir. Ada ülkesi olan Japonya gibi zenginlik açısından harika kaynaklara ev sahipliği yapıyor olmak ekonomik büyümenin şartı olmamaktadır. Ülkelerin elinde tuttuğu doğal kaynaklarda eksilme durumu

[46],Yılmaz Büyükerşen **a.g.e**., s.257.
[47] Gülden Ülgen, **a.g.e.** s. 318.
[48] Halil Seyidoğlu, **İktisat**, **a.g.e,**, s.885.

yaşanabilmektedir. Bu neticede eksilme durumuna bağlı olarak sonraki seneleri de kapsayacak olan ekonomik büyüme şiddetinde azalmalar yaşanabilmektedir. Bu ağır bir düzey olarak gerçekleşmektedir. Mevcut pozisyonda yaşanan süreç doğal kaynakların ücretleri açısından ciddi oranda yükseliş göstermesine sebebiyet vermektedir[49].

1.12.5 TEKNOLOJİK GELİŞME

Yaşadığımız çağda ekonomik ilerlemenin en önemli öğelerinden birini oluşturmaktadır. Teknolojik gelişme benzer sarf adedinin işlemesi ile çok nitelikte ürünlerin yapımına imkan sunmaktadır. Bu sayede sıfır ürünlerin maksimum çıktısı ortaya çıkmaktadır[50].

İnsanların yaşam dönemleri incelendiğinde buharla çalışan motorlar, yanmalı motorlar, jet motorlar vb. icatlar çağına damga vurmuştur. Söz konusu ürünler insanlık tarihine yön vermiştir. İçinde yaşadığımız dönemde en hızlı teknolojik değişmeler, özellikle Silahlı İnsansız Hava Aracı (Siha), İnsansız Hava Aracı (İha), silah teknolojileri ile bilgisayar, taşıma ve nakliyat gibi sahalarda gerçekleşmektedir. Teknolojik gelişmeler buluşlara dair devamlı ilerleme özelinde gerçekleşmektedir. Genellikle nitelik bakımından takriben kaliteli ve üretimin düşük ücrete dair gerçekleşmesi ile neticelenen ve ilgi uyandırmayan buluşlardır. Günümüzdeki teknolojik gelişmelerin büyük kısmı düzenli faaliyetlerin neticesinde ortaya çıkmıştır[51].

Teknolojik ilerleme bir ülkenin elinde bulundurduğu ekonomik öğelerin etkin olarak tercih edilmesini zemin hazırlamaktadır. Ülkenin üretim hacminin yükselişe sebep olması ekonomik büyümeye etki etmektedir[52]. 1945 yılından sonraki aşamada ortaya çıkan büyüme hareketleri ileri teknolojiler üretilerek, var olan teknolojiyi taklit edilmesi ile yapılarak ve bu teknolojilerin üstünde yer alan blokajları toplanmasına istinaden ortaya çıkmıştır. Güney Kore buna örnek ülkelerden bir tanesidir[53].

---

[49] Gülden Ülgen, **a.g.e**. ss.318-319
[50] Halil Seyidoğlu, **İktisat**, **a.g.e.** s.885.
[51] Halil Seyidoğlu, **İktisat**, **a.g.e.** s.885.
[52] Gülden Ülgen, **a.g.e.** s 319.
[53] Elife Akiş, **a.g.e** s. 59.

1.13. EKONOMİK BÜYÜMENİN DİĞER KAYNAKLARI

- BEŞERİ SERMAYE

Beşeri kaynaklar popülasyon, eğitim gibi öğeleri kapsamaktadır. Ekonominin kesin üretim hacmi nüfus oranına aittir. Azalan verimler yasası için diğer etkenlerin adedi olağan durumda sürekli iken nüfus çoğalma gösteriyorsa birey başına düşen gerçek hasıla eksilme gösterecektir. 1800'lü yıllarda İktisat bilimciler fikir geliştirmişlerdir. İktisat bilimciler ortaya koydukları fikir ekonomik durumun bozulacağı ile alakalı olmuştur. Bu görüşü uzun süreyi kapsayan zaman içerisinde nüfusun büyümesine bağlamışlardır. 1800'lü yıllarda mevcut durum kötü olmuştur. Sanayiye sahip olan batı ülkelerince bu durumun önüne geçilmiştir. Bugün gelinen konjoktürde bir çok ülke içerisinde nüfusun yükselmesi ehemmiyetini halihazırda sürdürmektedir[54].

1.14. EKONOMİK BÜYÜME'NİN ETKİLERİ

Ekonomik büyümenin etkileri şunlardır:[55]

- Kazancın yükselmesine önem vermektedir. Yükselen kazançlar insanların harcama alışkanlıklarına etki etmektedir.
- Kentleşme büyüdükçe insanların fikirleri ile hareketlerinde ciddi farklılıklar meydana gelmektedir. Bunun sonucunda yeni hareket türleri meydana gelmektedir.
- Ekonomide modern teknolojiler geliştikçe buna ilgi duyan yetiştirici kesim oluşmaktadır.
- Sanayi sektörünün giderek diğer sektörlerden ilerlemesi sayesinde işgücü fırsatı oluşturulmasının yanında, sanayi merkezlerinin şehirlerde olması şehirleşme olayını çabuklaştırmaktadır.
- Büyüme sayesinde tarım sektörünün öncü sektör olma rolü azalırken tarımın yerine sanayi sektörü ön plana çıkmaktadır.
- Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için üretim artarken olumsuz olarak çevre ve hava kirlenmekte bunun yarattığı negatif durum için yapılan giderler ve ödenekler yükselmektedir.

[54] Elife Akiş, **a.g.e**. s.61
[55] Zeynep Erdinç, **a.g.e. s**s.15,16

- Ekonomik büyümenin işgücü saatleri üstünde sonuçları vardır. Bu gelişme incelendiğinde ilk sebep etkinlik ile yapımın yükselmesidir.
- Tarım sektöründe çalışan nüfus değeri düşme eğilimi gösterirken sanayi sektöründe etkin olarak çalışan nüfus oranı yükselmekte ve etkin nüfusun sektörler içindeki dağılımında bu sonuç açıkça gözükmektedir.

1.15 EKONOMİK BÜYÜMEYİ YAVAŞLATAN ETKENLER

Ekonomik büyümeyi yavaşlatan sebepler arasında aşağıdaki etkenler bulunmaktadır[56].

- Sendikaların Tutumu: Ulusal gelir paylaştırılırken sınıflar ortasındaki çıkar hizmeti gerçekleşmektedir. Bu kazancın paylaştırılmasına etki etmektedir.
- Savaşlar: Savaşlarda maksimum çıktının önemi farklılık göstermektedir. Sivil amaçlı gereksinim gösteren ihtiyaçların yerine savaş gereksinimlerine ağırlık verilmektedir.
- Enflasyon: Paranın gerekli saygınlığı görmemesi büyüme süresi üzerinde negatif etkiye sebep olmaktadır.
- Sermayenin Sınırdaki Etkinliği: Ekonomik büyümenin düşmesi sermayenin sınırdaki etkisine aittir. Sınırdaki etki düşüş gösterirse büyüme küçülme göstermektedir.
- Pazarların Kapanışı: Dünyada etkili olan iki dünya savaşın ardından etkisi az üretim aletleri değişme göstermemiş bu sebeple büyüme oranında ciddi bir yükseliş gerçekleşmemiştir.

[56] Halil Tunalı**, a.g.e.** ss,49-50

1.16 EKONOMİK BÜYÜME'NİN MALİYETİ

Ekonomik Büyümenin maliyetleri faydalarından fazladır. Ekonomiye devlet müdahale etmediği durumda serbest piyasa ekonomisi daha fazla kirlenmeye sebebiyet verecektir. Ülkede yaşayan insan topluluğunu oluşturan insanlar kirlenmenin kast edildiği eylemlerin marjinal faydasını topluma dahil olan kısmı kadar üstlenmektedir. Bu politikanın tam bir biçimde uygulanması ölçülmüş olan GSMH büyüklüğünün kalabalıklaşma problemine karşın sınır olmaması durumunda oranın altında azalacaktır. Sıfır büyüme bununla ilgilidir.

Sıfır Büyüme yaklaşımında ölçülmüş olan GSMH'da yükselme, yoğunluk maliyetleri beraberinde en alternatifli öneri GSMH'da sıfır bir büyümenin yakalanmış olmasıdır[57].

1.16.1 SOSYAL VE KİŞİSEL MALİYETİ

Ülkenin büyüme rakamlarında artış kaydetmesi ülkeye milletlerarası sahnede ve öncü kuruluşlar içerisinde önem kazandırmaktadır. Sayımlamalı değerler üzerinden büyümesi artış gösteren ülke bunu başka ülkelere nazaran yapmış olduğu doğru stratejiler ile eylemleri sayesinde gerçekleştirmiştir. Büyüme değerleri artış gösteren ülkelerde birtakım dönüşümler yaşanmaktadır. Bu neticede suç, kaza, boşanmalar ile bunun gibi bazı kötü ve talihsiz olayların yükselmesine sebep olmaktadır. Ülkenin ekonomisi büyüme yakalıyor ise bir değişiklikten bahsedilmektedir[58].

1.16.2 FIRSAT MALİYETİ

İçinde yaşadığımız gezegenimiz olan dünyada kaynakların sınırlı olması dikkat çekmektedir. Bir çok ülke geçmişte bazı ülkeleri kaynakları uğruna sömürge etmiştir. Örneğin Fransa Afrika kıtasında birçok ülkeyi (Cezayir, Tunus, Senegal, Gabon, Çad, Mali, Fas vb.) İngiltere ise Avustralya ile Yeni Zelanda'yı sömürgesi durumuna getirmiştir. Kaynakları sınırlı ve belirli olarak nitelenen gezegenimizde ekonomik önem taşıyan ürünler serbest durumda değildirler. Bu durumda hareket etmemektedirler. Dünya ülkeleri bu malların serbest duruma geçmelerini istemektedirler. Büyüme yatırım

[57] David Begg, **Makro İktisat**, çev. Vildan Serin, İstanbul: Alkım Yayınları 2001, s. 535.
[58] Halil Tunalı ,**a.g.e**. , s.50

ürünleri özellikle sağlık faaliyeti ile alakalı teşvikleri beraberinde gerçekleştirmektedir. Yatırımlar gerçekleştikten daha sonraki safhada harcama hizmet olacak şekilde geri dönüş göstermemektedir. Kısaca büyüme günümüzde eksik seviyede tüketim, gelecek için ise ekstra tüketim olarak ifade edilmektedir[59].

1.17 EKONOMİK BÜYÜME İLE ÜRETİM FONKSİYONU

İktisadın en önemli kişilerinden bir tanesi Adam Smith'tir. Adam Smith'in öncü olduğu ve gerçekleşmesi büyük zaman alan ekonomik büyüme alanında çıkarılan fikirler ile modeller bulunmaktadır. İş olarak gerçekleşen tüm faaliyetler herhangi bir ülke grubunun üretim olanakları eğrisi ile ilişkilidir. Üretim imkanları eğrisinin dışarıya yönelik bir doğru sapma göstermesine gerekçe olan nedenler ve etkenler araştırılmıştır. Bu neticede ise üretim olanakları eğrisinde gerçekleşen sapmalar ekonomik büyüme ile nitelendirilmiştir.

Büyüme süresi boyunca üretim öğelerinin karşılıklı olarak değerlerinde farklılıklar gerçekleşmektedir. Doğal kaynaklar minimum farklılık barındıran faktördür. Toprağın sahasında hacimsel bir büyüme söz konusu değildir. Buna rağmen popülasyon oranı devamlı olacak şekilde yükselmektedir. Bu iş gücüne katılımın yükselmesi ve işsizliğin azalması anlamına gelmektedir. İşgücü oranında yaşanan üretim değerlerinin yükseltilmesi sadece kapital/ işgücü değerinin artması sonucunda gerçekleşmektedir[60].

Sermaye ve emek ile ulaşılan tam kazanım şu şekildedir. Y=F(K,L,T) olarak ortaya konulabilmektedir. Y tam kazanım, K kapital stoğu (ekonomi içerisine dahil olan bütün makineleri ve konutları içerisine almaktadır) L ise emekçi kişiyi tanımlamaktadır. T üretim teknolojisinin mevcut gidişatını ifade etmektedir. Üretimde çalışan makinalar farklı amaçlı kullanılmaktadırlar[61].

[59] Halil Tunalı, **a.g.e.** s.51
[60] Elife Akiş, **a.g.e**., s.8
[61] Kemal Yıldırım, Doğan Karaman ve Murat Taşdemir, **a.g.e**., s.478

1.18. EKONOMİK BÜYÜME'NİN ENFLASYON ÜZERİNE ETKİSİ

Ekonomide olan yatırımların neticesi başta öz ihtiyacı yükseltmektedir. Bunun sonucunda enflasyon yanlısı bir netice ortaya çıkmaktadır. Bir ülkenin kapital ile hasıla ölçütü az veya fazla olması neticesinde enflasyon tetiklenmektedir. Enflasyon fiyatların yükselmesi olarak ifade edilmektedir. Ülke içerisinde kapital ile hasıla ölçütüne bağlı olarak yukarı yönlü yatırım tüketimine ağırlık sağlanması enflasyonist zorlamayı da beraberinde getirmektedir[62].

1.19 EKONOMİK BÜYÜMENİN AŞAMALARI

1958 senesinde iktisat biliminin önemli kişilerinden biri olarak kabul edilen Rostow (1916 ile 2003), ekonomik büyüme ile ilgili fikirlerini iktisadi tarihli büyüme çözümlemesi olacak şekilde ortaya atmıştır. Rostow 1960 senesinde " Ekonomik Gelişmenin Safhaları: Komünist Olmayan Bir Manifesto" adlı eserde bu fikirleri yazıya geçirmiştir. 1700'den sonraki dönemlerde Rostow birçok ülkenin sosyal ve ekonomik öğelerine ulaşmıştır. Bazı ülkeleri incelediğinde sanayileşen ülkelerin ilerleme seviyelerine gelmeleri için hangi safhaları uygulaması gerektiğini açıklamıştır[63]. Ekonomik büyümenin adımlarının bulunacağı fikri Rostow tarafından çizgiye konulmuştur. Rostow tarafından uygulanan fikirde atılımın gerçekleşmesi için kademe olarak sınıflandırılmıştır. Rostow insan topluluklarını kademe esas olacak şekilde bölümlendirmiştir. Rostow'un savunduğu fikirde azgelişmişlik seviyesinden en yüksek ilerleme düzeyine kadar olan süreçte ülkelerin uygulaması şart olan beş kademeden söz edilmektedir[64].

[62] İlker Parasız, **Büyüme, a.g.e.** s.30
[63] Zeynep Erdinç, **a.g.e**. s.31.
[64] Elife Akiş, **a.g.e**. s. 64.

1.19.1 GELENEKSEL TOPLUM AŞAMASI

1700'lü yıllar ve daha eski dönemleri içermektedir. Geleneksel insan topluluğunda gelenek ile görenekler kritik önem taşımaktadır[65]. Bu zaman içerisinde ülkede yaşayan kesimin yüzde yetmiş beşlik bölümü yaşamlarını tarım sayesinde kazanmaktadırlar. Bu zaman içerisinde toprak sahipleri, politikacılar ulusal kazanç içerisinden en fazla hak alan kesimi oluşturmaktadır[66]. Bu dönemde iş paylaşımı konusu kısıtlıdır. Az kazanım olması neticesinde tasarruf oranı düşüktür[67]. Üretim olanakları ile üretimdeki etkinlik değerleri de yüksek değildir[68]. Rostow bu tip yapılara sahip ülkelere Çin Hanedanlıkları, Orta Doğu Medeniyetleri ve Orta Çağ Avrupa'sını göstermektedir[69].

1.19.2 KALKIŞA HAZIRLIK AŞAMASI

Kalkışa hazırlık aşamasında gelişmenin gerçekleşmesi için uygun koşullar hazırlanmaya çalışılmıştır. 1700'lü yılların ilk çeyreğinde Avrupa ülkeleri arasında mücadeleler bulunmaktadır. İnsanlık tarihinin en eski sektörü olan tarımdaki ilerleme ve gelişen sanayi sektöründe yeni teknikler gelişme için ilk öncelikleri meydana getirmiştir[70]. Avrupa ülkeleri içerisinde İngiltere bu safhayı başarıyla geçen birinci ülkedir. Bu dönemde Milliyetçilik fikri öne çıkmaktadır. Milliyetçilik; ekonomik ve siyasi etkiyi daha da ilerletmeye önem veren bir etken haline gelmiştir. Geçiş sürecinde; kapital birikimi artmıştır. Bu dönem içerisinde bankalar hayata geçirilmiştir. Kalkışa hazırlık aşamasında tarım ile sanayi sektörlerinde üretim artış göstermiştir. Bu dönemde kentleşme oranı artmaya başlamış insanlar şehirlerde yaşamaya önem vermişlerdir. Kentleşme oranı yükseldiği için ulaşım sistemi oluşmaya başlamıştır. Kültürlü kişiler iyi eğitim alıp gelişmiştir. Siyasi anlamda gücü elinde tutan hükümet ön plana çıkmıştır[71].

---

[65] Zeynep Erdinç, **a.g.e.** s. 32.
[66] Erdoğan Alkin, **İktisat,** İstanbul: Filiz Kitapevi, 1992, s.374.
[67] Halil Tunalı, **İktisadi Kalkınma,** İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2020 s.215
[68] Feyza Balan, **İktisada Giriş**, Bursa: Dora Yayınları,2017, s.378
[69] Feride Doğaner Gönel, **Kalkınma Ekonomisi,** Ankara: Efil Yayınevi, 2013, s.59.
[70] İsmail Hakkı Düğer ve Murat Ali Dulupçu, **a.g.e** .s.305.
[71] Zeynep Erdinç, **a.g.e**, s.32

1.19.3 KALKIŞ AŞAMASI (TAKE-OFF)

Rostow kalkış aşamasının 20 ile 30 yıl arasında gerçekleşeceğini söylemektedir[72]. Kalkış aşamasında büyüme ilerlemesine dahil olarak topluluğu aynı payda içerisindeki tema çevresinde toplamıştır. Söz konusu olan yatırım değerleri bu süre içerisinde ulusal kazancın yüzde 10'undan daha yüksektir. Rostow'un tabiri ile öncü büyüme alanları oluşturulmuştur. Ortaya çıkan yeni cesur ve girişken sınıf gelişme göstermiştir. Ekonomi toptan kaynaklarını ve yeni üretim teorilerini uygulamaya koymuştur. Rostow güncel üretim modellerinin sanayi sektöründe olduğu gibi tarım alanında da tercih edildiğini ve tarımsal yaratıcılıkta meydana gelen varyasyonu başarılı bir kalkış aşamasının temeli olarak görmektedir. Bu sebepledir ki; kalkış aşamasının tüm olarak yaşanması için iki temel olması gerekmektedir. Bu temellerden bir tanesinin tarım olması gerekmektedir[73]. Rostow Japonya'da Meiji yönetim süresinde kalkış safhasının yaşandığını ifade etmektedir. İkinci parasal kaynak dönemdeki toprak maliklerinin kiralarını ticarete ve sanayi için harcamalarıdır. 1895 yılına kadar Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve Kanada Rostow tarafından bu aşamayı uygulayamayan ülkelerden olmuşlardır. Bu ülkelerin tam kalkış yapamamalarının nedeni geleneksel yapıda kalmalarıdır[74]. Rostow Türkiye için kalkışı 1937 yılı olarak belirlemiştir[75].

[72] Erol Manisalı, **Gelişme Ekonomisi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını:1975 s.56.
[73] Feride Doğaner Gönel, **a.g.e.** s.60.
[74] Feride Doğaner Gönel, **a.g.e.** ss.60-61.
[75] İlker Parasız, Büyüme, **a.g.e.** s.80.

Tablo 1. Ülkeler ve Kalkınma Yılları

ÜLKELER VE KALKINMA YILLARI	
ÜLKELER	YILLAR
İngiltere	1783-1802
Fransa	1830-1860
Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	1843-1860
Almanya	1850-1873
İsveç	1868-1890
Japonya	1878-1900
Rusya	1890-1914
Belçika	1833-1860
Amerika	1843-1860
Kanada	1896-1914
Arjantin	1935-
Türkiye	1937-
Hindistan	1952-
Çin	1952-

Kaynak: Erol Manisalı, Gelişme Ekonomisi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını:1975 s.56, Zeynep Erdinç, İktisadi Büyüme Anadolu Üniversitesi, s.33. Erişim Tarihi: 07.10.2024.

18. yüzyılda kalkışa öncülük yapan sanayi alanı demiryolu olmuştur. İngiltere'de birinci kalkış yaşanmıştır. Bunun nedeni 17.yy'da vatandaşların Roma kilisesine olan bağlılığını bitirilmeye çalışılması olmuştur. Diğer sebep ise 18.yüzyılda dönemin diğer gücü Fransa ile yaşanan askeri ve siyasi karşılaşmalar olmuştur. Bunun sonucunda büyük çapta deniz ve demir yolu sektörleri gelişme göstermiştir. Demir ve çelik alanında ilerlemeler yaşanmıştır. Uluslararası ticaret gelişmiştir. İngiltere'nin sömürgeleri ile takip edilen merkantilist politikalar etkisine bağlı olarak ABD kalkışa istediği gibi başlayamamıştır[76].

Kalkış aşamasının üç temel unsuru bulunmaktadır:[77]

- Gelişme gösterme imkanı olan esas imalat işkollarının bazılarının yükselme zorunluluğudur.
- Çağdaş işkolundaki büyüme yatkınlığının ortaya çıkaracağı tüm harici yararları etkili bir kılıfa geçirebilecek ve gelişmeyi devamlı olacak ekonomik alanın oluşturulması
- Yatırım değerlerinin büyümesidir.

[76] Zeynep Erdinç, **a.g.e.** s.33.
[77] Zeynep Erdinç, **a.g.e.** s.32

1.19.4. OLGUNLUK AŞAMASI

Olgunlaşma aşamasına giriş yapıldıktan sonra çağa uygun teknolojinin tüm sahalarda genişleme gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Olgunluk döneminde yatırımların sayıca yükseldiği gözükmektedir. Bunun yanında üretim ise nüfus oranından fazladır[78]. Kişi başına gelir paylaşımı açısından ekonomi seviyesi yükselmiştir. İmalat sanayii alanında (makine ve fabrikada yapılmış olan tüm üretimdir.) yatırım mallarının (robot, bilgisayar vb.) payı artmıştır. Ekonomi teknolojiyi dışa satma yani ihraç etmeye hazırlanmıştır[79]. Uluslararası ticaret ciddi konuma ulaşmıştır. Olgunluk aşamasında ekonomi sektörü içerisine sayıca fazla sanayi dalı dahil edilmiştir[80].

Olgunluk aşamasında ulusal kazancın yaklaşık yüzde 20'si yatırımlara aktarılmaktadır. Ülkeler eskiden başka malları başka ülkelerden almışlardır. Ülkeler eskiden başka ülkelerden aldığı mal ve hizmetleri artık kendileri yapmaya ve geliştirmeye başlamışlardır. Yine başka ürün gruplarının ithalatı devam etmektedir. 17. Yüzyıldan sonra başlayan mücadeleler neticesinde başlayan sanayileşme hareketleri önce çelik sanayine etki etmiştir. Olgunluk aşamasında çelik sektörünün dışında makineler ve teçhizatlar ön planda yer almaktadır. 1800'lü yılların son çeyreğinde Almanya, ABD ve İngiltere olgunlaşma aşamasına dahil olmuşlardır[81].

Ekonomide gelişen mevcut durum sanayinin ön plana çıkması, 1700'lü yıllardan önceki dönemlerde olduğu gibi tarımda çalışılmama ve insanların kentlere gelmesi sonucu sanayileşme hareketleri iş gücünün paylaştırılmasında durumun değişimi, kentleşme oranı ve beyaz yakalı kişilerin işgücündeki yükselişi bu aşama içerisinde yer almaktadır. Olgunluk aşamasında topluluklar ulaştıkları toplumsal değeri nasıl kullanacaklarına kendileri karar vermektedirler. Rostow'a göre topluluklar er yada geç de olsa sonraki aşamaya ulaşacaklardır[82]. Tablo 2'de ülkelerin olgunluk aşamalarına hangi zaman içerisinde girdikleri gösterilmektedir.

[78] İsmail Hakkı Düğer ve Murat Ali Dulupçu, **a.g.e** s.306.
[79] Erol Manisalı, **a.g.e** s.57.
[80] Zeynep Erdinç, **a.g.e.** s.33
[81] Feride Doğaner Gönel, **a.g.e** s.61.
[82] Feride Doğaner Gönel, **a.g.e** s.61.

Tablo 2. Ülkelerin Olgunluk Aşama Yılları

ÜLKELER	OLGUNLUK AŞAMA YILI
Almanya	1910
Amerika	1900
Fransa	1910
İngiltere	1850
Japonya	1940
Kanada	1950
Rusya	1950
İsveç	1930

Kaynak: Zeynep Erdinç, İktisadi Büyüme Anadolu Üniversitesi s.34 Erişim Tarihi 09.10.2024.

1.19.5. KİTLE TÜKETİM AŞAMASI

Kitle tüketimi aşamasında üçüncü işkolu olan hizmet sektöründe dayanıklı tüketim ürünlerinin (buzdolabı, bulaşık ve çamaşır makinesi vb.) yapımı artacaktır[83]. Burada Devlet refah ve huzur devleti olarak sosyal devlet özelliğini taşımaktadır. Kişilerin gelirleri alt düzeyin üstüne çıkmıştır. Bu aşamada hizmetler sektöründe yer alan üretim alanları ekonomide temel işkolu grupları olarak ön plana çıkmışlardır. Elektrikli makineler ile otomobiller başta olmak üzere diğer ürünlerin yapımı ve harcanma rakamlarında ciddi yükseliş yaşanmıştır. İşgücünde hem toplam popülasyonu içerisinde hem de şehir popülasyonunda oranında büyüme yaşanmıştır. Sektörlerde çalışanlar içerisinde nitelikli işgücünün payı artmıştır[84]. Bugün ABD, Japonya gibi ülkeler bu safhaya dahil olmuşlardır[85].

[83] İlker Parasız, Büyüme, **a.g.e.** s. 81.
[84] Zeynep Erdinç, **a.g.e.** s.34
[85] Feride Doğaner Gönel, **a.g.e**. s. 61

2. BÜYÜME MODELLERİ İLE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ

2.1 BÜYÜME TEORİSİNİN GELİŞİMİ

Büyüme kuramının kökeni iktisat biliminin kökeni kadar geçmişe uzanmaktadır[86]. Ekonomik büyümenin öğelerinin bulunması ile devam edip etmeyeceği iktisatla ilgilenen kişiler açısından merak konusu olmuştur. Ekonomik büyüme araştırma noktası iktisat biliminden farklı bir alan kabul edilmiştir[87]. Ekonomik büyüme alanında çalışan öncü iktisatçı, Ulusların Zenginliği Üzerine Bir Deneme adlı eseri hayata geçirmiştir. Bu eserini 1776 senesinde ortaya koymuştur. Adam Smith iktisat biliminin kökenini hayata geçiren ve öncü olan kişidir[88].

1400 ve 1700'lü yıllar içerisinde kalan dönemde yaşayan merkantalistler altının o dönem içerisinde en değerli öğe olduğu görüşünü yaygınlıkla kabul etmişlerdir. Merkantalistler ile birlikte büyümenin araştırılması konusu hakkında çalışmalar başlamıştır. Ayrıca büyümenin araştırılması konusu hakkında çalışmalara Adam Smith, Malthus ve Ricardo da katılmıştır. Adam Smith emek değer modelini ekonomik büyüme alanına yapı taşı olarak eklemiştir. Malthus ise ekonomik büyüme ve nüfus bağlantısı noktasında çalışmalar ortaya koymuştur[89].

Klasik büyüme teorisi içerisinde ekonomik büyüme inceleme konusu kısaca kökende kapital yığını olacak şekilde açıklanmıştır. Sermayenin olmasının en önemli sebebi ise kâr yani getiri sağlaması olmuştur. Yatırım yapacak kişiler açısından ortaya çıkacak olan yatırımları tercih etmelerindeki temel getirinin istenilen düzeye ulaşması amaçlanmıştır. Kâr değerleri fazlaysa yatırımlar da belirli oranda büyüme göstermektedir. Kâr, maksimum çıktı aşamasından rant ile fiyatların kesilmesinin akabinde kalan bölüm olarak tanımlamaktadır. Büyümenin devam ettiği zaman içinde rant sürekli yükseliş göstermektedir. Getiri değeri, emeğin etkinliğine ait kalmaktadır. Emeğin etkin olması kapital yığını ile nüfus çoğalması konularıyla ilişkili olmaktadır[90].

---

[86] Erdal Ünsal, **a.g.e**., s.26.
[87] Elife Akiş, **a.g.e**., s.82.
[88] Erdal Ünsal,**a.g.e.**, s.26.
[89] Elife Akiş, **a.g.e.** s.82.
[90] Elife Akiş, **a.g.e.** s.82.

Kalkınma az ilerleme gösteren tüm ülkeler için temel amaçtır. Ekonomik büyüme amacın büyük kısmını meydana getirir. Ekonomik büyüme gerçek milli kazançtaki yükselişi ifade eder. Ekonomik büyüme alanına dahil olan teoriler gelişme göstermiş ve az gelişmiş ülkeleri ilgilendirmektedir[91].

Ekonomik büyüme ile ilgili ortaya bir çok emek konulmuştur. Bu faaliyetleri Harrod ve Domar eliyle ortaya atılan neo- keynezyen model takip etmiştir. Harrod ve Domar modeli Solow modelinin bir uyarlamasıdır. Bu model Harrod- Domar Modeli olarak bilinmektedir. 1939 ve 1956 yılları arasındaki 17 sene boyunca büyüme alanına öncülük etmiştir. Büyüme ile ilgili çalışan iktisat bilimciler bu modeli birinci dalga adı altında onaylamışlardır.

Robert Solow tarafından ortaya atılan büyüme modeli, modern büyüme teorisi kısmının ikinci ana fikrini oluşturmaktadır. İktisat bilimciler 1950 ve 1970 arasındaki 20 yıllık süreçte ekonomik büyümeyi solow modeli açısından ele almışlardır. Solow modeli 1980'li yıllara kadar büyümeye öncülük etmiştir. Solow Modeli içerisinde eksik rekabetten söz edilmektedir. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Paul Lomer , Robert Lucas tarafından solow modelinin açıklanmayan kısımlarının bulunduğundan söz edilmektedir. Bu neticede içsel büyüme teorisi ortaya çıkmıştır. Bu ise üçüncü safha olarak kabul edilmektedir. 1995 yılı ve sonrasında büyümeyi araştıran incelemeler yapılmıştır. Daron Acemoğlu'nun da yer aldığı grup büyümenin temel belirleyicilerini araştırmışlardır. Bu da büyümenin dördüncü dalgasını oluşturmaktadır[92].

Tablo 3 : Ekonomik Büyüme Modelleri

EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ	BAŞLANGIÇ
Merkantalizm	15. yüzyıl
Fizyokrasi	18.yüzyılın 2.ci yarısı (1750 sonrası)
Klasik Teori	1776
Shumpeter Büyüme Teorisi	1911
Keynesyen Teori	1930
Neo Keynezyen Teori	1950
Neo Klasikler ile Solow Teorisi	1950-1960
İçsel Büyüme Teorisi	1980-1990

Kaynak: Ilkhom Sharıpov, Contemporary Economıc Growth Models And Theorıes: A Lıterature Revıew, CES Working Papers – Volume VII, Issue 3, p.760. Erişim Tarihi: 07.11.2024

[91] Halil Seyidoğlu, **İktisat**,**a.g.e** s. 888-889.
[92] Erdal Ünsal, **a.g.e.** s.27-28-29.

2.2 KLASİK BÜYÜME TEORİSİ

2.2.1 ADAM SMİTH BÜYÜME TEORİSİ

Adam Smith 1723 senesinde İskoçya'da doğmuştur[93]. Adam Smith büyüme teorisini araştıran öncü iktisatçı olma özelliğini taşımaktadır. Adam Smith iktisat bilim dalının babası olarak bilinmektedir[94]. Adam Smith milletlerin zenginliği eserindeki üç kısımda şirketleri dışsal kabul etmektedir[95].

İktisat alanının bilim alanı olarak tanınmasına Adam Smith öncülük etmiştir. Adam Smith'den daha eski senelerde düşünce bildirmiş kişiler bulunmaktadır. Adam Smith ömrünü sürdürdüğü zaman süresi içerisinde de düşünce bildiren kişilerde bulunmaktadır. Adam Smith içerisinde yaşamış olan kişilerin savundukları fikirleri düzenli olacak şekilde toplamış ve birleştirmiştir. Adam Smith tarafından "Milletlerin Zenginliği" adlı yapıt 1776 tarihinde literatüre girmiştir. Bu eserde bu düşüncelerden söz edilmektedir.

Smith açısından ülkelerin servet sahibi olmasının nedenleri fazladır. Smith'e göre ülkelerin servete sahibi olmasındaki yükselişe sebep olan temel etken uzun süreli olan tabii kurallardan başkası olmamaktadır.

Smith'e göre emek ürün ile hizmetlerin kıymetinin yapımındaki en önemli fonksiyonlarından bir tanesidir. Adam Smith açısından ülkelerin servete sahip olmasındaki esas etkenin insanın çabası veya zahmeti olduğunu ifade etmiştir[96].

Smith ekonomik büyüme ile ilgili fikirlerini yazmış olduğu Ulusların Zenginliği adlı yapıtta ifade etmiştir. Kapitalin birikimi ile uzmanlaşma Adam Smith tarafından ekonomik büyümeyi tanımlarken kullanılan öğelerdir. Bu öğeler ön planda yer almaktadır. Adam Smith'in ekonomik büyümeyi tanımlarken yararlandığı öğeler olarak uluslararası ticaret ile nüfusun çoğalmasıda verilebilmektedir. Fiyat unsuru şahsi menfaatlerin olduğu pazarda önemli öğe olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada fiyat

[93] Özgür Topkaya, **İktisada Giriş,** Bursa: Dora Yayın Dağıtım,2017, s.186.
[94] Erdal Ünsal, **a.g.e**. s.39
[95] Heinz D. Kurz & Neri Salvadori, **Adam Smith on Growth**, s.2
[96] Elife Akiş, **a.g.e**. s.83

görünmez el sıfatında kullanılmaktadır. Görünmez el olarak gözüken fiyat insan topluluğunun menfaatini maksimum noktaya yükseltebilmektedir[97].

Bu sebeple devletlerin pazara kesin olarak karışmamaları gerekmektedir. Smith'in fikrinde devletin sorumluluklarına da yer verilmiştir. Burada devleti oluşturan hükümetlerin iki ana işi bulunmaktadır. Bunlardan ilki devletin sosyal sorumluluğu olan ülkenin savunması, hukuku işlerini yerine getirmektir. İkinci işi olarak ise piyasayı büyüten, uzmanlaşmayı tavsiye eden, köprüler, geçitler, vb. alt yapı alanında çalışmaları yerine getirmektir[98].

- **SERMAYE**

Sermaye çalışmayı oluşturan işi etkili olacak şekilde kullanmaktır. Sermayeyi kullanmaktaki amaç ülke gruplarının servetini büyütmektir. Adam Smith kapitali iki kısım olacak şekilde sınıflandırmaktadır. Smith'in sermaye sınıflandırması sabit kapital ile değişir sermayeden oluşmaktadır. Sabit sermaye makine ile bina gibi yapılardır. Bu yapılar başka aracılar arasında yayılmadan mal sahibine kazanç getirmektedir. İkinci sermaye olan değişir sermayede mal sahibininin kullanım hakkını başkasına vermesi amacıyla getiri kazandıran tüm yapıları ifade etmektedir.

Smith açısından sermayenin meydana gelmesinin temel amacı kısıntıların olmasından kaynaklanmaktadır. İşçilerin kazancı ile mülk sahibi olan kesimin rantı kısıntıların temelini meydana getirmektedir. Ulaşılan kısıntı sonucunda toplumun yapma kuvveti yükselmektedir. Savurganlık durumunda ülkede yaşayan insan topluluğun üretme potansiyelinde kayıplar yaşanmaktadır[99].

[97] Zeynep Erdinç, **a.g.e.** s.47
[98] Zeynep Erdinç, **a.g.e.** s.47
[99] Özgür Topkaya, **a.g.e.** , s.186.

- **İŞ BÖLÜMÜ**

Smith büyüme teorisini iş bölümü üzerine yapı taşı olarak geliştirilmiştir. Adam Smith iş bölümünü şu şekilde açıklamıştır. İşletmeler başka ürün oluşturabilmektedirler. Ayrıca benzer işletme içerisinde emek gösteren işçi sınıfının herhangi bir ürünün içerisindeki parçaların başka bölümlerini meydana getirebilmektedirler. Smith açısından iş bölümü çalışmanın etkinliğini ölçmektedir. İş bölümü fazlalaştıkça çalışmanın etkinliği de yükselmektedir[100]. Toplum içerisinde yaşayan nüfusun tarım, ticaret gibi alanlarda üretmiş oldukları çalışma sonucunda ana öğe meydana gelmektedir. Bu gruplar içerisinde ise iş bölümünün önemini arttıracaktır. İş bölümü sayesinde nüfusun huzur seviyesini yükselmektedir. İş bölümünün oluşmasının üç ana sebebi vardır. Birincisi insanlardaki değişim yatkınlığıdır. İkincisi ise kapital birikiminin gerçekleşmesidir. İş bölümündeki üçüncü sebep ise piyasadaki büyüklük olarak sayılmaktadır[101].

Oldukça iyi idare edilen bir toplulukta iş bölümü neticesinde elde edilen geniş çapta imalat sonucunda nüfusun düşük kademelerine kadar uzanan servet ortaya çıkmaktadır. İş bölümüne sebep olan temel kriter değişim gücüdür[102].

İş bölümünün kısıtlanmasındaki neden pazarın durumudur. Adam Smith'in pazarın genişliği konusuyla alakalı görüşleri bulunmaktadır. Bu görüşler genellikle şirketleri de kapsamaktadır[103].

İş bölümü kapital birikimini de tesir etmektedir. Çalışan işçi iş bölümü neticesinde uzmanlaşmayı elde etmektedir. Kazandığı uzmanlaşma sayesinde kapital birikiminde meydana gelen yükseliş prodüktivite yükselişine sebebiyet vermektedir. Bu sayede geliri arttırmaktadır. Ayrıca piyasanın genişlemesine sebebiyet vermektedir. Pazarın geniş olması iş bölümünü açıklayan etkenlerdendir. Pazarın büyümesi iş bölümünde üretim hacmini de yükseltecektir. Kaliteli makine ile cihazların üretilmesi, teknolojinin gelişmesine etki etmektedir. Uluslararası ticaret de ehemmiyet taşımaktadır[104].

---

[100] Erdal Ünsal, **a.g.e**. s.39-40
[101] Özgür Topkaya,**a.g.e**. s.187
[102] Adam Smith, **a.g.e**., ss.23-28
[103] Güler Günsoy, **İktisadi Büyüme**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını s.49
[104] Güler Günsoy, **a.g.e**. s.50

- **PARA**

Adam Smith merkantalist bireylerin zenginlik fikrine karşı çıkmıştır. Çünkü Merkantalistler zenginliğin sebebini altın olarak benimsemişlerdir. Uzun yıllar boyunca altını kabullenmiş ve savunmuşlardır. Adam Smith açısından para yalnızca değişim malzemesi olarak kullanılmaktadır. Varlık ülkelerin içerisindeki ürün adedini ifade etmektedir. Burada ülkede bulunan ürün adedi yükseldiğinde değişimi gerçekleştirecek olan para da yükselmektedir. Ürün ile paranın fiyatı ödenen çaba sonucunda belirlenmektedir[105].

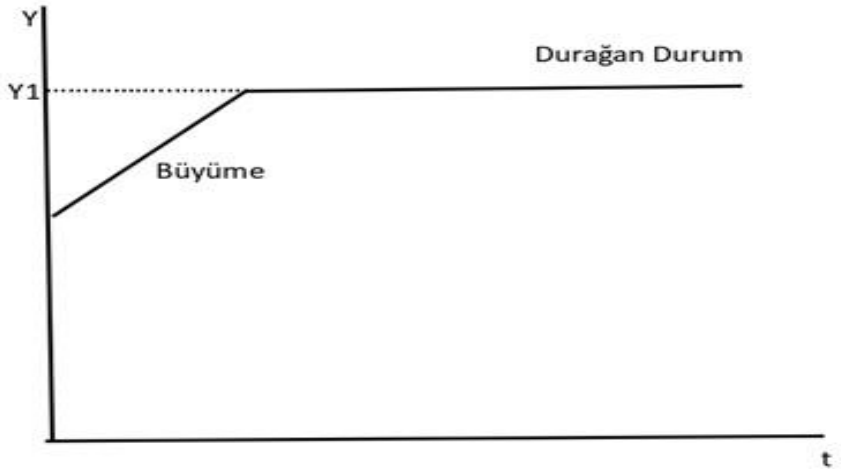
Adam Smith'in düşüncesi içerisinde, çalışma etkinliğinde tepe sınır bulunmamaktadır. Smith, iş bölümüne iş etkinliğindeki yükselişi yüklemiştir. Burada devamlılığın olmasını sağlayan unsuru da kapital birikimidir. Kapital birikiminin temelinde kâr elde etme isteği yatmaktadır. Smith'in fikrinde ekonomi içerisinde yapılan tüm kısıtlamalar kesin olacak şekilde yatırıma çevrilmektedir. Bu neticede ekonomik büyüme meydana gelmektedir. Adam Smith açısından kapital azalan verimler kanununa bağlıdır[106].

Kapital yığılımında meydana gelen yükseliş popülasyonu da yükselecektir. Bunun sonucunda fiyat seviyesi artış gösterecektir. Ekonominin erişebileceği en yüksek huzur yaşanacaktır. Smith burada ekonomik büyümenin birikmiş olduğunu söylemektedir. Adam Smith burada ekonomik büyümeyi kapsayan süreç devamlı yükselen eğilimi takip edeceğini söylemiştir. Kümülatif büyüme, ekonominin sabitlendiği aşamaya gelince bitecektir. Büyüme sınırının maksimum noktasında, sabit durum olacaktır[107].

Şekil 2'de Smith'in tam zenginlik safhasını belirten büyüme durağan kademesi verilmiştir. Şekilde yatay düzlemde zaman, Dikey düzlemde hasıla bulunmaktadır[108].

[105] Kadir Arslanboğa, **İktisada Giriş**, Bursa Dora Yayınları, 2017, s.188
[106] Elife Akiş, **a.g.e.** s.83
[107] Elife Akiş, **a.g.e.** s.84
[108] Güler Günsoy, **a.g.e**. s.51

Şekil 2: Adam Smith'in Büyüme Teorisi

Kaynak: Erdal Ünsal, İktisadi Büyüme, Ankara:BB101 Yayınları, s.47, Erişim Tarihi: 11.10.2024

2.2.2 MALTHUS'UN BÜYÜME MODELİ

Robert Malthus 1766 yılında doğmuş; 1834 yılında ise vefat etmiştir. 1798 senesinde "Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme" adlı eseri yayınlamıştır. Daha sonra 1820 senesinde "Ekonomi Politik" adını verdiği yapıtı yazmıştır[109].

Malthus İngiltere'de yaşamını sürdürmüştür. İngiltere'de yaşadığı ve gördüğü problemlerin o zaman içerisinde olan hadiselerle ilişkili olmadığını düşünmüştür. Malthus'a göre problemlerin ana kaynağı eski olaylardır[110]. Malthus'un İngiltere içerisinde oldukça ilgisini uyandıran iki konu bulunmaktadır. Bunlar; yoksulluğun çoğalması ile yoksulluğun kesin olarak nasıl bitirileceği ve tahıl yasası ile alakalıdır[111].

Thomas Malthus'un geliştirdiği büyüme modelinde, servet sahibi olmaktan söz edilmektedir. Bu büyüme modelinde kıymette meydana gelen yükselişte ifade edilmektedir. Thomas Malthus, popülasyonda meydana gelen yükselişin fiyatları düşürmesine ilişkin olarak üretim giderlerinin azalacağını söylemiştir. Ayrıca kârların ise büyüyeceğini ifade etmiştir. Bu neticede üretimin özendirileceğini söylemiştir. Bir maksimum çıktı safhasının ardından, üretim aşamasına giren iş gücü neticesinde

[109] Kadir Arslanboğa, **a.g.e. s**s.188-189
[110] Zeyyat Hatiboğlu, **Özet Ekonomik Doktrinler ve Sistemler**, İstanbul: Lebib Yalkın Yayımları, 2000 s.27
[111] Ersan Bocutoğlu, **a.g.e**. s.79

fazlalaşan üretimin ürünlerin fiyatını, kâr oranı aşağıya çekeceğini ifade etmiştir. Ayrıca aşırı olan iş gücünün ciddi oranda getiri sağlamayacağı belirtmiştir [112].

2.2.2.1. NÜFUS VE GIDA ARZI ÜZERİNE FİKİRLER

Thomas Malthus, Adam Smith'ten değişik olarak bu noktada karamsardır. Malthus nüfus kuramına bakınca vefat rakamlarının sağlık sektöründeki ilerlemelere oranla eksildiği gözükmektedir. Doğum rakamları binde 40 olarak seyretmiştir. Yirmi beş sene içerisinde doğum rakamları büyük olduğundan popülasyon oranı iki katına çıkacaktır. Kısaca nüfus arzı geometrik dizi şeklinde gıda arzı da aritmetik dizi olacak şekilde çoğalma göstermektedir[113].

Malthus'un nüfus fikrinde nüfus en uygun koşullarda maksimum ücret düzeyinde 25 senede iki katına ulaşmaktadır. Ülke nüfusunun 25 senede iki katına ulaşması için her sene ortalama %2,7'lik bir büyüme yapması gerektiğini bize vermektedir. Malthus'a göre doğum sınırlaması toplumsal ve biyolojik etkenlerle alakalıdır[114].

Tablo 4. Malthus Açısından Gıda Ve Nüfus Artışı

YIL	**1**	**25**	**50**	**75**	**100**	**125**	**150**	**175**	**200**	**225**
NÜFUS	1	2	4	8	16	32	64	128	256	512
GIDA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Kaynak: Adem Üzümcü, İktisadi Büyüme, Beta Basım Yayın, İstanbul:2015 s.117 Erişim Tarihi:11.10.2024

Gıda'nın imal edilmesi aritmetik dizi sayesinde popülasyon değerininse geometrik diziyle çoğalacağı, insanların gıda buhranına maruz olacağı duruma Malthus'un nüfus yasası denmektedir. Malthus'un nüfus yasasında belirttiği üzere nüfus sadece besin ürünlerinin adetlerine onay vereceği miktarda çoğalmaktadır. Kıt besin kaynakları insanlığın çoğalması için bir bariyer vazifesi görecektir.

Robert Malthus ülke nüfusunun azalması amacıyla nüfusun çoğalmasını sınırlayacak faktörleri içeriye dahil etmektedir. Bunlar ikiye ayrılmaktadır: Olumlu etkenler ile koruyucu etkenlerdir. Olumlu Etkenler olarak Savaş ve hastalıklar gibi sebepler doğrudan ülke nüfusunu düşüren sebeplerdir. Malthus bunları pozitif olarak saymaktadır. Koruyucu

[112] Elife Akiş,**a.g.e.** s.84
[113] Adem Üzümcü, **İktisadi Büyüme,** İstanbul: Beta Basım Yayın,2015,s.117
[114] Mükerrem Hiç, **Büyüme Teorileri ve Az Gelişmiş Ekonomiler**, İstanbul: Sermet Matbaası, 1970 s.11-12

Etkenler olarak Doğum kontrolü ve evliliğin geç yaşanması verilmektedir. Malthus'un yaşadığı zamanda çocuk işçiler bulunmaktadır ve bunlar tekstil fabrikalarında çalışmaktadırlar. Bu işçiler en az on beş saat çalışmaktadırlar. Nüfus oranının yükselmesinde doğumların yükselmesi değil ölüm rakamlarının azalmasının da payı bulunmaktadır. Robert Malthus bu durumu unutmuştur[115].

Malthus nüfus kuramında insanoğlunu nüfus ve besin arasında problem oluşturabileceğini ortaya koymuştur[116].

Malthus'tan daha evvelki safhalarda Godwin ile Marquis de Condorcet isimli kişiler nüfus konusu ile bağlantılı fikirlerini sunmuşlardır. Malthus burada toprakta azalan verimlerin meydana geleceğini söylemektedir. Ayrıca tabiat koşullarının büyüyen popülasyonu doyuramayacağını açıkça söylemektedir. Malthus modeli içerisinde iki esas bulunmaktadır. İlki üretim değişkenlerinden biri kabul edilen arazi arzının durağan olmasıdır. İkincisi ise nüfus çoğalma değeri üstünde yaşam koşullarının olumlu olarak yansımasıdır[117].

Adam Smith ekonomik büyüme ve iş bölümünü bağdaştırmıştır. Adam Smith büyüme ile iş bölümü arasındaki ilişkiyi çözümlememiştir. Malthus tüm ülkelerin kişi başına düşen kazanç cinsinden sabit denklik konumuna geçiş yaşayacağı etkin büyüme safhasının biçimsel örneğini ortaya koymuştur. Bahsedilen ifade içerisinde, vefat rakamları düşme eğilimi gösterecektir. Kazanç seviyesi durağan mevcut durumunu geçtiğinde doğum oranlarında bir artış yaşanacaktır. Kazanç düzeyi istikrar ortamında aşağı seviyesine inerse uygun olmayan hal gerçekleşecektir[118]**.**

Robert Malthus açısından üç ciddi sonuç bulunmaktadır. Birincisi nüfus açısındandır. İkinci olarak toplumsal bakımdandır. Son olarak üçüncü ise ekonomik süreçtendir. David Ricardo rant ile fiyat teorisinde Malthus'un teorilerinden esinlenmiştir[119].

Malthus açısından devleti yöneten kesimin, ücretin adil biçimde dağıtılması amacıyla gerçekleştirilen uygulamaların ciddi etkisi bulunmamaktadır. Malthus İngiltere'de

[115] Ersan Bocutoğlu, **a.g.e**. s.82-83
[116] Ersan Bocutoğlu, **a.g.e.** s.84
[117] Halil Tunalı, **İktisadi**, **a.g.e.** s.145-
[118] Halil Tunalı, **İktisadi**, **a.g.e.** ss.146-147
[119] Kadir Arslanboğa, **a.g.e.** s.190

oturduğu zaman içerisinde halk arasında fakirlik seviyesini düşürmek maksadıyla yürürlüğe giren Yoksulluk Kanunu'na baş kaldırmıştır.

Bugün dünyada yaşayan nüfus eski yıllara oranla yükselmiştir. 1700'lü yıllara ulaşana kadar dünya nüfusu bir hayli ağır artış göstermiştir. Çünkü savaşlar ile salgın hastalıklar yaşanmıştır. Dünya nüfusu genel olarak 1200 senede bir defa yükselmiştir. 19 yüzyıl sonrasında ise hemen hemen her 35 senede bir seviye ilerleyecek düzeye gelmiştir. Burada meydana gelen yükseliş genel olarak gelişmekte olan ülkelerden kaynaklanmaktadır. Nüfusun hızlı olacak şekilde artması sonucunda yaşam kalitesi üzerinde negatif bir etki bırakmıştır. Malthus'un geliştirmiş olduğu nüfus teoremi bazı gelişmekte olan ülkelere yol gösterici olmuştur. Çünkü bu ülkelerde nüfusun artması toplumsal huzuru olumsuz açıdan bozmaktadır. Bu nedenle birçok yazar kesimi Neo-Malthusgil teorileri ortaya atmışlardır[120].

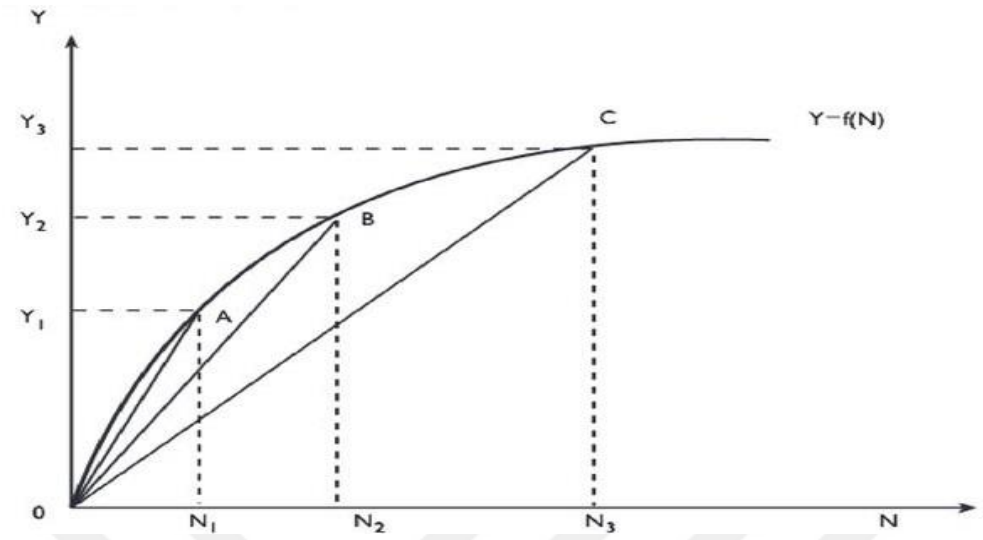
2.2.2.2. TOPLAM ÜRETİM FONKSİYONU

Malthus ortaya koyduğu düşüncede ekonomi içerisinde gerçek hasıla ve sonuç (Y) Toprak ile emekten faydalanma sayesinde oluşmaktadır. Toprağın adedi durağandır. Gerçek hasıla ve sonuç adedi emek ile ülkede yaşayan halka (N)'ye aittir. Formül şu şekildedir: [121]

$$Y=f(N)$$

[120]Güler Günsoy, **a.g.e**. s.54
[121] Erdal Ünsal, , **a.g.e**. s.52

Şekil 3. Toplam Üretim Fonksiyonu

Kaynak: Oktay Kızılkaya, https://slideplayer.biz.tr/slide/17569160/ /Erişim Tarihi:10.12.2024

2.2.3 RİCARDO BÜYÜME TEORİSİ

David Ricardo 1772 yılında doğmuştur. Borsacı olarak hayatına başlamıştır. Ricardo kırk üç yaşında iken borsacılıktan ayrılmıştır. Ricardo 1823'de vefat etmiştir. Öldüğünde büyük miras bırakmıştır. Ricardo'nun borsacı olarak parayı elde etme şekli kısaca şu şekilde söylenebilmektedir. Borsa artığı zaman satın almak, borsa düştüğünde ise elindekileri satmak üzerine kuruludur. Ricardo'nun parayı kazanmanın metodu hisse senetleri ile tahvilleri az oranda kazançlar sayesinde devretmek olarak söylenebilmektedir. Ricardo aynı zamanda İngiltere bankasının kar elde etmesini istememektedir. Fakat Ricardo ise İngiltere bankasında bir hisse sahibidir[122].

Ricardo ortaya koyduğu karşılaştırmalı üstünlükler teorisi sayesinde ün kazanmıştır. Uluslararası ticarette önemli kişilerden biridir[123].

David Ricardo Adam Smith'in Ulusların Zenginliği adlı eserini incelemiştir. Ricardo 1813 yılında Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Prensipleri adını verdiği yapıtı yazmıştır. Bu yapıtta söz ettiği büyüme modeli içerisinde azalan verimler, ücretin eşit paylaştırılması ile mülk sahiplerinden söz etmiştir[124].

[122] Ersan Bocutoğlu, **a.g.e**. ss.93-94
[123] Linda Yueh, **Büyük Ekonomistler**, çev. Mustafa Karadeniz, İstanbul: Salon Yayınları, 2020, ss.57-58
[124] Erdal Ünsal, **a.g.e.** s.60

Klasik büyüme modeli birçok iktisatçının düşüncelerini içermektedir. Ricardo klasik büyüme modeline ciddi fayda sağlayan isimlerden biri olmuştur. David Ricardo'nun modeli karamsardır. 1800'lü yılların ilk çeyreğinde İngiltere'nin mevcut durumu bu modelin geri planında kalmaktadır. 1760'lı yıllarda gerçekleşen Sanayi devriminin ilk safhasında kapital birikimi yükselme göstermiştir. Sanayi'nin gelişmesi sonucu tarım sektöründe gerileme yaşanmıştır. Fiyat düzeyi ise asgari sınırda kalmıştır[125].

Ricardo ülke popülasyonunda meydana gelen yükselmenin tarım alanındaki gelişmeleri büyüteceğini belirtmiştir. Bunun neticesinde tarım ürünleri aşırı bir gider fiyatına ulaşmaktadır. Gıda fiyatları da artış gösterecektir. Fiyat seviyesi artacağından dolayı sanayi alanında getirilerde azalma olacaktır. Kâr seviyesinin düşüş göstermesi yatırımları indirmektedir. Düzen ise sabit durumdadır. Bu sabit durumda ücret normaldir. Yatırım düzeyi sıfır noktasına yakındır. Ekonomik büyümeden bahsedilmemektedir[126].

Ricardo modelinde ekonomik eyleme dahil olanlar üç sınıf olarak incelenmektedir. Bunlar İşçiler, Sermaye sahipleri ve mülk sahipleri olarak sınıflandırılmaktadırlar. İşçiler yaşamlarını emekleri sonucu elde ettikleri para ile kazanmaktadırlar. Sermaye sahipleri ise yatırım gerçekleştirmektedirler. Rant mülkün sahibine kazandırdığı gelirdir. Ricardo'ya düşüncesinde rant tabiatın paragözlüğü sebebiyle oluşmaktadır. Kazanç olarak hak edilmeden alındığı düşünülmektedir[127].

Ricardo büyüme modeli iki temel kriteri kapsamaktadır. Bunlar Marjinal ve Artı kriterleridir:

- Marjinal kriter: Toprağın mülk sahibinin öz gelirden elde ettikleri oranın aydınlatılmasına yardım etmektedir.
- Artı kriter: Öz gelirin geri kalan bölümün kazanç namına ne yöntemle paylaştırılacağını göstermektir.

[125] Erdoğan Alkin, **a.g.e**. s.363
[126] Adem Üzümcü, **a.g.e**. s.122
[127] Erdoğan Alkin, **a.g.e**. ss.364-365

Ricardo açısından sanayi alanında etkinliğin çoğalmasının devamlılığı imkansızdır. Ayrıca yatırım yapılmasında temel etken parayı kazanmaktır. Kâr oranında azalma meydana gelirse büyüme o an itibari ile kesilecektir[128].

Ricardo zirai çıktının sayıca çok sahada gerçekleşmesi durumunda prodüktivitede oluşacak küçülmeyi yaygın azalan verimler olarak ifade etmiştir. Ricardo toprak aşırı fazlaca yararlandığında gelişen hususu yoğun azalan verimler olarak açıklamıştır[129].

2.2.3.1 Ricardo Modelinin Varsayımları

Ricardo modelinin temel varsayımları şunlardır[130];

- Sermayenin toplanmasını sağlayan getiridir. İlk durumda getiri oranı fazla olduğundan kapital birikimi yoğun ve akıcıdır.
- Sanayi sektöründe uygulamalı gelişme şiddeti üst sınırdadır.
- Ekonomide tam istihdam sağlanmaktadır.
- Ekonomide tam rekabet düzeyi bulunmaktadır.
- Sanayi alanında teorik açıdan gelişme sonucunda, tarım sektöründeki düşen üretimi geçemediğinden ekonomi içerisinde azalan verimler kanunu geçerlidir ve uygulanmaktadır.

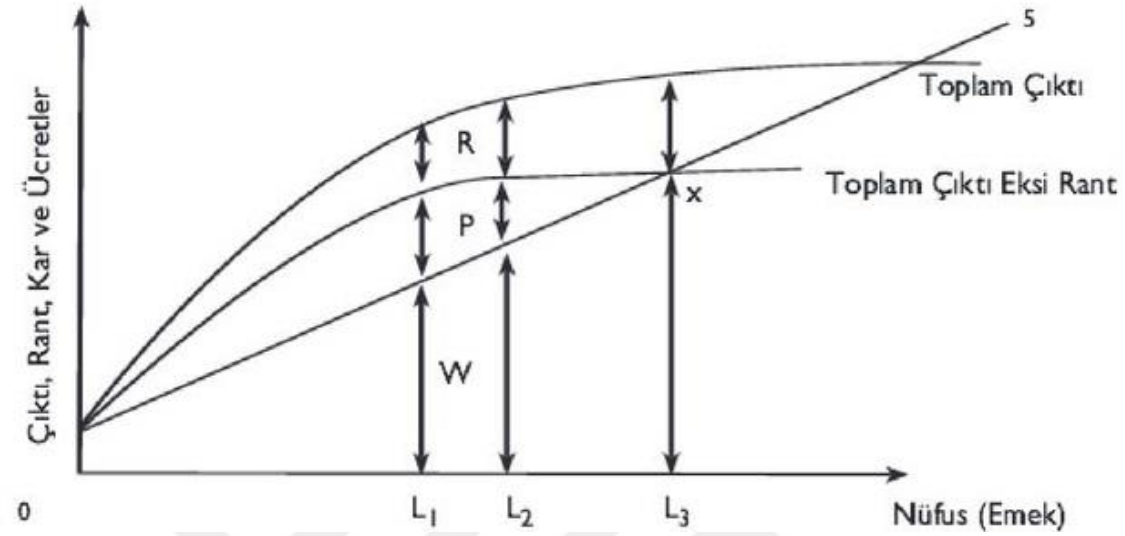
2.2.3.2. Ricardo Modeli Mekanizması

Ricardo modeli açısından yapılan verilen destekler ekonomik büyümenin lokomotifidir. Yapılan destekler etkin bir insan gücünün ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Ayrıca toprağın etkinliğini yükseltmektedir. Bu neticede üretim de artış göstermektedir. Yatırımların gerçekleşiyor olmasında temel kriter gelirin olup olmamasından kaynaklanmaktadır. Kârdaki getiri fazla ise o kadar fazla talep alınmaktadır. Ricardo görüşüne göre kâr şöyle tanımlanmaktadır. Toplam üretim kazancından tüm ödemeler çıkarıldıktan sonraki rakamdır. Ricardo modeli; gelir dağılımı modeli olma özelliği

[128] Halil Tunalı, **İktisadi**, **a.g.e**. s.126
[129] Erdal Ünsal, **a.g.e**. ss.61-62
[130] Adem Üzümcü, **a.g.e.** s.122

taşımaktadır. Klasik modelde nüfusun büyümesi ücretin oranlarını artması sayesinde kârda azalma yaşanacaktır. Bu neticede ekonomik açıdan sabit duruma gelecektir[131].

Şekil 4: David Ricardo'nun Büyüme Teorisi: Durağan Durum

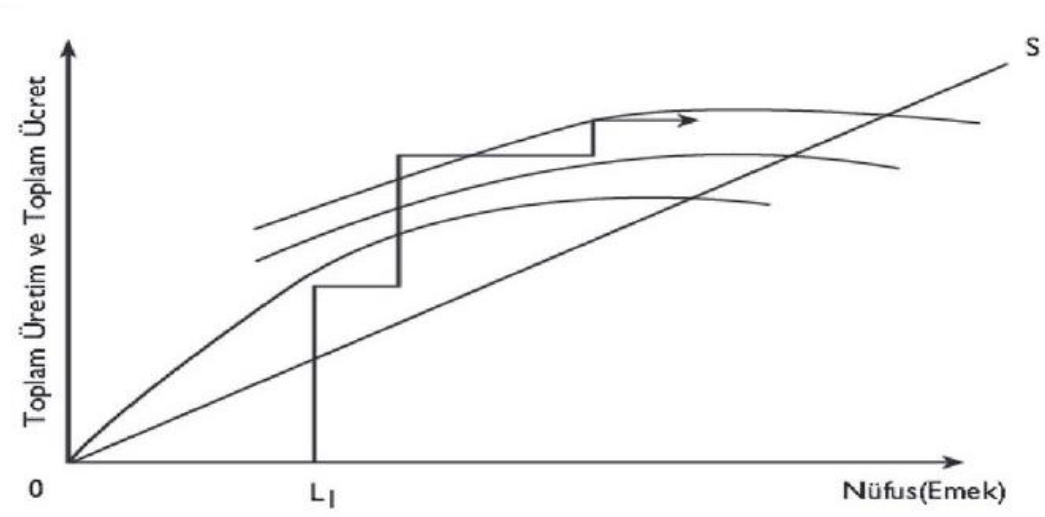

Kaynak: Oktay Kızılkaya, https://slideplayer.biz.tr/slide/17569160/ / Erişim Tarihi:10.02.2025.

Şekil 4'de dik çizgide kâr, çıktı ile rant değişkenleri bulunmaktadır. Şekilde yatay çizgide iş gücü adedi verilmiştir. Tarım alanında azalan verimler yasası kabul edilmektedir. Toplam çalışma yükseldiğinde tüm maksimum çıktı düşen değer kadar yükselme göstermektedir. Tüm maksimum çıktı negatif rant gösteriyorsa ücret (w), kar (p) miktarını vermektedir. Grafikte OS doğrusu düz çizgi olarak gözükmektedir. OS doğrusu ücretin tabii olduğunu göstermektedir. Bu doğrunun eğri olması ayrıca emeği oluşturan işçinin tüm ücretlerinde oluşan yükselişi göstermektedir[132].

[131] Adem Üzümcü, **a.g.e**. s.124
[132] Adem Üzümcü, **a.g.e.** s.125

Şekil 5: Ricardo Modeli İle Teknolojik İlerleme

Kaynak: Oktay Kızılkaya, https://slideplayer.biz.tr/slide/17569160/ Erişim Tarihi:15.10.2024

David Ricardo tüketicilerin serbest olduğu ekonomiler açısından kapitalde adedinde çoğalma yaşanmadığında, ekonomik büyümenin bir zaman sonra sabit vaziyete geri döneceğini belirtmiştir. Ricardo, ekonomi içerisinde varlığın toplandığı, teknolojik açıdan ilerlemede yaşanan düzelme, ekonomik büyümeyi kısa süreliğine pozitif olmasına sebep olmaktadır.

Yukarıda yer alan şekil 5'te Ricardo büyüme modelinde teknolojik ilerlemenin ekonomik büyüme üzerine tesiri gözükmektedir. Teknolojinin ilerlemesi, tüm verinin devamlı yukarı yön almasını sağlamaktadır. Sermayede ise azalan verimler yasası işlemektedir. Teknolojik açıdan ilerleme hızının az gerçekleşmesi sebebiyle, ekonomi içerisinde sakinlik düzeyi oluşacaktır. Esas verim çarpığının üste doğru eğrilmesi neticesinde OS esas ücret doğrusu ile birleşmesi, bir çaba tutarında olması gerekmektedir. Birleşen çizgilerde insan nüfusu ile emek sabittir. Ancak kapitalin çoğalması kesilecektir[133].

[133] Güler Günsoy, **a.g.e**. s.58

2.2.3.3 Ricardo Modeli Eleştirisi

Ricardo modelindeki fikirler yaşanan büyüme uygulamalarının şartlarını sağlamamaktadır. Ekonomide iş gücü düzeyi hiçbir zaman istenildiği gibi sağlanmamaktadır. Azalan Verim Kanunu yaşanmamıştır. Net değerlerle hiçbir zaman uyuşmamaktadır[134].

2.2.4. KARL MARX BÜYÜME TEORİSİ

Karl Marx 1818 senesinde Almanya'da dünyaya gelmiştir[135]. Hayatının bir dönemini Almanya'da geçirdikten sonra İngiltere'de yaşamaya başlamıştır. 1883'de İngiltere'de vefat etmiştir[136]. İngiltere'nin 1800'lü yıllardaki durumu Marx'ın modelinin tıpkı David Ricardo'nun düşünceleri etkisine girmesini sağlamıştır. Marx teorisi Ricardo'nun modeli içerisinde yer alan artı kriterini temel almaktadır. Topluluk içerisinde kapitalist adımlar çoğaldıkça, harcadıkları servet adetleri büyüdükçe, sabit kapitalin değişen kapitale göre değeri büyüme göstermektedir. Bunun sonucu olarak getiri oranları azalma göstermektedir. Ekonomi durma konumuna gelmiş olmaktadır[137].

Marx yenilikler ile teknolojik gelişme neticesinde makinelerde meydana gelen ilerlemelerin üretimin gelişmesine katkı sunduğunu belirtmektedir. Araştırma ve geliştirme çalışmalarının sonucunda büyümeye olanak sağladığı gözükmektedir[138].

Karl Marx'ın ortaya attığı fikirler 1800 ile 1900'lü yıllar içerisindeki 100 yıllık süreçte yayılma fırsatı bulmuştur. Klasik liberal iktisadi fikrin oluştuğu senelerde Batı ülkelerinde toplumsal ve siyasal açıdan modern kuruluşlar meydana gelmiştir. Fabrikalarda büyük çapta üretimler yapılmaktadır. Şehirleşme oranları artmıştır. Refah seviyesi tam olarak sağlanamamıştır. İngiltere bu devirin lokomotif ülkesidir. Marx sosyalist görüş sisteminde kapitalizm görüşüne karşı etkili tarafı meydana getirmiştir. Karl Marx kapitalist

---

[134] Erdoğan Alkin, **a.g.e**. s.368
[135] Zeyyat Hatiboğlu, **a.g.e**. s.40
[136] Adem Üzümcü, **a.g.e**. s.128
[137] Erdoğan Alkin, **a.g.e**. s.369
[138] Seyfettin Erdoğan, Şerif Canbay, "İktisadi Büyüme ve Araştırma & Geliştirme (Ar-Ge) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme**", Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:2016/ Cilt: 4/ Sayı:2, s.33

sisteminin tümüyle bitmesini; sosyalizmin vasıtasıyla kominizme dönülmesini düşünmektedir[139].

Karl Marx büyüme oluşumunu sürekli istikrarsızlık durumu olarak açıklamaktadır. Karl Marx kısaca sosyal durumu ile çatışmaları ele almıştır. Karl Marx büyüme modelinde tercih ettiği ön görüş açısından kapitalist yönetimin düşeceğine varmak zor olacaktır. Çünkü yaşanan durumlar ve olaylar bu teorinin etkisiz kalmasına sebep olmuştur[140].

Karl Marx çalışan kesimin haklarını elde etmesi için uğraşlar vermiştir. Birden fazla ülke bu görüşleri ekonomilerinin içerisine dahil etmişlerdir. Dünya üzerinde ÇHC bu fikri benimseyen ve uygulayan bir ülke olma özelliğini taşımaktadır[141]. Marx modelinde kapitalizm etkindir. Kapitalistler içerisinde mücadele yaşanmaktadır. Gelişen uygulamalar ve modellerin hayata geçirilmesi ile kapital yatırımlarının getirisini aşağı indirecektir. Getirilerin yükseltilmesi çabaları işsizliklere yol açacaktır. Bu neticede ekonomik krizler ortaya çıkacaktır. Bunu önlemenin yolu sadece devlete müdahalede bulunmaktır. Kapitalist sistemin yerine sosyalizm tercih edilmesi savunulmaktadır[142].

2.2.4.1. EMEK DEĞER TEORİSİ

Karl Marx, başlangıçta birçok ünlü iktisatçının yapıtları ile yazılarına göz atmıştır. Bunlardan David Ricardo'nun emek ve değer teorisini benimsemiştir. Ricardo'nun ortaya koyduğu emek ve değer teorisinin hataları olduğunu belirtmiştir. Karl Marx kendi emek değer modelini meydana getirmiştir. Karl Marx'ın emek ve değer modeli en az 150 sene görüşlere yön vermiştir[143]. Marx modelinde emek kısaca yapılmış olan tüm ürünlerin kıymetini vurgulamaktadır. Emek üretim safhasında temel üretim etkeni olmuştur. Sermaye öğesi, insanların çalışması neticesinde üretimi yapılmış olan tüm ürünler olarak açıklanmaktadır. Emek, malın üretilmesi amacıyla giden süre değil, beyinsel veya bedensel acıdan becerilerin tamamıdır. Ürünlerin kıymetleri ürünü oluşturmak amacıyla ödenen iş gücü miktarı neticesinde hesaplanmaktadır[144].

[139] Adem Üzümcü, **a.g.e**. ss.129-130-131
[140] Mükerrem Hiç, **a.g.e.** ss.34-36
[141] Linda Yueh, **a.g.e**. ss.83-84
[142] Mükerrem Hiç, **a.g.e**. ss.21-22
[143] Ersan Bocutoğlu, **a.g.e**. s.132
[144] Güler Günsoy, **a.g.e**. s.62

Bir malın kıymeti aynı malın kıymetini üretilmesi için şart olan emek ve zaman birimlerince hesaplanacaktır. Bir senede çalışan kişi başına ortaya atılan değer (p), yıl boyunca yeniden üretilmiş olan sabit kapital (c), değişken kapital (v) ile işçi başına artı değerden (s) oluşmaktadır.

Formülü şu şekildedir: [145]

p=c+v+s

- Sabit Kapital (c), iş gücüne katkısı bulunan araçlar, bina ile stoklardan meydana gelen ürün grubundan oluşmaktadır. Sabit sermaye işgücünün fizik etkinliğini de yükseltmektedir.
- Değiştirilebilir Kapital (v), Çalışacak insanları belirli bir süreliğine tutmak, çalışmayı meydana getiren kesimin ödemelerini belirtmektedir.
- Artı Değer (s): Esas değeri yükseltmek amacıyla karşılanan zorunlu giderler ortasındaki eksiktir. Artı değer; gayri safi getiri ile rantın yanında faiz ücretlerinin toplamına denk olmaktadır.

Karl Marx'ın emek değer teorisi içerisinde vurguladığı yer, kapitalist üretim bağlantıları noktasında, oluşan artığın sebebi ile gruplar arasındaki paylaşım kurallarıdır. Marx tarafından artığın kapitalistlerce paylaşımı tam anlamıyla kabul edilmemektedir. Burada temel noktanın işçi ile kapitalist tarafından meydana gelen bağlantı olduğunu ifade edilmiştir.

Karl Marx emek ve değer teorisi aracılığıyla artık değer teorisine yol açmaktadır. Marx düşüncesinde ülkede yaşayan nüfusun paylaşım ve grup karşılaşmaları noktasında bilgileri sunmada emek değer ile artık değeri kök olarak alınmaktadır[146].

[145] Erdoğan Alkin, **a.g.e.** s.369
[146] Volkan Turan, "Karl Marx'ta Bölüşüm", **Politik Ekonomik Kuram**,2017 Cilt:1 Sayı 2, s.146

2.2.4.2 ARTIK DEĞER TEORİSİ

Artık değer, kapitalist olan yönetimlerde kapitalist idareciler ile yöneticilerin, çalışan emekçilerin emekleri karşılığında elde ettikleri kazancı çalıştıkları süreden epeyce süre kullanmaları neticesinde kazanılmaktadır. Basit ifade ile fazla mesai sonucu elde edilme olarak tanımlanmaktadır[147].

Marx modelinde ekonomik büyümeyi saptamayan faktör kapital yığını olmaktadır. Kapital yığını ise artık değerin bir nevi kapitale çevrilmesidir. Basit ifade ile açıklarsak; artık değeri almak için tercih edilen sermayenin artması, artık değerin çoğalması neticesinde devamlı olacak şekilde artmaktadır. Toplam artık değeri tanımlayan öğeler birikimin ölçüsünü de saptayacaktır. Toplam artık değeri Sömürü sınırı (s/v) ile değerlendirilen işgücünün adeti ile bulunmaktadır. Sömürü sınırı ise üç şekilde çoğaltılmaktadır. Bunlar;[148]

- İşgücünün etkinliğini yükselerek,
- Emeği gerçekleştiren işçiyi ekstra uzun saatler çalıştırarak,
- Fiyatları düşürerek

Bu sayede emek etkinliği yükseldikçe artı değer çoğalmaktadır. Kapitalist ekonomide, yatırım fırsatı neticesinde artık-değer de büyük oranda artmaktadır. Kapital birikiminin ölçüsünü belirlemesi sağlayan ikinci etken, artık değerin kapitalist kesimin tüketim ile birikim ortasında paylaştırılmasıdır. Marx'a açısından artık değerin kapitalistin harcaması ile birikim arasında paylaştırılmasında temel etmen, kazanç haddi olmamaktadır. Yatırımların getiri ile faiz sınırından ayrı bulunduğu, yatırım isteği de toplumun yapısı ile alakalı olmaktadır[149].

[147] Güler Günsoy, **a.g.e**.,s.62
[148] Arif Özsağır, "Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2008 / Sayı: 1, s.336
[149] Arif Özsağır, **a.g.m**., s.336

2.2.4.3. KAR TEORİSİ

Karl Marx kapitalin iki türü olduğunu söylemektedir. Bunlar sabit ve değiştirilebilir kapitalden oluşmaktadır. Sabit kapital üretim aşamasında tercih edilen ve yaygın olarak üretimde işçilerin yararlandığı makine ile cihazlardır. Değiştirilebilir kapitalde üretim sonunda işçilere ödenen emek paralarının tamamını ifade etmektedir[150].

Toplam sermaye kısaca sabit sermaye ile değişken sermayenin toplamından bulunmaktadır. Kâr modelindeki diğer ifadeler, artı değer başta olmak üzere, artı değer oranı, malın değeri ve fiyat olarak ifade edilmektedir.

Artı Değer (s); üretim aşamasında kapitalist üreticinin yapmış olduğu ürünün satım işlemi neticesinde gayrisafi gelirden sabit sermaye ile değişken sermaye giderlerinin düştükten sonraki toplam değerdir. Formülü şu şekildedir: [151].

- S=P-(C+V)

Artı Değer Oranı (a); kapitalist üreticinin işgücünden kazandığı artı değer (s) ve işçiler ödenen değişken sermaye (v) ortasındaki orandır. Formülü şu şekildedir:

- A=S/V

Kar oranı (K) ise artı değerin toplam maliyetlere oranı şöyle ifade edilmektedir: [152]

- K=S/(C+V)

Kapitalin organik bileşimi (b), sabit maliyetlerin değişken maliyete oranı olacak şekilde ifade edilmektedir. Formülü şu şekildedir:

- B=C/V

Kar oranı denkliğinin payı ile paydası değişken kapital ile bölünürse; formül şu şekilde olmaktadır: [153]

[150] Adem Üzümcü, **a.g.e**. s.133
[151] Güler Günsoy, **a.g.e**. s.62
[152] Erdoğan Alkin, **a.g.e**. s.370
[153] Adem Üzümcü, **a.g.e**. ss.133-134

- K = S/V 1+ (C / V)

2.2.4.4. MARX MODELİ İŞLEYİŞİ

Marx modeli klasik büyüme teorisine benzemektedir. Marx ve Ricardo'nun modellerinde ayrılıklar bulunmaktadır. Marx modeli içerisinde azalan verimler kanunu bulunmamaktadır. Marx modelinde kar oranlarının azalması gerektiği vurgulanmıştır. Marx modelinde işgücüne katılım sağlayacak olan kişi adedi yani istihdama katılacak kesimin artışı, iş gücünün isteğini geçme düzeyine gelecektir. Ayrıca kapitalist sistemde işçilerin başına ürün; ortalama olarak kapitalist olmayan gruba göre fazladır. Emek isteğinde fazlalaşma meydana gelmektedir. Bu süreçte emek kapitalist yatırım yapan kesimin kapitallerindeki birikme ile çaba arzının çoğalmasının önüne geçmesine sebep olmaktadır. Emek burada sınırlı bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Marx modeli içerisinde birey başına düşen üretim büyüdükçe esas gelir içerisinde çaba oranı da düşüş göstermektedir. Uzun süreli istek eksikliği meydana getirip sistemin buhrana girmesini sağlanmaktadır[154].

2.2.5 SCHUMPETER BÜYÜME MODELİ

Schumpeter iktisatçı olan Karl Marx'ın modelini önemsemiştir. Marx'ın düşüncesini geliştirmiştir. Schumpeter tıpkı kendinden önce gelişen Marx modelindeki benzer olacak şekilde kapitalizm aşamasını tarihi çerçevede değerlendirmiştir. Karl Marx modelinde kapitalizm sürekli çalışan ve devam eden bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kapitalist sistemdeki sorun nedeniyle işsizliklerin oluşması kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkması muhtemel olacaktır. Bu durum itibari ile kapitalizme son verilerek yerine sosyalist rejime geçilmektedir. Schumpeter büyüme modelinde kapitalist yapı devam edecektir. Emeği yerine getiren işçi sınıfı emeklerinin karşılığı olan değeri sorun yaşamadan kazanabileceklerdir. Bu neticede huzur sağlanmaktadır[155]. Schumpeter düşüncesinde yapının refahı kapitalist düzenin kendisi açısından sonu olmaktadır [156].

[154] Erdoğan Alkin, **a.g.e.** ss.371-372
[155] Mükerrem Hiç, **a.g.e.** s.51
[156] Adem Üzümcü, **a.g.e.** s.140

2.2.5.1. SCHUMPETER BÜYÜME MODELİ DALGALANMA

Schumpeter açısından kapitalizmin hakim olduğu popülasyon içerisinde üç model dalgalanma bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir: [157]

- Kitchin olarak adlandırılan dört sene süren dalgalanma
- Juglar olarak adlandırılan yedi ve on bir sene süren dalgalanma
- Kontradief olarak adlandırılan elli ve altmış sene süren dalgalanmadır.

Buradaki isimler dalgalanmaları bulan önemli şahısların adlarıdır. Ayrıca bu dalga modellerinden farklı olarak uzun süreli olacak şekilde gelişim eğiliminde bulunmaktadır. Schumpeter modelindeki dalgalanmalar temel olarak gelişmelere bağlıdır[158].

2.2.5.2. SCHUMPETER BÜYÜME MODELİ YENİLİKLER

Schumpeter büyüme modelinde yenilikler; üretim etmenlerinin payları ve üretim payının bağlantısını belirten üretim fonksiyonunun dönüştürülmesi olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile yenilikler icatların iş yaşamında yer alan uygulamaları olarak açıklanmaktadır.

Yenilikler beş mevcut durumu ifade etmektedir. Bunlar; [159]

- Modern ve görülmemiş bir üretim yönteminden yararlanmak
- Sıfır olarak tabir edilecek olan bölge keşfetmek
- Henüz görülmemiş bir ürünün oluşturulması, hazırda var olan ürünün başka bir kopyası ile benzerinin yapılması
- Başka bir ham malı ortaya çıkarmak
- Sanayi alanının tekrardan oluşturulması ve tekellerin kırılması ile kartel yapı ile monopolü frenletmek.

[157] Mükerrem Hiç, **a.g.e.** s.52
[158] Mükerrem Hiç, **a.g.e.** s.52
[159] Erdal Ünsal, **a.g.e**. s.71

2.2.5.3. SCHUMPETER BÜYÜME MODELİ GİRİŞİMCİLİK

Schumpeter açısından ekonomik büyüme alanına dahil olan başka etken girişimcilik olmuştur. Schumpeter için müteşebbisler gelişen değişikleri gerçekleştiren kişilerdir. Ayrıca bu kişiler kapitalist düzenin hareket etmesine olanak sunan kişiler olmaktadırlar. Schumpeter müteşebbisleri mühim bir yere koymuştur [160]. Kapitalizm düzeni risk almayı göze alamayan iş insanlarından ziyade müteşebbisler tarafından gerçekleştirilmiştir. Müteşebbisler endüstri için önem taşımaktadırlar. Müteşebbisler için gerekli olduğunu düşündüğü ilk yapı psikolojik bir sistemdir. Müteşebbisleri yeni metotlara doğru kaymasını açıklayan tek sebep kar elde etme olarak gözükmektedir. Fakat öyle olmamaktadır. Müteşebbisler başarmak üzerine kuruludurlar. Başarı elde etmek amaçlarıdır. Müteşebbisler için gerekli olduğunu düşündüğü diğer yapıyı ise krediler oluşturmaktadır. Müteşebbislerin maddi açıdan gücü ellerinde bulundurmaları gerekmektedir. Eğer bu güce sahip olamazlarsa girişim yapamamaktadırlar[161].

2.2.6 KEYNES BÜYÜME MODELİ

John Maynard Keynes 1883 ile 1946 seneleri arasında yaşamını sürdürmüştür[162]. Keynes 1936 senesinde İstihdam Faiz ile Paranın Genel Teorisi adındaki eserini dünyaya duyurmuştur. Keynes klasik iktisatçıların düşüncesi olan ekonominin iş gücünün tam olarak gerçekleştiği durumda istikrar yakalayacağı tezini yargılamıştır[163].

Birinci Dünya Savaşı 28 Haziran 1914 günü Avusturya ve Macaristan prensinin Saraybosna'da Sırp bir milliyetçi tarafından öldürülmesi sonucu başlamıştır[164].

Keynes İngiltere'de Birinci Dünya Savaşının olduğu süreçte işsizlik ile 1929'da Amerika'da başlayan ve Avrupa'yı içine alıp büyük olay yaratan, 1929 ekonomik krizinin sonuçlarını görmüştür. Bunun yansımalarını yaşamıştır. Klasik iktisat bilimciler (Smith, Ricardo, Malthus, Karl Marx) ekonominin durumunun sürekli tam istihdam düzeyinin sağladığını savunmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması sonucunda ülke

[160] Adem Üzümcü, **a.g.e.** s.143
[161] Erdal Ünsal, **a.g.e.** s.73- 74
[162] https://finanstaksi.com/dunya-tarihinde-ekonomiye-yon-veren-isimler-ve-dunyanin-en-iyi-ekonomistleri-kisaca/
[163] Sami Taban, **İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller,** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2011,s.55
[164] https://www.haberturk.com/birinci-dunya-savasini-baslatan-olay-1-dunya-savasi-neden-cikti-ve-nasil-basladi-hteg-3539342 erişim saati:03.11.2024

içerisinde ekonomik bozulmalar gerçekleşmiş, dönemin en gözde ülkelerinde (İngiltere, Fransa, ABD, İtalya) işsizlik seviyesi artmıştır. Klasiklerin savunduğu modelin aksi durumu yaşanmıştır. Keynes ise ekonomik düzenin az istihdam düzeyinde olsa bile istikrar halinde işleyebileceği belirtmiştir. Bu mevcut durum sadece devlet müdahalesi sonucunda gerçekleşebilecektir[165].

Efektif istek ulusal kazancı oluşturan faktördür. Bunun ise iki temeli vardır. Bunlar harcama ile yatırım giderleridir. Harcama giderinin arka planında ulusal kazanç ile tüketime yönelme yer almaktadır. Yatırım giderlerinin arka planında faiz bedeli yer almaktadır. John Maynard Keynes ekonomilerin sakinliğinden kurtulmasını isteğin büyümesi ile ilişkilendirmiştir[166].

2.2.6.1. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDA İŞSİZLİK DURUMU

1918 ile 1920 yılları arasındaki 2 yıllık süreçte İngiltere ekonomisi huzur süresi bulmuştur. 1920'li yılların yarısından itibaren üretim, iş gücü ile fiyatların genel düzeyi gerileme eğilimi göstermiştir. Ama bu gerilemenin ardından ekonomi için düze ulaşma durumu gerçekleşmemiştir. Bu süreçte işsizlik rakamları iki milyon kişi seviyelerine ulaşmıştır. İki milyon düzeyindeki işsizlik rakamının asgari seviyeye çekmek amaçlanmıştır. Bu rakamların yüzde on seviyelerine ulaşması doğru olarak yapılması gereken adımlardandır. İnsanlar işsizlik seviyesinin %10 'dan daha aşağı rakama inmesi için 1940 senesine kadar beklemişlerdir[167]. 1929 yılında Amerika'da ortaya çıkan buhran Avrupa'ya ulaşınca 1931 yılında İngiliz parasının değeri düşürülmüştür. Bu sebeple ihracat geliştirmeye çalışılmıştır[168].

[165] Erdoğan Alkin, **İktisat**, **a.g.e**. s.376
[166] Sami Taban, **a.g.e. s**s.55,56
[167] Michael Stewart, **Keynes Devrimi**, çev. Asım Baltacıgil, İstanbul: Minnetoğulları Yayınları, 1980, ss.47-48
[168] Rona Turanlı, **İktisadi Düşünce Tarihi**, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi,1994, s.187

2.2.6.2. 1929 BÜYÜK BUHRAN ETKİSİ

Uluslararası Ticaret büyük çapta Amerika'da gerçekleşen olay ve şartlara göre şekillenmektedir. Şu şekilde ifade etmek mümkündür; ABD hastalanırsa, dünya ülkelerinin kalanları da mutlaka hastalanacaklardır[169].Yaşanan büyük vakalar neticesinde bazı kişilere önem verilmektedir. 1929 yılında da Keynes önem kazanmıştır. Yaşanan ilk dünya savaşının ardından savaşa dahil olan ülkelerin dış borçları yükselmiştir. Rusya'nın dışında savaşa katılan Avrupa ülkelerinin borçları 200 milyar dolar düzeyini geçmiştir. Dünya'da söz sahibi olan İmparatorluklar yıkılıp yerlerine yeni devletler kurulmuştur. Savaş sonunda dünya da merkez güç olan İngiltere'nin gücü azalmıştır. Merkez güç olma özelliği ABD'nin eline geçmiştir[170].

1929'dan başlayarak 1933 yılına kadar olan 4 yıllık süreçte ABD'de İşsizlik rakamları %25 gibi rekor seviyelere ulaşmıştır. 1929 ekonomik krizinin yaşanmasında iki etmen vardır. Bunlardan ilki para arzında yaşanan seri büyümedir. Diğeri ise Churchill'in Amerika'dan faiz oranlarını indirmesini istemesidir. 1926 tarihinde borsa göstergelerinde çoğalma meydana gelmiştir. Sonra borsa durgunluk yaşamıştır. 24 Ekim 1929 gününde insanlar hisse senetlerinden kurtulmak istemişlerdir. Hisse senedi fiyatlarında düşüşler yaşanmıştır. Bunun sonucunda borsa düzeni yıkılmıştır. Amerika'da 1933 yılında istihdam edilen çalışanların dörtte biri işlerini kaybetmişlerdir. İşsizlik artışı sonucu üretim azalmıştır. Geleneksel ekonomi kuramı krize çözüm yaratamamıştır. Buhrandan çıkmak için Keynes şu şekilde düşünüyordu; devletin açık piyasa işlemleri sayesinde işlenmeyen fonları aktif fona çevirmesinde bulmaktadır. Parayı kullanacak olan yapının devlet olduğu görüşünü savunmuştur[171].

[169] Michael Stewart, **a.g.e.** s.136
[170] Osman Demir, **Ekonomide Devlet**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu,1997, ss.51-52
[171] Osman Demir, **a.g.e**.,ss.52-53.

2.2.6.3. KEYNES DURGUNLUK TEZİ

Keynes tarafından geliştirilen durgunluk tezini rahat ve kolay anlamak amacıyla 1900'lü yıllarda Avrupa ülkelerinin mevcut durumu hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Buna istinaden büyük buhran dönemi de bu sürece dahil olmaktadır. 1900'lü yıllardan itibaren Avrupa içerisinde nüfusun çoğalma oranı düşme eğilimi göstermiştir. Keynes durgunluk tezinde Avrupa ülkelerinin mevcut durumun önlerindeki seneler boyunca süreceği tahmin etmiştir. Öte yandan Keynes bu tezinde önlerindeki seneler boyunca yani 1930'lu senelerden sonra politikada ve ekonomide yaşanacak durumları iyi analiz edememiştir[172]. Nüfusun büyümesi, teknolojik açıdan ilerleme neticesinde güncel üretim sahaları hemen meydana çıkmayacaktır. Gelişmiş ülkeler büyümenin düşük bir hızda gerçekleşeceğini savunmuşlardır. Dünya üzerindeki gelişmiş ülkeler mutlaka uzun zaman periyodu boyunca sabit durumu yaşayacaklardır[173].

Uzun süreli olarak gerçekleşen durgunluk aşamasının bir sebebi daha bulunmaktadır. Bu sebep yatırım ve kısıntı ölçüsüzlüğüdür. Keynes tam istihdamın sağlanamayacağı kanaatindedir. Yatırım kısıntı ölçüsüzlüğü, istihdamı olumsuz etkilemekte ve faiz oranlarının az olması ile bağlantılıdır. Burada tam istihdam seviyesine gelmek amacıyla para ile maliye yöntemlerine başvurmak gerekmektedir[174].

Durgunluk tezi terimi uzun sürelerle bağlantılıdır. Durgunluk tezi terimini açıklamak amacıyla yatırımların sınır üzerindeki yeterliliği kavramını açıklamak zorunlu olmaktadır. Burada yatırımların sınırdaki yeterliliği iki temel etmene bağlı olduğunu açıklanmaktadır. Bunlar sermayenin uç noktadaki prodüktivitesi ve sanayileşmenin gelişmesi sonucunda sermaye ürünlerinin ücretlerinde yaşanan artıştır. Keynes gelişmiş ülkelerin (İngiltere, Fransa, ABD, Japonya) elinde sayıca dolu kapitalin bulunduğunu söylemektedir. Bu ülkeler maksimum kapitale sahip olmuşlardır. Faiz rakamları açısından yatırımların sınırdaki prodüktivitesi az olmaktadır[175].

Ekonomide durgunluk safhasına geçilmenin dördüncü önemli sebebi bulunmaktadır. Dördüncü sebep Avrupa içerisinde sanayi sektöründe çıktı sahalarının azalması olarak

[172] Mükerrem Hiç, **a.g.e**.,s.69.
[173] Adem Üzümcü, **a.g.e**.,s.150.
[174] Adem Üzümcü, **a.g.e**.,s.151.
[175] Sami Taban, **a.g.e**.,s.58.

söylenmektedir. Yaşanan olay sebebiyle ekonomi içerisinde mümkün olan en yüksek iş gücü koşulları yaratılamayacaktır. Keynes'in bu görüşü tutmamıştır. 1960'lı senelerden başlayarak 2024 yılına gelinceye kadar yaşanan süreçte dünya ekonomisi genel olarak hem ekonomik hem de liberal yapıyı benimsemiştir. Dünya ekonomileri bu yapının benimsenmesi ile imalat sahalarının artması neticesinde gelişim göstermiştir[176].

2.3 MODERN BÜYÜME TEORİLERİ

2.3.1 HARROD VE DOMAR BÜYÜME TEORİSİ

2.3.1.1 HENRY HARROD

Henry Roy Harrod 1900 senesinde İngiltere'nin Norwich şehrinde dünyaya gelmiştir. İktisat ile ilgili yazılar yazmıştır. Burada uluslararası ticaret çarpanı terimini işlemiştir. Harrod ekonomiyi sabit durumdan çıkarmak maksadıyla artan getirinin önemini fark etmiştir. Sonuçta bıçak sırtı bir denge durumunun olduğunu belirtmiştir. Harrod 1939 senesinde Essay in Dynamic Theory'i yazmıştır. Harrod burada yatırım giderlerinin çarpan etkisi sayesinde kazancın çoğalması ile yatırım talebindeki yükselişin gelir üstündeki reaksiyonuyla alakalı ilişkiyi açıklamıştır[177].

2.3.1.2. EVSEY DOMAR

Domar 1914 yılında Polonya'da dünyaya gelmiştir. Amerika'ya gitmiştir. İstatistik okumuştur. Domar'ın büyüme ile ilgili uygulamaları Keynes tarafından ortaya atılan kısa süreli modelin bir benzeri ile ilgili olmuştur. Domar gelişen yatırım harcamalarının işsizlik problemini çözebileceğini belirtmiştir. Ancak etkinliğin yükselmesi neticesinde işsizlik düzeyinin yeniden çoğalacağını ortaya koymuştur[178].

[176] Sami Taban, **a.g.e**.,s.59.
[177] Mehmet Fatih Cin, Mustafa Kemal Doğru, **a.g.e. s**s.406-407
[178] Mehmet Fatih Cin, Mustafa Kemal Doğru, **a.g.e. s**s.406-407

2.3.1.3. HARROD VE DOMAR BÜYÜME TEORİSİ

Harrod ile Domar teorisi Roy Harrod ile Evsey Domar eliyle geliştirilmiştir. Araştırmalar birbirlerine içerik bakımından yakınlardır. Bu sebeple buna Harrod ve Domar modeli denmektedir[179]. Harrod ile Domar modelinin temeli Keynes modeline uzanmaktadır[180].

Harrod işgücünün eksik olduğu alanı incelerken; Domar da istihdamın tam sağlandığı durumda gerçekleşen büyümenin şartlarını incelemiştir[181].

Harrod ve Domar Teorisi Keynes'in ortaya koyduğu gelir oluşumu teorisinin etkin durumdaki halidir. Keynes'in onaylamış olduğu eksik istihdam, yatırımların marjinal yeterliliğinin faiz esnekliğinin azlığı ile fiyatların çok olması kavramlarının fikirlerine bağlanması sebebiyle Keynesyen olarak belirlenmişlerdir. Keynes teorisinde yatırımların tek olarak gelir etkisini incelenmiştir. Harrod ve Domar modelinde ise yatırımın hacmini yükseltmekten söz edilmektedir.

Keynes, yatırımların hacminin yükseltici etkisine önem vermemiştir. Harrod ve Domar modeli, yatırımların gelir ve talep etkisi sonucunda, hacmi meydana getiren potansiyeli de içerisine alarak ekonominin dengeli büyümesi amacıyla mecbur olan koşulları ifade etmiştir. Büyüme aşaması Adam Smith'den bu yana Harrod ve Domar Modeli sayesinde düzenli hale gelmiştir[182].

Büyüme kısaca milli gelirdeki yükselişler sonucunda hesaplanmaktadır. Ulusal Hasıla düzeyi Y, Ulusal Hasıladaki çoğalma ΔY olarak ifade edilmektedir. Ayrıca büyüme şiddeti (Y), Y=ΔY/Y olacak şekilde yazılmaktadır. Harrod-Domar teorisinde kapitalin etkinliğine karşılık olarak kapital /hasıla değeri tercih edilmektedir[183].

Harrod-Domar büyüme teorisi ilerleme göstermiş ekonomilere özgü olarak oluşturulmuştur. Ekonomiyi işsizlik ile fiyatların artmasına bağlı olmadan ilerletebilmek esas hedef olmuştur. Dünya üzerinde gelişmekte olan ülkelerde (Hindistan, Arjantin, Türkiye) esas nokta burası değildir. Ülke ekonomilerinin minimum seviyede ekonomik

---

[179] Feyza Balan, **a.g.e.,** s.359
[180] Erdoğan Alkin,**a.g.e**. s.375
[181] Levent Aksu, "İktisat Ekollerinin İktisadi Büyüme Konusunda Düşünceleri ve Modellerinin Analizi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Cilt:106, Sayı:208, 2015, s.15
[182] Halil Tunalı, **İktisadi**, **a.g.e.** s.235
[183] Halil Tunalı, **İktisadi**, **a.g.e.** ss.235-236

büyümeyi gerçekleştirmesi beklenmektedir. Harrod ile Domar teorisinde bu noktadan bahsedilmemiştir[184]. Domar'ın geliştirdiği teori detayları sebebiyle, yeni ilerleme gösteren ülke gruplarının ekonomik büyüme konusuna Harrod'a göre farklı perspektifte yön vermektedir[185].

2.3.1.4. HARROD MODELİ ÖNGÖRÜSÜ

Harrod'un ortaya koyduğu modelinde iki temel etmen bulunmaktadır. Bunlar birikimler ile yatırımlardan oluşmaktadır. Ekonomi içerisinde işçi koşullarının tam olarak sağlandığı durumun mevcudiyetini koruması istenmektedir. Bu noktada sermayenin marjinal etkinliği ile yatırımın birikim yapması neticesinde oluşmasıdır. Harrod düşüncesinde kısaltmalar, ulusal hasılanın kolay ifadesidir.

Formülü şu şekildedir: S=s*Y

Formüldeki harfler S birikimi, s marjinal birikim eğimini ve Y ise ulusal hasılayı ifade etmektedir. Burada ifade edilen S tasarlanmış olan tüm tasarruf değeridir. Harrod üretim hedeflerinin satımdan daha evvel geldiğinin öngörmektedir. Tasarlanmış olan birikim zamanı gelince gerçekleşen birikime denk olması gerekmektedir.

Denk durumda oluşacak formül şu şekildedir: S_f=S_p [186]

2.3.1.5 HARROD MODELİNİN ÇALIŞMASI

Bu modelde üç adet büyüme şiddeti tercih edilmiştir. Üç adet büyüme şiddeti şu şekildedir;[187]

- Tabii Büyüme Hızı
- Gerekli Olan Büyüme Hızı
- Fiili Büyüme Hızı

Domar'ın geliştirmiş olduğu büyüme modeli, John Keynes'in kısa süreli çözümlemesini uzun zamanlı olacak şekilde büyütmeyi amaçlamaktadır. Ortaya konulan yatırımların

[184] Özlem Göktaş Yılmaz, "Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasında Nedensellik İlişkisi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi,** 2005/ Sayı:2, s.66
[185] Sabri Ülgener, **Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme**, Sermet Matbaası: İstanbul,1974, s.424
[186] Sami Taban, **a.g.e**. ss.65-66
[187] Sami Taban, **a.g.e**.. s.67

ekonomik büyümeye yönelik izlenimi içi dolgun şekilde incelenmiştir. Burada ekonomi içerisinde gerçekleştirilen yatırım giderleri iki ciddi izlenimi oluşturmaktadır. Bunlar;

- Ekonominin arz seyrine ait olan, Hacim Yükseltici Tesir.
- Ekonominin talep seyrine ait olan, Kazanç Sağlayıcı Tesir.[188]

2.3.1.6. HARROD VE DOMAR BÜYÜME TEORİSİ VARSAYIMLARI

Harrod ve Domar teorisinin varsayımları şunlardır:[189]

- Ekonomi içerisinde devlet giderleri bulunmamaktadır.
- Ekonomi dışarıya karşı gizlidir.
- Ekonomide ertelemelerden bahsedilmemektedir.
- Ekonomi içerisinde iş gücü mümkün olan en iyi düzeyindedir.
- Teknolojik ilerlemeden bahsedilmemektedir.
- İşgücü adedinin durağan durumda yükseliş kaydettiğini göstermektedir.

2.3.1.7. DENGELİ BÜYÜME İLE BIÇAK SIRTI MODELİ

Dengeli büyüme oranı iş gücü ile sermaye envanterinin iş potansiyelinin de içerisine dahil edilmesi sonucu oluşmaktadır. Sermaye ile iş gücünün iş potansiyelini gerçekleştirmesi maksadı ile gerekli olan büyümenin tabii değere denk oluyor olması beklenmektedir. Formül olarak belirtirsek;

$\alpha s = \Delta N / N + T$ şeklinde ifade edilmektedir.

Gerekli olan büyüme tabii değerden fazla ise sermaye içerisinde yetersiz istihdam düzeyi mevcuttur. Tam tersi durumda tabii değerden gerekli olan büyüme rakamı fazla olursa yetersiz istihdam mevcuttur. Bu sebeple Bıçak Sırtı model olarak adlandırılmaktadır[190].

[188] Levent Aksu, "İktisat Ekollerinin İktisadi Büyüme Konusunda Düşünceleri ve Modellerinin Analizi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 2015/ Sayı:208, s.16
[189] Feyza Balan, **a.g.e**.,ss.359-360.
[190] İlker Parasız, **Makro, a.g.e**.,s.418.

2.3.1.8. HARROD VE DOMAR MODELİ ELEŞTİRİ

Harrod ile Domar büyüme modeli kesinleştirilmesi olanaksız olan öngörüleri içermektedir[191]. Harrod ve Domar modeli soyut olan ifadelerle açıklanmıştır. Modelde yer verilen tasarruf eğilimi ile sermayenin etkinliği ifadelerinin hesaplanması oldukça güç bir durumdur. Ayrıca hesaplamaları yapılsa dahi; elde edilen neticelerin doğruluğu kesin değildir[192].

Harrod ile domar açısından senelik yapılan yatırımlarda bir miktar yükseliş gerçekleşmektedir. Yaşanan yükseliş neticesinde ekonomi alanı içerisinde kendi kendine meydana gelebilecek bir işgücünü sağlayacağından kuşku duymalarını sağlamıştır. Keynes ekonomilerin dengesizlik sürecinde bulunduğu durum ile ilgili fikirler geliştirmiştir. Harrod ile Domar modeli burada olaya Keynes'ten farklı düşünmektedir. Harrod ile Domar iktisada büyümeyi dahil etmişlerdir. Bu modelin eksik yanı Emek değeri sermaye değer modele kaydırmasıdır. En önemli eleştiri ise şudur: Bu modelde büyüme için yalnız bir tane etmen olarak sermaye belirlenmiştir[193]. Harrod ile Domar modeli bıçak sırtı kararlılığı neticesinde gelişmiş ülkelerin ne oranda ve neyi doğru yaparak büyüme göstereceklerini incelemiştir. Ama az gelişmiş olan ülkelerin problemlerine karşı bir çözüm yolu geliştirememişlerdir. Az gelişmiş ülkeler 1950'li yıllardan itibaren bu modelden faydalanmışlardır[194].

2.4. NEO KLASİK BÜYÜME TEORİSİ

Ekonomik büyüme ile ilgili ilk atılımı önceki sayfalarda da ifade ettiğimiz şekilde Adam Smith gerçekleştirmiştir. Ekonomik büyüme konusunda ikinci atılım neo klasik büyüme teorileri tarafından ortaya konulmuştur. Neo klasik büyüme modeli ülke nüfusun çoğalması ile teknolojiye, ekonomik büyümenin ne yanıt sunduğunu bize vermektedir. Solow ve Swan modeli tıpkı Harrod ve Domar gibi birbirlerinden habersiz ortaya atmışlardır. Solow adı ile daha çok bilinmektedir. Kısaca Neo klasik büyüme teorisi şöyle açıklanmaktadır. Nüfus artışı ekonomik büyümeye dokunmaktadır. Ekonomik büyüme

[191] Cafer Unay, **Genel İktisat**, Bursa: Ekin Kitabevi,2000, s.495.
[192] Elife Akiş, **a.g.e**, s.92.
[193] Sami Taban, **a.g.e**.,ss.78-79
[194] Adem Üzümcü, **a.g.e**. s.188.

ise nüfusun artmasına sebebiyet vermemektedir. Neo klasik model teknolojiye de dokunmaktadır. Ekonomik büyüme ise teknolojiye sebebiyet vermemektedir[195].

2.4.1. SOLOW MODELİ

Robert Solow 1924'de dünyaya gelmiştir. Nobel ödülü kazanmış bir iktisat araştırmacısıdır. Kendisinin geliştirmiş olduğu büyüme modeli sayesinde bu ödülü elde etmiştir[196]. Solow büyüme modelini açıklayan üç kavram bulunmaktadır. Üç kavram çapa göre sabit getiri, tam rekabet ile dışsallıkların bulunmadığı mevcut durum olarak sayılmaktadır. Çapa göre sabit getiride tüm girdiler katları kadar yükselmektedir. Tam rekabette karar merkezi kabul edilen malı yapan üretici ve bunu kullanan tüketicilerden oluşmaktadır. Üçüncü kavram da ise üreticinin diğerine yapamadığı faydadır[197]. Solow Modeli ekonominin büyük problemi olarak ortaya çıkan üretilmiş olan çıktının şu anda ne miktarda harcanılacağını buna istinaden ilerleyen aşamada hangi miktarda birikim yapılması gerektiğiyle alakalı şekli sunmaktadır[198].

Solow modeli dünyada yer alan ülkelerin içerisinde oluşan ulusal kazancı eksikliğine net yanıt sunabilmektedir[199].

2.4.1.2. SOLOW MODELİ VARSAYIMLARI

Solow'un ismi ile anılan modeli varsayımları şu şekildedir:[200]

- Söz konusu modelde yalnızca bir işkolu bulunmaktadır.
- Homojendir. Yalnızca bir adet ürün yer almaktadır.
- Devletin bulunmadığı dışarıya karşı kapalı ekonomi bulunmaktadır.
- Tam rekabet vardır.
- Tam istihdam sağlanmaktadır.
- Burada kesintiler ile yatırımlar birbirlerine denktir.
- Malthus'tan itibaren devam eden Azalan Verimler burada da dahildir.

---

[195] İlker Parasız, **Büyüme**, **a.g.e.** s.131.

[196] Mehmet Fatih Cin, Mustafa Kemal Doğru,**a.g.e**. s.410
[197] Erdal Ünsal, **a.g.e**. s.112
[198] İlker Parasız, **Ekonomik, a.g.e.** s.143
[199] Linda Huey, **a.g.e**. s.397
[200] Feyza Balan, **a.g.e**. s.362

2.4.1.3. SOLOW MODELİNDE ÜRÜN ARZ İLE TALEBİ

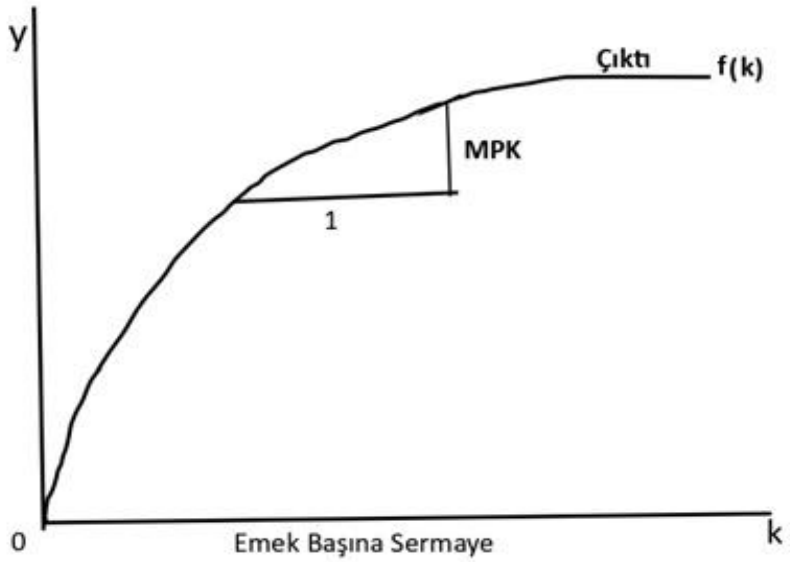
Solow modeline de ürün sunumu ile isteği temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

- **ÜRÜN ARZI İLE TALEBİNİN FONKSİYONU**

Solow teorisinde ürün sunumu Y=F(K,L) şeklinde ifade edilmektedir[201]. Burada toplam değer; sermaye yığını (K) ile emeğe (L) aittir. Solow'un geliştirmiş olduğu büyüme modeli maksimum çıktı işlevinin ölçüye kıyasla durağan çıkar hipotezine varmaktadır. Şayet kapital ve işgücü z ile çarpılır ise; üretim adedi de z ile birlikte çarpılmıştır. Sonuçta ifade şu şekilde olacaktır.

Y/L = f(K/L,1) Buradaki iş gücü başına düşen çıkar sadece iş gücü başına kapitale ilgilidir. İfade de iş gücü başına çıkarın Y/L olduğu emeğe göre kapitalin K/L olduğu ifade edilmiştir[202]. Maksimum çıktının fonksiyonundaki eğiklik kapitalin sınırdaki malından başkası değildir. Formülü MPK=f(k+1)-f(k) olarak yazılmaktadır[203].

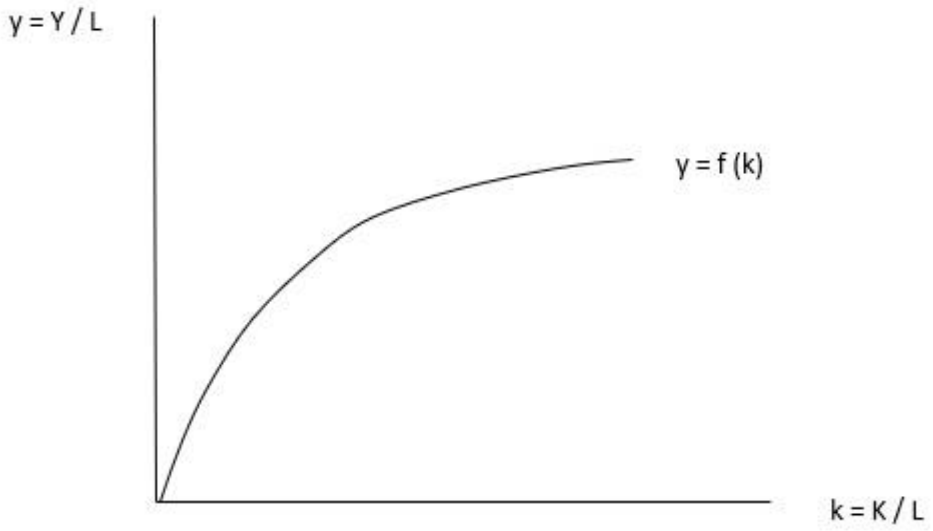
Şekil 6: Ürün Arzı ve İsteği Üretim Fonksiyonu

Kaynak: İlker Parasız, Makro Ekonomi, İstanbul: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2013, 10.baskı s.420 Erişim Tarihi:18.10.2024

[201] İlker Parasız, **Makroekonomi a.g.e**. , s.420
[202] İlker Parasız, **Ekonomik, a.g.e. s**s.144-145
[203] İlker Parasız, **Makroekonomi**, **a.g.e**. s.420

Şekil 7: Solow Modelinde İşçi başına Üretim

Kaynak: https://datakapital.com/blog/solow-modeli/, Erişim Tarihi:10.02.2025.

2.4.1.4 MAL TALEBİ İLE TÜKETİM İŞLEVİ

Solow Teorisinde malın isteği harcamalar ile yatırımdan oluşmaktadır. Çalışma başına düşen maksimum çıktı y şeklinde, çalışma başına harcamalar c şeklinde son olarak artı çalışma başına düşen yatırım i sembolü kullanılarak belirtilmektedir[204]. Burada devleti yöneten kesim olan hükümetin bulunmadığı mevcut konjonktür ışığında bu model çalışmaktadır. İfade denklemde şu şekildedir:[205]

- Y=C+I

Bu sebeple iş gücü başına düşen verim ile iş gücü başına düşen harcama (c) ve işgücü başına düşen değerin (i) toplamına denktir. Denklem şu şekil olacaktır.

- y=c+i[206]

Solow Modelinde üretim öğelerinin maliki tüketen kesimdir. Burada tüketen kesimi oluşturan kısım bir miktar kazanç elde ederler. Bu kazançlarının s miktarı biriktirdiklerine

[204] İlker Parasız, **Ekonomik**, **a.g.e.** s.146.
[205] Erdal Ünsal, **a.g.e**. s.118.
[206] Sami Taban, **a.g.e**. s.83.

denk gelmektedir. (1-s) ifadesi ortaya çıkmaktadır. Burada yaklaşık olarak (1-s) kadar harcama gerçekleştirdikleri düşünülmektedir. Burada ifade şu şekilde oluşmaktadır.

- c=(1-s)y

Buradaki s ifadesi birikim sınırını belirtmektedir. Küçük s ifadesi bir bilgi iken c çalışan başına düşen harcama olmaktadır. Ayrıca ifadede yer alan y ise işçi başına düşen verimi ifade etmektedir.[207]

Harcama fonksiyonu giderlerin kazanca göre hangi oranda olduğunu ifade etmektedir. Genellikle sene sene devam eden kazancın (1-s)'lik kısmı harcanmaktadır. Kalan s kısmından birikim yapılmaktadır. Harcama işlevinin dahil olduğu kısmı anlamak amacıyla ulusal hasıla ayniyetinde c öğesini (1-s)y olacak şekilde çevirebilmekteyiz. Bu durumda formül şu hali almaktadır.

- y=(1-s)y+i

Fakat ifade yer verildiği gibi düzenlenirse aşağıdaki gibi olacaktır:

- i=sy[208]

2.4.1.5. TASARRUF ORANLARINDA MEYDANA GELEN YÜKSELİŞİN BÜYÜME ÜSTÜNDE YAPTIĞI ETKİ

Solow Modelinde kısıntı değerlerinde sabit düzey kapital stoğunun faktörü olarak önem taşımaktadır. Ekonomi içerisinde kısıntı değer fazlaysa yüksek miktarda verim gerçekleşecektir. Ancak ekonomi içerisinde kısıntı değerleri aşağıda seyrediyorsa az ve ucuz verime sebebiyet verilecektir. Ekonomi içerisinde kısıntı rakamları fazlaysa kapital seviye de o seviyede üstte gerçekleşecektir[209].

[207] Erdal Ünsal, **a.g.e**. s.119.
[208] İlker Parasız, **Makroekonomi**, **a.g.e**. s.421
[209] İlker Parasız, **Makroekonomi**, **a.g.e**. s.423

2.4.1.6. SOLOW BÜYÜME MODELİ BELİRLEYİCİLERİ

Solow büyüme modelinde üç adet belirleyici bulunmaktadır. Bu belirleyiciler şu şekildedir:[210]

- Birikimler
- Ülke Nüfusunda Meydana Gelen Yükseliş
- Teknolojik Açıdan İlerleme

Solow Kalıntısı: Solow büyüme teorisinde gerçekleştirilen metotlarda teknolojik ilerlemeye etkisi, izah edilemeyen bölümle birlikte hesaplanmaktadır. Hesaplama sonucuna Solow Kalıntısı adı verilmektedir[211].

2.4.1.7. SOLOW MODELİNİN SONUÇLARI

Solow modelinde sonuçlar şu şekilde sıralanabilmektedir:[212]

- Üretimin yükselmesi ile ülkede yaşayan kesimin çoğalması sabit konumda denk olmaktadır.
- Birikim değerlerinde yükseliş yaşanmaktadır. Bu sebeple çalışan başına oluşan birikim miktarı çoktur. Ancak durum sabitken büyüme değeri üzerinde bir sonucu bulunmamaktadır.
- Bireyin başına düşen verimde devamlı yükseliş teknoloji ile bağlanmaktadır.

[210] Feyza Balan, **a.g.e.** s.366
[211] Halil Seyidoğlu, **İktisat, a.g.e**. s.895
[212] Mehmet Fatih Cin, **a.g.e**. s.418

2.4.2. KALDOR BÜYÜME MODELİ

Kaldor neo keynesyen gruba dahildir. Kaldor açısından ülke içerisinde insanların birikime olan yatkınlığı elde etmiş oldukları kazançları çerçevesinde belirlenmektedir. Büyüme ile alakalı gelirler burada önem kazanmaktadır[213]. Büyüme modelleri içerisinde yer alan kaldor çarpan terimini aktif olarak tercih etmiştir. Harrod ile Domar modeline katkı sağlamıştır[214]. Kaldor modelinde yatırımların uzun vadeli tepkileri ile getiri elde etmek istemektedirler. Ancak kısa vadede bu tepkiler değişiklik göstermemektedir. Kaldor modelinde istihdamın tam olduğu öngörü olmaktan öteye geçmemektedir. Fiyat değer türünden belirlenmektedir[215].

2.4.1.2. KALDOR BÜYÜME MODELİ VARSAYIMLARI

Kaldor'un ortaya koyduğu büyüme modelinde öngörüler şunlardır:[216]

- Ekonomi içerisinde tam istihdam hakimdir.
- Yatırım bir dış unsurdur.
- Nüfusun yükselişi bilgi vermektedir.
- Marjinal birikim yatkınlığı yaklaşık olan yatkınlıklara denktir.
- Büyüme normal bir seyir izlemektedir.
- Gerçek ücretler için bir alt limit belirlenmiştir.

2.4.3. NEO KLASİK İLE NEO KEYNESYEN BÜYÜME MODELLERİ ARASINDAKİ AYRIM

Neo Klasik büyüme modeli ile Neo Keynesyen büyüme modelindeki ayrım aşağıdaki maddelerde verilmiştir:[217]

- Neo Keynesyen büyüme dünya olanaklarını içeriye daha çok dahil etmektedir.
- Neo klasik büyüme modeli genel olarak soyuttur. Yani düşüncede kalmaktadır.
- Neo Keynesyen büyüme modeli içerisinde kazancın paylaştırılmasının üzerine düşülmektedir.

---

[213] Adem Üzümcü, **a.g.e.** ss.237-238
[214] Erdoğan Alkin, **Gelir ve Büyüme Teorisi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul:1987, ss.203-204
[215] Yılmaz Akyüz, **Sermaye Bölüşüm Büyüme**, Ankara: Eflatun Yayınevi, 2009 s.473
[216] Erdoğan Alkin, **a.g.e**., s.205
[217] Adem Üzümcü, **a.g.e.** s.250

- Neo Klasik büyüme modeli içerisinde kazancın paylaştırılmasına ağırlık verilmemektedir.

2.5 İÇSEL BÜYÜME MODELLERİ

Ekonomik büyüme araştırma dalında ilk çalışmaları Adam Smith gerçekleştirmiştir. Daha sonra ortaya çıkan Neo klasikler ekonomik büyüme konusu hakkında ikinci aşamaya geçmişlerdir. İçsel Büyüme Modellerinde ise üçüncü aşama ele alınmıştır[218]. Neo klasik model içerisinde temel varsayımlar yer almaktadır. Bu varsayımlar bu modelin doğması ve gelişmesine sebebiyet vermiştir. Barro ile Romer tarafından ortaya çalışmalar konulmuştur. Bu çalışmalar neticesinde kapitalin verime göre değeri genellikle durgun olmaktadır. Ancak gerçek fiyat düzeyi yüksek seyretmektedir. Bu neticede gelişmemiş ülkeler grubunda yer alan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin seviyelerine ulaşmaları yalnızca birikim, nüfus yapısı ve devlet eylemleri neticesinde gerçekleşmesi gerekmektedir[219].

2.5.1. İÇSEL BÜYÜME

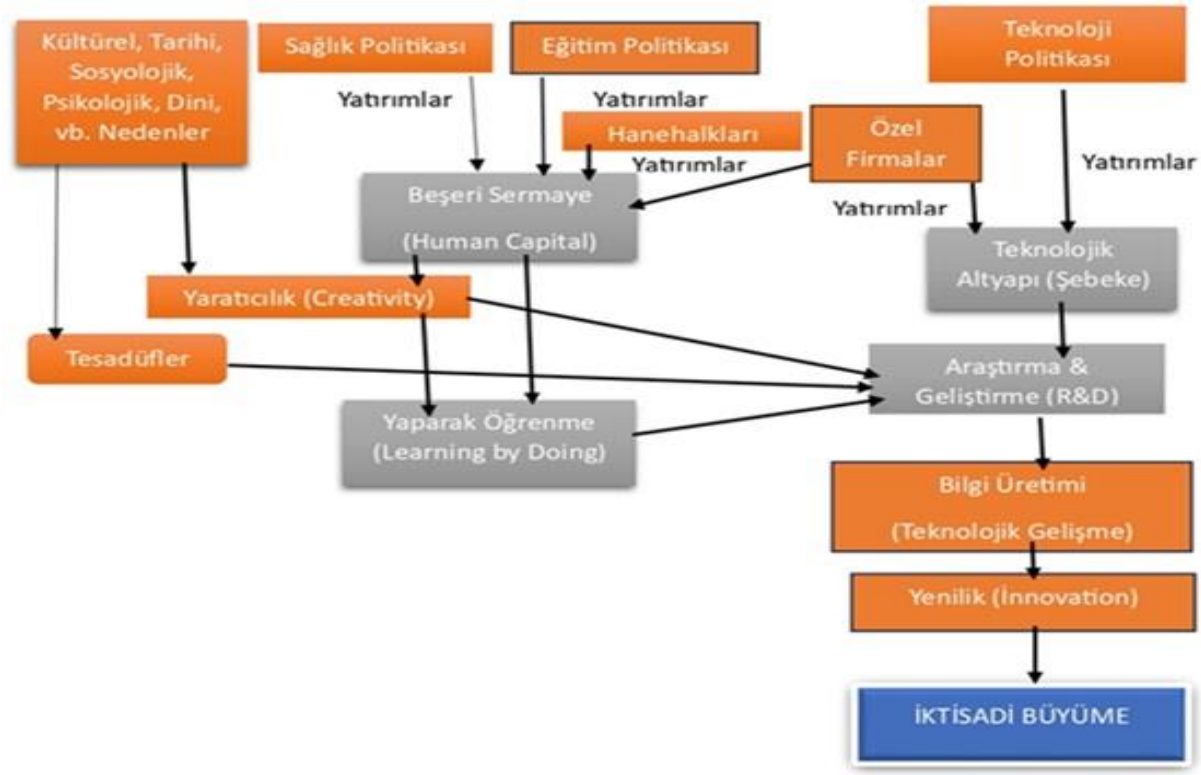
Geleneksel devlet yöntemlerinde uzun süren mübadelelerin ekonomiyi uzun süreli büyüme rakamlarına göre yapılandırmak normal bir durumdur. Uzun süreli ekonomik büyüme modelinde devlet yöntemlerini meydana getirenler açısından içsellik bulunmamaktadır. Ekonomik büyüme getiri elde etmeye çalışan kişilerin zengin olmasını amaçlamaktadır. Bu kişiler orijinal fikirler ortaya koyarak topraktan elde edilen getiriye imkân sağlamaktadırlar. Buradan içsel oldukları anlaşılmaktadır. Ekonomik büyüme de kısaca içsellik söz konusu olmaktadır[220].

[218] İlker Parasız, **Ekonomik**, **a.g.e**., s.169
[219] Sami Taban, **a.g.e**., s.109
[220] Charles I. Jones, **İktisadi Büyümeye Giriş**, çev. Sanlı Ateş, İsmail Tuncer, İstanbul: Literatür Yayıncılık,2001 ss.160-161

2.5.2. İÇSEL BÜYÜMENİN BELİRLEYİCİLERİ

Bugün yeni kaynakları elde edememe, gelişen teknolojiye hakim olamama ve istenilen beşeri kapitale ulaşamama az gelişmişliğe bağlanmaktadır. 20. yüzyılın son yıllarında eğitim, sağlık, araştırma ve geliştirme konularında meydana gelen kazancın paylaştırılması önem taşımıştır. 20.yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen kazancın paylaştırılması hususu büyümenin belirleyicilerini yeni açıdan incelemeyi zorunlu hale getirmiştir. Burada içsel büyümeye devreye girmektedir. İçsel Büyümenin belirleyicileri olarak eğitim ile sağlık alanında gelişmeler dışında hem bölgesel hem de medeni açıdan etmenlerde sayılabilmektedir. Şekilde bunlar detaylı olarak verilmiştir[221].

Şekil 8: İçsel Büyümenin Tüm Belirleyicileri

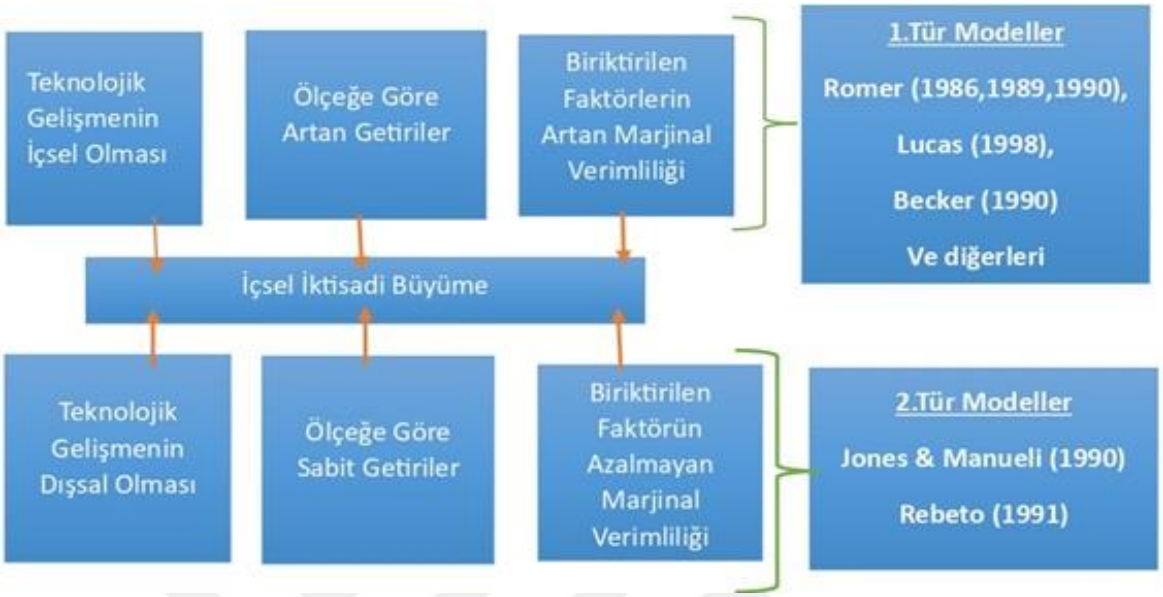

Kaynak: Aykut Kibritçioğlu, İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri, s.217, Erişim Tarihi:22.10.2024

[221] Sami Taban, **a.g.e.** s.111

İçsel Büyüme modelinde yapılara şekilde yer verilmiştir.

Şekil 9 : İçsel Büyüme Modelindeki Yapılar

Kaynak: Aykut Kibritçioğlu, İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri, s.218, Erişim Tarihi:22.10.2024

2.5.3. İÇSEL BÜYÜME KAYNAKLARI

İçsel büyüme kaynakları iki grupta incelenmektedir. Birinci olarak içsel büyümenin temelini meydana getiren üretim aşamasında ekonomide oluşan çap gereğince yükseliş gösteren yararlardan söz edilmektedir. Burada gerçekleşen yükseliş göstermesinden kaynaklı olarak dışsal birikimleri meydana getirmektedir. İkinci olarak içsel büyümenin kaynağını gösteren aşamada ekonomik büyümenin teknolojik açıdan ilerleme üstündeki dinamizmine önem verilmektedir[222].

Kaynaklar olarak şunlar sayılmaktadır:[223]

- Bilgi
- Beşeri Kapital
- Teknolojik Açıdan İlerleme
- Ölçek Ekonomileri
- Dışsallıklar

[222] Munise Tuba Türker, "İçsel Büyüme Teorilerinde İçsel Büyümenin Kaynağı ve Uluslararası Ticaret Olgusuyla İlişkisi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2009 / Sayı:25,s.88
[223]Adem Üzümcü**, a.g.e**. s.257

- Yayılma
- İş bölümü

2.5.4. İÇSEL BÜYÜME MODELLERİ

İçsel büyümede olan modeller şu şekildedir:

- AK Modeli
- Bilgi Birikimi (PAUL ROMER)
- Kamusal Alt Yapılar (ROBERT BARRO)
- Araştırma ve Geliştirme Harcamaları
- Beşeri Sermaye (ROBERT LUCAS)

2.5.4.1. AK MODELİ

AK modeli teknolojik verinin kapital sonucu büyüdüğünü öngörmektedir. AK modeline göre teknolojik veri kapitalin ürünüdür. AK modelinde verinin ücretini kapitale bağlanmamaktadır. Teknolojik veri kesin üretim gerçekleştirmek amacıyla başka bir üretim safhasına katılmamaktadır. Ancak ar-ge sayesinde devam ettirilebilmektedir. Genellikle içsel büyüme modellerinde Y = AK olmak üzere üretim fonksiyonu olarak tercih edilmektedir. A ifadesi teknolojiye dahil olan öğelerin tamamıdır. K öğesi fiziki ve insan kapitalinden meydana gelmektedir[224]. Bu ifadede yer alan A ifadesi pozitif bir değerdir[225].

2.5.4.2. PAUL ROMER MODELİ

Romer birinci içsel büyüme modelini geliştirmiştir. Bu çalışmasında Arrow'un 1962 yılında yaptığı ve vurguladığı "yaparak anlama" kavramından faydalanmıştır. Romer teoriyi uygulayarak maksimum çıktı ile yatırımın dahil edildiği mal grubunda bilginin sunulduğunu ve üretimin ise az gider ile yapıldığını öngörmüştür. Ekonomik aşamada veriyi ülke içerisindeki kapitale dahil etmiştir. Burada yatırıma önem verildikçe ve yatırım gerçekleştirilmesi teşvik edilince her yatırım kendisinden önce yapılan

[224] Elife Akiş, **a.g.e.,** s.113
[225] Charles Jones, **a.g.e**. s.151

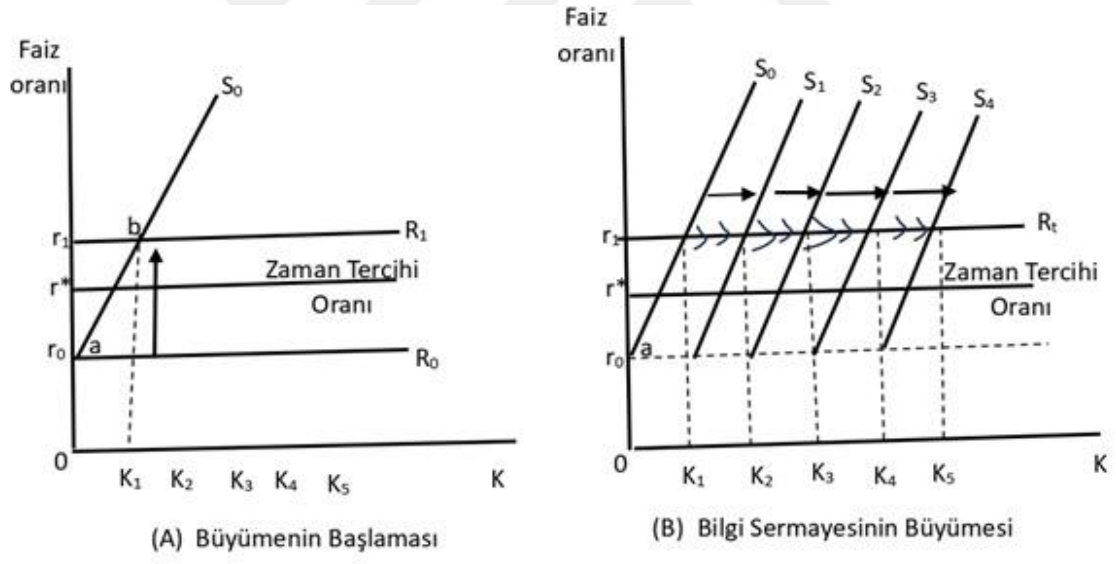
yatırımlardan ekstra bir getiri getirmesi sağlanmaktadır[226]. Romer açısından veri birçok kişinin sahip olmuş olduğu, kullandığı fakat azalan verimler kuralını içermeyen bir kapitalden oluşmaktadır. Aşağıdaki yer alan şekilde yatay eksende şekil olarak verilen bilgi kapital düzeyi dikey eksende gerçek faiz bedeli verilmektedir[227].

- **ROMERİN ÖNERDİĞİ EKONOMİ MODELİ**

Romerin önerdiği ekonomi modeli şu şekildedir:[228]

- Bir pazar ekonomisinde sayıca fazla firma bulunmaktadır.
- Ürünlerin benzerlerini yapmak olanaklıdır. Bir şirket bir ürünü yapabiliyorken diğer şirketlerin bu ürünü taklit etmesini önleyebilecek sınır bulunmamaktadır.
- Teknolojik ilerleme insanoğlunun gerçekleştirdiği icatlar ve buluşlar sonucunda gelişme kaydetmektedir.

Şekil 10 : Romer Modelinde Büyüme

Kaynak: İlker Parasız, Ekonomik Büyüme Teorileri, s.194, Erişim Tarihi:23.10.2024

[226] Murat Yülek, "İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine", **Hazine Dergisi**, Sayı:6, Nisan 1997, s.7,8
[227] İlker Parasız, **Ekonomik, a.g.e**. s.193
[228] https://aae.wisc.edu/ced/wp-content/uploads/sites/8/2013/07/economic-growth-on-line-for-CNRED.pdf erişim tarihi: 02.11.2024

2.5.4.3. BARRO MODELİ

Barro yirminci yüzyılın sonlarında "Basit Bir İçsel Büyüme Modelinde Kamu Harcaması" adındaki yapıtı yayınlamıştır. Bu yapıtta içsel büyüme modellerininin alanına devlet giderlerini eklemiştir. Barro araştırmasında girişimcilerin devlet mallarını yapmalarında niteliksiz olması sebebiyle devletin belirli başlı alanlarda (eğitim, sağlık, altyapı, iletişim imkanlarının geliştirilmesi) vb. benzer alanlarda eylemleri fazlalaştırarak yapılan gayretleri gerçekleştirmesi noktasında sonuçlanmaktadır. Barro devletin halk ve ürünlerden kazandığı geliri ekonomi içerisinde tahsisat şeklinde kullanıldığını vurgulamıştır. Devlet giderlerinin ülkeler için ekonomik büyüme ölçeğini artırdığını belirtmiştir[229].

2.5.4.4. LUCAS MODELİ

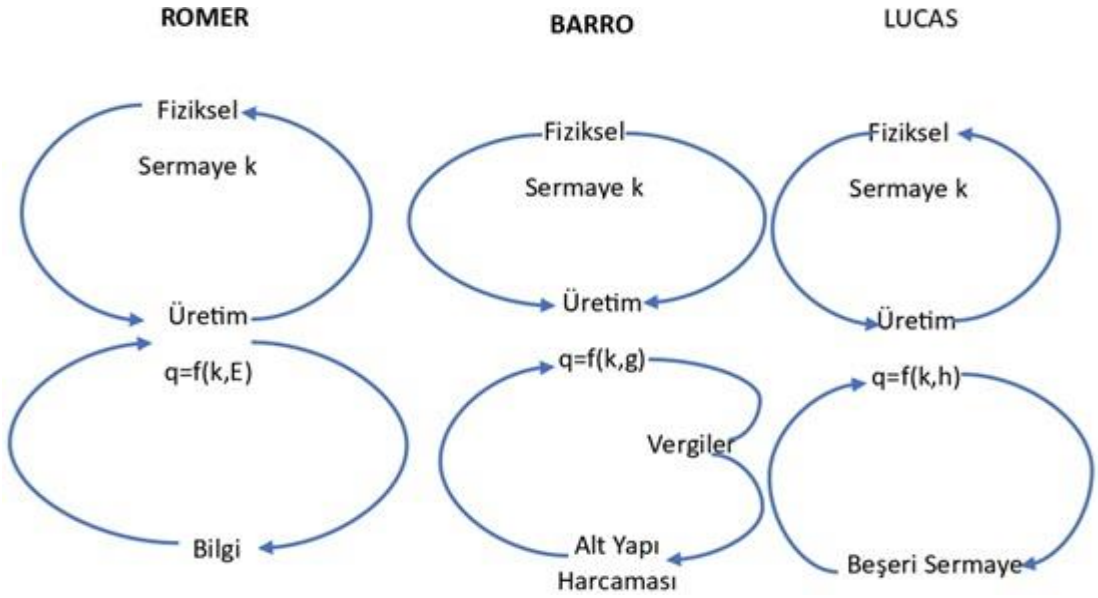
Lucas tarafından 1988 yılında ortaya konulmuştur. Bu modelin özünde coğrafi kapital bulunmaktadır. Lucas'ın ortaya koymuş bulunduğu coğrafi kapital maksimum çıktının etkenidir. Lucas tasarısında gücü elinde tutan devletin tutumu coğrafi kapitalin çoğalması neticesinde arz etmektedir[230]. Lucas modeli Neo klasik modelle içerik bakımından daha sıcak bakmaktadır. Ancak İçsel büyümenin tezahür etmesi amacı ile dışsallığa lüzum bulunmamaktadır. Lucas bu modelde sayısal ifadelere yer vermektedir. Bu sebeple Lucas dışsallığı göz önünde bulundurmaktadır. Lucas'ın ortaya koyduğu model ayrıca ülke gruplarının ortasında ayrılığın gerekçelerine izah sunmaktadır. Lucas modeli ekonomilerin birbirleri ile teşebbüs etmelerine destek olan Neo Klasik modelin aksine bedensel kapitalin çoğalmasının gelişmekte olan ülkeler açısından sinai ülke gruplarında kuvvetli bulunduğunu göstermektedir [231].

[229] Seyfettin Erdoğan, Şerif Canbay, , **a.g.m**., s.37
[230] Feyza Balan, **a.g.e**. s.370-371
[231] İlker Parasız, **MakroEkonomi**, **a.g.e**., s.442

2.5.4.5. ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME HARCAMALARI MODELİ

İçsel büyüme modelleri Araştırma ve Geliştirmeyi temel almaktadır. İçsel Büyüme modelleri aynı zamanda Schumpeterian modelleri olarak isimlendirilmektedir. Araştırma ve geliştirme harcamalarının özgünlüğü teknolojik ilerlemenin farklı bölümlerce eylemlerde gerçekleştirilecek olan yatırımlarla birlikte gerçekleşmesinden kaynaklanabilmesidir. Araştırma ve Geliştirme harcamalarının en ciddi hususu entelektüel oluşum neticesinde gerçekleşmesidir[232]. Şema aşağıdaki şekilde verilecektir.

Şekil 11: İçsel Büyüme Modelleri Ve Etkenleri

Kaynak: İlker Parasız, Makro Ekonomi, s.443 Erişim Tarihi:01.11.2024

2.6. DIŞ TİCARETİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ

Ticaret getiri elde etmek için yapılan eylemlerdir. Bu eylemlerin bir ülke içerisinde gerçekleşmesi durumuna iç ticaret; ülke dışında farklı sahalarda kıtalarda ve bölgelerde gerçekleşmesi duruma Uluslararası Ticaret adı verilmektedir[233]. Uluslararası Ticaret çok eski bir olgudur. İnsanlar uzun zamanlar boyunca ticaret için İpek ve Baharat yollarını kullanmışlardır[234]. Ticaret eski zamanlarda takas ile gerçekleşmiştir. Lidya'lıların parayı icat etmesinden sonra para genel kullanım aracı olmuştur[235]. İktisatçılar uzun süreler boyunca ekonomik büyümeyi uluslararası ticaret ile ilişkilendirmişlerdir. İhracat; Ülke

[232] Sami Taban, **a.g.e**. s.124
[233] Abdullah Takım, **Uluslararası Ticarete Giriş**, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2015, s.7
[234] Yaser Gürsoy, **Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi**, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım,2018, s.3
[235] Ali İzzet Eken, **Dış Ticaret**, Ankara: Nobel Yayın, 2019, s.1

içerisinde üretilmiş olan ürünün başka birey veya ülke grubuna gönderilmesidir. İthalat; Yurt dışında yapımı gerçekleşmiş olan ürünün bir fiyat karşılığında satın alınmasıdır[236].

İç ticaret ile dış ticaretin farkları da bulunmaktadır. Bunlar değişik para birimleri, değişik dil ve birbirlerinden farklı kültür yapıları, farklı kanunlar ve sınırlayıcı konuların değişiklik göstermesi olarak sayılmaktadır[237].

- **İHRACAT İŞLEMİ**

İhracat ülke sınırlarında yapımı gerçekleştirilen ürün ile hizmetlerin hem dış ülkelere hem de ülke gruplarına dolar ve euro başta olmak üzere uluslararası para birimi cinsinden satılmasını ifade etmektedir. Ayrıca bu işlem yalnızca ülke sınırları içinde üretilmiş olması gerekmemektedir. Başka ülke grubundan alınan ürünlerin de dışarıya karşı satışını ifade etmektedir[238]. İhracatı yapabilmek için belirli şartlar aranmaktadır. Bunlar şu şekildedir: [239]

- İhracatçı niteliğinin elde edilmesi
- İthalatçının bulunması
- Uluslararası Ticaret Anlaşmasının uygulanması
- İhracata ait ödeme teslim şekillerinin belirlenmesi ve buna uygun işlemlerin yapılması
- Söz konusu olan ürünlerin nakliye için hazır edilmesi
- Belgelerin hazırlanması
- Söz konusu olan ürünlerin nakliye için bırakılması
- İhracatçı birliklerinin onayının alınması
- Sınırda yapılması gereken eylemlerin yapılması
- Üstlenmelerin kapatılması olarak sıralanabilmektedir.

İhracatın markalar üzerine katkıları bulunmaktadır. Bunlar; [240]

- Ülke içerisindeki piyasada hacimin yükseltilmesine etki etmektedir.

[236] Abdullah Takım, **a.g.e**., s.8
[237] Abdullah Takım, **a.g.e**., s.10
[238] Ali İzzet Eken, **a.g.e.** s.33
[239] Ferudun Kaya Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi İstanbul:Beta Yayınları, 6. Baskı, 2016, s.70
[240] Yaser Gürsoy, **a.g.e**. s.252

- Dış piyasa elde edilen kazanç sayesinde markalar ülke içi piyasada rekabeti ön plana koymaktadır.
- Markaların piyasa içerisinde pay oranının yükseltmelerini sağlamaktadır.
- Ülke içindeki markalara olan talepte düşmeler yaşanmasına sebep olmaktadır.
- Yapım aşamasında gelişmiş teknoloji kullanımı giderek artış göstermektedir.

İhracat çeşitleri şunlardır: [241]

- Ön İzne Bağlı İhracat
- Kayda Bağlı İhracat
- Yurt dışında fuarlara dahil olma yolu ile yapılan ihracat
- Bedelsiz İhracat
- İthalat işlemi gerçekleştirilmiş olan ürünlerin ihracatı
- Yabancı ülkelere kısmi sürelerle gerçekleştirilen ihracat
- Serbest bölgelere gerçekleştirilen ihracat
- Transit İhracat
- Konsinye İhracat
- E-Ticaret ile gerçekleştirilen ihracat
- Bavul Ticareti

Ön izne Bağlı İhracat: Söz konusu malın satışı bir anlaşma veya kanun çerçevesinde bir kurumun ön iznine tabii ise birinci aşamada bu kurumdan onay alınmak suretiyle ihracat gerçekleşmektedir[242].

Kayda Bağlı İhracat: Gümrük bildirisinin ihracattan önceki aşamada ihracatçıların kayıt oldukları birlikler tarafından kayıt altında tutulduğu ihracat türüdür[243].

Yurtdışı Fuarlara Dahil Olma Yolu İle İhracat: Uluslararası ticari fuarlara katılacak olan markalar tarafından yabancı ülkelere gönderimi gerçekleştirilecek olan kıymeti bilinen veya bilinmeyen ürünler yabancı ülkelerde yapımı gerçekleştirilecek olan fuarlara

[241] Yaser Gürsoy, **a.g.e**, s.256
[242] Ferudun Kaya, **a.g.e.** ,s.78
[243] Ayşegül Atabey, **Dış Ticarete Giriş : Ders Notları**, Ankara:Efil Yayınevi, 2011 s.139

temsilen bireyleri göndermektedir. Burada kıymeti bilinen veya bilinmyene söz konusu ürün bu alana dahildir[244].

Bedelsiz İhracat: Uygulanmakta olan kambiyo mevzuatı gereğince ülke içerisine girmesine şart olmadan ülke dışına gönderilmesidir[245].

Konsinye İhracat: Söz konusu olan ürünün satım işlemini ilerleyen aşamalarda yerine getirmek amacıyla alıcılara veya ihracatçıların temsilcilerine söz konusu olan ürünün satışının yapılması olarak açıklanmaktadır[246].

Serbest Bölge Ticareti: Serbest bölge sahalarında yapılan dış ticaret türüdür.

Sınır Ticareti: Sınır ticareti ise ülkelerin hudut sınırlarının karşısında yer alan ülkelerle yapılmaktadır. Bu ülkeler ile ticaret ikili ticari anlaşmalar yoluyla hayata geçirilmektedir[247].

İthalat İşlemi Gerçekleştirilmiş Olan Ürünlerin İhracatı: İthalat kuralları çerçevesinde ithalatı gerçekleştirilmiş olan dış ülkede yapılmış ürünün ihracatının yapılması amacıyla ayrı bir niteliği olmayan ihracat şeklidir[248].

Transit Ticaret: Bu ticaret şekli hem alış hemde satış faturası noktasında ticaretle uğraşan kişi tarafından olumlu olmak suretiyle ülke dışında markalardan alınan ülkemizin üzerinde ise doğrudan doğruya hazır olan markaya satılmasını ifade eden ticaret şeklidir[249].

E-ticaret ile İhracat: Burada hem uzaktan hem de yakından kitle iletişim cihazları (bilgisayar, tablet, telefon) vasıtası ile yabancı ülkelere ürün veya hizmetin satışına e-ticaret adı verilmektedir. Söz konusu olan ihracatın taşınması kargo ile yapılmaktadır. Burada ise belirli kısaslar mevcuttur. Taşınma konusu olan ürünün kilogram cinsinden

[244] Abdullah Takım, **a.g.e.**, s.215
[245] Ali Dölek,**İhracat- İthalat İşlemleri Pratik Bilgiler**, Kızılkaya Gümrük Müşavirliği, İstanbul:2011, s.101
[246] Ayşegül Atabey, **a.g.e.** s.140
[247] Güldenur Adıgüzel, **Lojistiğin Dış Ticaret Üzerine Etkileri ve Türkiye Örneği**, İstanbul:2011, s.29
[248] Abdullah Takım, **a.g.e.**, s.212
[249] Ali İzzet Eken, **a.g.e**., s.58

ağırlığı en yüksek brüt olarak 150 kilogramı geçmemesi gerekmektedir. Bu üründe aranan bir diğer özellik ise kıymetinin en fazla 7500 euro olarak belirlenmesi olmuştur[250].

Bavul Ticareti: Yabancı ülke bireylerine yapılan satış işlemleri uygun şartların olması sebebi ile ihracat olarak nitelendirilmektedir. Bu ticaret şekli ihracat olarak onaylanmıştır[251].

İhracat ile ilgili ödemeler hususunda tahsil türleri de bulunmaktadır. Bunlar sırası ile açıklanacaktır.

- PEŞİN ÖDEME

Peşin ödeme türü ürün ve hizmeti satan ve alan kişi arasında itimada dayanmaktadır. Bu ödeme şeklinde ilk olarak ürün ve hizmetin değeri alınmaktadır. Söz konusu ürün ise ilerleyen aşamada gönderilmektedir[252]. Peşin ödeme türünde alıcı firma riski göz önünde tutmaktadır[253].

- MAL MUKABİLİ ÖDEME

Mal mukabili ödeme türünde söz konusu olan ürün ithalatçı yönünden gümrükten alınmaktadır. Ödeme işlemi ise daha sonra yapılmaktadır. Bu ödeme türü ihracatçılar yönünden risk barındırmaktadır. Malı satın alan kişi veya firma açısından ise avantajlıdır[254]. Mal mukabili ödeme türü malı ithal eden kişi veya firma açısından bir problem teşkil etmemektedir. Malın satışını gerçekleştiren kişi açısıdan problem oluşturabilmektedir[255].

[250] Ali İzzet Eken, **a.g.e**. s.59
[251] Abdullah Takım, **a.g.e** s.218
[252] Abdullah Takım, **a.g.e**. s.137
[253] Yaser Gürsoy, **a.g.e**. s.75
[254] Ümit Ataman ve Haluk Sumer, **Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi**, İstanbul: Türkmen Kitabevi,9.baskı 2006, s.16
[255] Yaser Gürsoy, **a.g.e**. s.79

- VESAİK MUKABİLİ ÖDEME

Bu ödeme şeklinde malı ithal eden kişi veya kurumun malı satan kişinin bankasına kendi bankası tarafından anlaşılan ücretin verilmesidir. Bu ücret ödenmesine istinaden söz konusu olan belgelerin de verilmesini temel alan ödeme türüdür[256]. İthalatçı bu ödeme türünde risk almayan taraftır. Söz konusu taşınmayı konu alan malı ihraç eden kişi veya kurum risk alan taraf olmaktadır[257].

- AKREDİTİFLİ ÖDEME ŞEKLİ

Akreditif uluslararası ticarette söz konusu olan ürünün ücretinin verilmesi amacıyla hazırlanmış koşulların malı satın alan ve satan kişiler veya firmalar tarafından şartlarının uygulanmasını konu olan teminat şeklidir[258]. Akreditif bir nevi vesikalı kredi olmaktadır. Dört taraf bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir:[259]

Amir: Akreditif işlemine öncelik vererek başlatan malı alacak olan ithalatçıdır.

Amir Banka: Akreditifi meydana getiren ithalataçının kayıtlı olduğu bankadır.

Lehdar: Akreditifi kendisi tarafından kullanılmak üzere açılan ve malı alacak olan birey veya firmalardır.

İhbar Bankası : Akreditif açıldıktan sonra lehdara haber eden ve bunu bildiren banka olmaktadır.

- KABUL KREDİLİ ÖDEME

Söz konusu olan malı alan kişi tarafından ödeme eylemini bir süre içerisinde yapmayı onaylaması neticesinde gerçekleşmektedir. Bu ödeme şeklinde poliçe bir araç olma işlevindedir[260]. Kabul kredili ödeme şeklinde alıcı ve satıcı arasında meydana gelen eylem bankalar vasıtası ile meydana gelmektedir. Bankalar bu iş için bir miktar pay oranı almaktadırlar[261]. Kabul kredili ödeme hususunda üç şekil bulunmaktadır.Bunlar kabul

[256] Ümit Ataman ve Haluk Sumer, **a.g.e**. s.16
[257] Yaser Gürsoy, **a.g.e**. s.80
[258] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Muhasebe Finansman Dış Ticarette Ödeme Şekilleri**, Ankara, MEGEB, 2008, s.20.
[259] Yaser Gürsoy, **a.g.e.** s.82
[260] Ferudun Kaya, **a.g.e.** s.178
[261] Abdullah Takım, **a.g.e.** s.159

kredili mal mukabili ödeme, kabul kredili vesaik mukabili ödeme ile kabul kredili akreditif olarak verilmektedir[262].

- Kabul Kredili Vesaik Mukabili Ödeme

Kabul kredili vesaik mukabili ödemede ürünler alıcıya verilmesinin ardından banka tarafından ürünün değerinin alınmasının yerine poliçe onaylattırıldıktan sonra vesiaki alıcı tarafına teslimini yaparak ilerleyen aşamada poliçe süresi içerisinde söz konusu olan ürünün kıymetinin ihracatçıya verildiği ödeme şekli olarak tanımlanmaktadır[263].

- Kabul Kredili Akreditifli Ödeme

İhracatçının küşat mektubu gereğince vesaiki bankaya vermesi suretiyle ürünün kıymetini almayıp; banka yönünden poliçeye uygun süre içerisinde ödeme işlemlerinin onaylanmasını temel alan ödeme şeklidir.

- Kabul Kredili Mal Mukabili Ödeme

İthalatçı önce söz konusu olan ürünü alır. Sonra anlaşılan değeri ödeme yükümlülüğünü yerine getirmektedir. Bu süre anlaşma neticesinde kararlaştırılmaktadır. İthalatçı için kolaylık oluşturulmaya çalışılmaktadır[264].

[262] Ali İzzet Eken, **a.g.e**., s.150
[263] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **a.g.e.,** s.28
[264] Ferudun Kaya, **a.g.e.** s.179

2.6.1. İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜMENİN İNCELENDİĞİ YERLİ ÇALIŞMALAR

Tuncer (2002), Burada 1980 ve 2000 yılları arasında 3'er aylık veriler kullanılmıştır. İhracat, ithalat, yatırımlar, GSYİH unsurları kullanılmıştır. Bu çalışmada araştırma metodu olarak Vektör otoregresif model olan VAR ile Granger nedensellik analizi tercih edilmiştir. Granger nedensellik testine sonuçları incelendiğinde ihracat değişkeninden GSYİH'ye doğru giden nedensellikten söz edilmemektedir. Ancak GSYİH değişkeninden ihracat unsuruna doğru bir nedensellikten söz edilmektedir.

Şimşek (2003), Burada 1960 ile 2002 yılları arası incelenmiştir. İhracat ve ekonomik büyüme unsurlardır. Bu çalışmada Granger nedensellik analizi yapılmıştır. İhracat değişkeninden büyümeye doğru uzun sürede nedensellik söz konusudur.

Kurt ve Berber (2008)'de yapmış oldukları çalışmada 1989 ile 2003 yılları arasında çeyrekli veriler kullanılmıştır. Bu çalışmada büyüme, ihracat, ithalat unsur olarak tercih edilmiştir. Bu çalışmada VAR araştırma metodu kullanılmıştır. Analizlerden ulaşılan neticeler ışığında ihracattan büyüme noktasında tek bir doğrulu bir illiyet bağlantısının varlığından söz edilmektedir.

Aktaş (2009) tarafından yapılan çalışmada 1996 ve 2016 arasındaki veriler kullanılmıştır. Bu çalışmada ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme unsur olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada Johansen eş bütünleşme metoduna yer verilmiştir. Kısa dönemde ihracat unsuru ve ekonomik büyüme unsuru arasında ihracat ile ekonomik büyüme arasında iki doğrultulu nedensellikten söz edilmiştir. Yapılan çalışmada Hata Düzeltme Modelinde ortaya çıkan sonuçları ışığında uzun dönemde, ihracattan ithalata, büyümeden ihracata doğru tek doğrultulu bir nedensellikten söz edilmektedir.

Aksu (2014) Bu çalışmada 1960 ile 2009 yılları arası incelenmiştir. Unsur olarak ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme tercih edilmiştir. Toda Yamamoto testi uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre uzun sürede ihracattan büyümeye yönelik olumlu bir bağlantı ile tek doğrulu bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

İzgi ve Yılmaz (2018) Bu çalışmada 1992 ile 2016 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Bu çalışmada ekonomik büyüme, ihracat ve ithalat unsur olarak tercih edilmiştir. Bu çalışmada Johansen eş bütünleşme ile Granger nedensellik analizi

kullanılmıştır. Ortaya konulan granger illiyet analizi sonuçları odağında Dış ülkeye satılan mal olan ihracat unsurundan ekonomik büyüme yönelik olarak bir açılı illiyet bulunmaktadır.

Yenisu (2019) Bu çalışmada 1980 ve 2016 yılları arası gerçek değerler kullanılmıştır. Bu çalışmada İhracat, ithalat ile ekonomik büyüme unsur olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada Otoregresif sınır testi olan ARDL tercih edilmiştir. Büyük zaman süresi içerisinde gerçekleşen ihracat ve ithalaat noktasında eş bütünleşme ilişkisi vardır.

Selamcı ve Çetin (2020) Bu çalışmada 2002 ve 2018 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Bu çalışmada unsurlar olarak İhracat, ithalat ve ekonomik büyüme kullanılmıştır. Bu çalışmada Pedroni Eşbütünleşme Testi kullanılmıştır. Bu çalışmada ihracat ile ithalatın ekonomik büyüme noktasında bağlantısı bulunmaktadır. Türkiye'nin 7 bölgesinden bir tanesi ve sanayinin büyük oranda yerleştiği yer olan Marmara Bölgesinin uluslararası ticaret ve ekonomik büyümenin üzerinde birbirleri içinde illiyete sahip olduğu kanıtlanmıştır.

Çatalbaş(2022) Bu çalışmada ihracat, ithalat ile ekonomik büyüme kullanılmıştır. 1980 yılı ile 2020 yılı arasında yıllık veriler kullanılmıştır. Toda- Yamamoto testi uygulanmıştır. Uzun dönemde ihracat ile ekonomik büyüme arasında bağlantı bulunmaktadır.

Engin ve Konuk (2022) 1980 ile 2019 yılları arası veriler tercih edilmiştir. Bu çalışmada unsur olarak ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme tercih edilmiştir. Bu çalışmada Granger nedensellik analizi kullanılıştır. Yapılan analiz neticesinde Granger testinde ihracat ile ithalat değişkeni ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.

Doğaner (2022) 2013 Q1 ile 2022 Q2 dönemleri arası veriler kullanılmıştır. Çalışmada unsur olarak ihracat ve ithalat tercih edilniştir. Bu çalışmada ARDL Sınır Testi uygulanmıştır. Yapılan çalışma sonuçları açısından uyumsuz değişkenler olan ihracat ve ithalat istatistiki açıdan anlamlı çıkmıştır.

2.6.2. İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜMENİN İNCELENDİĞİ YABANCI ÇALIŞMALAR

F.F.R. Ramos (2001) Bu çalışma 1865 ve 1998 yılları arasını kapsamaktadır. Portekiz ülkesi için geçerlidir. Unsur olarak ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme tercih edilmiştir. Granger nedensellik analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları ışığında İhracat değişkeni ile ithalat değişkeninin büyüme üzerinde bir nedensellikten söz edilmemektedir.

Awokuse (2005) Bu çalışmada 1963 ve 2001 yılları arası inceleme konusu olmuştur. Kore ülkesi için geçerlidir. İhracat ve büyüme unsurlardır. İhracat ve GSYİH arasında bir bağlantılı ilişkiden söz edilmektedir.

K.R.M.Elbeydi (2010) Bu çalışmada Libya ülkesi için geçerlidir. 1980 ile 2007 yılları arası incelenmiştir. İhracat ve ekonomik büyüme unsurlardır. İhracat ile büyüme arasında iki doğrultulu bir illiyetten söz edilmektedir.

S. Abbas (2012) Bu çalışma Pakistan ülkesi için geçerlidir. 1975 ve 2010 yılları arası incelenmiştir. Ana unsur olarak GDP ve İhracat belirlenmiştir. Bu çalışmada Johansen Eşbütünleşme testi yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada Granger nedensellik analizi de uygulanmıştır. Yapılan Granger testi neticesinde GSYİH'den ihracat unsuruna yönelik olarak büyümenin ihracata sebep olduğu ortaya konulmuştur.

C. Dritsaki (2013) Bu çalışma Yunanistan ülkesi için geçerlidir. 1960 ve 2011 yılları arası inceleme konusu olmuştur. Ana unsurlar olarak ekonomik büyüme, ihracat ve devlet borcu seçilmiştir. Granger nedensellik uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre ihracattan ekonomik büyümeye aynı zamanda ekonomik büyüme değişkeninden ise devletin borcuna bir bağlantılı nedensellikten söz edilmektedir.

T.H. Nguyen (2016) Bu çalışmada Vietnam ülkesi için geçerlidir. 1990 ile 2015 yılları arası incelenmiştir. Ana unsurlar olarak ihracat ve ekonomik büyüme tercih edilmiştir. Çalışöma sonuçlarına göre ihracat ile ekonomik büyüme noktasında olumlu bir bağlantı bulunmaktadır.

I. A. Raheem (2016) Bu çalışma Nijerya ükesi için geçerlidir. Yıllar olarak 1981 ile 2015 tercih edilmiştir. Birim kök testleri yapılmıştır. Granger nedensellik uygulanmıştır. Bunun sonucunda Petrol ihracatdan GSYH'ye doğru bir bağlantılı olacak şekilde nedensellikten

söz edilmektedir. Burada petrol ihracatı ile GSYİH arasında iki yönlü uzun süreli bir nedensellikten söz edilmektedir.

D. Belkania & M. Karimov(2024) Bu çalışmada söz konusu ülke Gürcistan'dır. 1990 ile 2016 dönemini içermektedir. ELG fikri için uygulanmıştır. Granger testi uygulanmıştır. Ekonomik büyüme ile ihracat noktasında iki doğrultulu nedensellikten söz edilmektedir.

Literatür incelemesini yaparsak uluslararası ticaret ile ekonomik büyüme arasında genellikle bir ilişkinin olduğundan bahsedilmektedir. Bu çalışmalarda genellikle dış ticaret, ithalat, ihracat ve GSYH değerleri verilmiştir. Ayrıca bu değerlerin arasında ilişkinin söz konusu olduğunu anlamak için, Vektör Otoregresif Model, Granger Nedensellik, Johansen Eş bütünleşme testi, Pedroni Eş bütünleşme Testi, ARDL Sınır Testi, Hata Düzeltme Modeli (Error Correction Model) olmak üzere ekonometrik testler yapılmıştır. Çalışmalara sonuçları neticesinde incelendiğinde ihracat ekonomik büyüme ilişkisinde tek yönlü bir ilişkiden söz edilmektedir. Burada ihracat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü ilişkinin de bulunduğu ispatlanmıştır.

2.7. OTOMOTİV SEKTÖRÜ

Araçlar diğer adıyla motorlu kara araçları genellikle yanmalı motorla çalışan bir sistemdir. Motorlu kara taşıtları yolcu ile eşya nakleden bir kanuna uygun olarak yapılmıştır. Motorlu kara araçları dört ve üstünde tekerleğe sahip olan tüm taşıtları ifade etmektedir. Ana sanayi motorlu kara taşıtlarını yapan sanayi sektörüne verilen isimdir. Motorlu kara taşıtlarının parçaları ile diğer parçalara ait ürünlerin oluşturulduğu alana yan sanayi adı verilmektedir[265].

Dünya üzerindeki gelişmiş ülkelerin büyük kısmı açısından (ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İtalya, Güney Kore) otomotiv sektörü kilit önem taşımaktadır. Otomotiv sektörü 35 milyon kişiden fazla işgücünü meydana getiren bir alandır. Ayrıca hemen her sene 700 milyar dolardan fazla değere sahip bir sektördür. Bu sebeple dünya üzerinde üretimin yapı taşını meydana getirmektedir. Bu sanayi alanı içerisinde yer alan unsurlar olarak; binek otomobil, otobüs, kamyon,kamyonet, minibüs ve traktör

[265] İstanbul Sanayi Odası, Otomotiv Sanayii Sektörü, Yayın no: 2022/4, İstanbul, Şubat,2002 s.1

sayılmaktadır[266]. Otomotiv sektörü ayrıca ülkelerin kendilerini savunmaları amacıyla kurdukları savunma sanayii alanına da katkı sağlamaktadır[267].

2.7.1. DÜNYADA OTOMOTİV SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Dünya üzerindeki otomotiv sektöründe ilerleme aşamasında üreticiler kendi yapacağı ürünü ile ilgili olarak kendi üretim yerine ait bazı bilgileri bilmek zorunda kalmıştır. Bunlar arasında ülkenin hava koşulları, arazi yapısı gibi sebeplerle farklı üretim olanaklarını meydana gelmiştir. Örnek verirsek Suudi Arabistan'ın koşullarında genellikle çöl bulunduğu için kamyonet arabaları tercih edilmektedir[268].

Dünya'da sanayi devrimi ile ortaya çıkan birçok farklı gelişme yaşanmıştır. Buharlı sistemle çalışma mantığına uygun hareket eden ilk vasıta sadece üç tekerleğe sahip olmuştur. Bu araç 1769'da icat edilmiştir. Bu aracı Fransız Nicholas Joseph Cugnot icat etmiştir. Bu aracın kilometre başına düşen hızı en fazla saatte 4 km olarak ölçülmüştür.[Bkz Ek-1] İngiliz Sir Goldswort Guyney 1829 senesinde buhar gücü ile hareket eden araç meydana getirmiştir. Bu aracın kilometre başına düşen hızı en fazla saatte 25 km olarak ölçülmüştür. 1860'da Fransa'nın başkenti Paris'te içten yanan motoru Etienne Lenoir icat etmiştir[269].

Bugün Alman otomobil devi olarak bilinen Mercedes Benz'in temelini atan kişi olan Karl Benz 1885 tarihinde dünyadaki birinci otomobili meydana getirmiştir. 1886 yılında bu aracın tüm haklarını elde etmiştir. Karl Benz 37435 olarak kendine ayrılan hak numarasını almıştır. İlk numara ile Otomobilin ortaya çıkış belgesi oluşturulmuştur. Patentli Motorlu Otomobil olarak isimlendirilmiştir.[270].[Bkz Ek-2] Karl Benz'in eşi olan Bertha Benz ise eşinin arabası ile on iki saat süren ve 100 kilometre uzaktaki yere varış gerçekleştirmiştir. Bu dünya tarihindeki ilk uzun aralıklı sürüş deneyimi olmuştur[271]. [Bkz Ek-3]

---

[266] Atilla İmrahor İlyas, Ozan Arıcasoy, **İskandinav Ülkeleri Otomotiv Yan Sanayi Pazar Araştırması**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:2006-33, s.14

[267] Meral Varış Tezcanlı, **Otomotiv Sektörü**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Sektör Araştırmaları Serisi, No:1, Ekim 1995, s.1

[268]Meral Varış Tezcanlı, **a.g.e.**,s.4

[269] Atila Bedir, **Türkiye'de Otomotiv Sanayii Gelişme Perspektifi** ,DPT YAYIN NO:2660, 2002 s.2

[270] https://www.mercedes-benz.com.tr/passengercars/brand.html

[271] https://group.mercedes-benz.com/company/tradition/founders-pioneers/bertha-benz.html

Dünya tarihinde 1880 yılında otomobil markası adedi 8'dir. 1880'li yıllarda 8 olan bu sayı 1885 yılında 50 markaya çıkmıştır[272].

Dünya'da otomotiv alanında büyük atılımlar 1900'lü senelerde başlamıştır. En başta üretim ustalar ile emekçi kişilerin çalışması sonucunda gerçekleşmiştir. Ford otomotiv firmasının kurucusu olan Henry Ford'un ortaya koyduğu kitlesel üretim modeli (Bant Sistemi) ABD'de otomotiv sektörünün gelişmesine katkı sağlamıştır[Bkz Ek-4,5].1900'lü yıllarda otomobiller sadece siyah renktir. O yıllarda insanlar yollarda daha fazla otomobil görmüşlerdir. Henry Ford bu sayede otomobili belli kişilerin erişebileceği özel yapı olmaktan çıkarmıştır. Henry Ford'un düşüncesine göre herkes otomobile erişmelidir. Henry Ford bu fikri savunmuştur[273].

Henry Ford tarafından 1903 yılında A modelinin yapımı gerçekleşmiştir. 1908 yılında T modeli ortaya konulmuştur. T modeli A modelinden itibaren gelen yirminci araç denemesi olmuştur. O yıllarda Ford üretim merkezi çalışanları yaklaşık olarak 8,56 saat iş gücüne katılım sağlamaktadır. ABD ile Avrupa ülkelerinde Otomotiv sektörünün imalatında çalışan kişiler sadece erkek olmuştur. Bu süreç II. Dünya Savaşına kadar devam etmiştir. 1923 senesinde Ford'un T-modelinin yapımının çok fazla olduğu bir yıl olmuştur[274].

1902 yılında Jeep markası kurulmuştur. 1908 yılında General Motors kurulmuştur. Ayrıca Avrupa ülkelerinde Fransa'da Renault 1899'da, Citroen ise 1919'da kurulmuştur. İtalya'da Fiat 1899 yılında, Maserati 1914 yılında, Ferrari 1929 yılında kurulmuştur. İber Yarımadası ülkelerinden bir olan İspanya'da Seat markası 1931'de kurulmuştur[275].

İkinci Dünya Harbi başlamadan önce Avrupa ülkeleri de otomotiv alanında hızlı ilerleme göstermişlerdir. 1945'li yıllarda Avrupa içerisinde müşteri isteği ön plandadır. Bunun sonucunda Ürün farklılaşmasına yönelen üretim modeli ortaya çıkmıştır.Otomotiv sektörü içerisine Japonya geç dahil olmuştur. 1960'lı yıllarda Japonya üretim alanında ilerlemesi sebebiyle ihracatını gerçekleştirmiştir. 1979 yılında ortaya çıkan Petrol krizi

[272]Atila Bedir, **a.g.e**. s.2
[273] İstanbul Sanayi Odası,**a.g.e.**s.27
[274] James Womack, **Daniel Jones, Daniel Ross, The machine that changed the world : how Japan's secret weapon in the global auto wars will revolutionize western industry**, Harper Perennial: New York, 1991, ss.26-27-31-37
[275]Arkadiusz D. Lesniak—Mozcuk, **The Hıstorıcal Condıtıons For Development Of The Automotıve Industry, The Economıc Dıscourse**, International scientific journal Issue 1. 2018 s.19

neticesinde otomotiv sektörü negatif etkilenmiştir. 1980 yılı ve sonrasında otomotiv sektörü açısından petrol krizi sonucunda gerçekleşen negatif havayı atma uygulamaları hayata geçirilmiştir[276].

1955 yılında ABD'de yedi milyon adetten fazla sayıda otomobil satılmıştır. ABD için bu satış rakamına ilk kez ulaşılmaktadır[277]. 1961 yılında ABD'de toplam 5 milyon adet otomobil üretimi gerçekleştirmiştir. Aynı yıl içerisinde Japonya 250.000 adet otomobil üretimini gerçekleştirmiştir[278]. 1961 senesi içerisinde Japonya'daki otomotiv marka sektöründe emeği oluşturan işgücünü kesimin tazminatı saatte 0,38 dolar düzeyinde gerçekleşmiştir[279].

1980 senesinde Amerika ile 1945'li yıllarda gelişmeye başlayan Avrupa ülkeleri otomotiv alanında piyasadaki hakimiyetlerini kaybetmişlerdir. Bu piyasa da öne çıkan ülke ikinci dünya savaşında atom bombası atılarak barış imzalaması zorunlu bırakılan Japonlar olmuştur[280].

İkinci Dünya Savaşından önce Japonya.'nın sömürgesi olan daha sonra savaş neticesinde ikiye ayrılan Kore adasının güneyinde yer alan Güney Kore 1990'lı yıllardan sonra otomotiv sektöründe ilerleme yakalamıştır[281]. Bugün gelinen noktada otomotiv sektöründe ilerlemeler Hindistan, ÇHC ile Doğru Avrupa'da gerçekleşmektedir.

1994 senesinde Avrupa Birliği (AB) içerisinde yer alan ülkelerin dünya üzerindeki otomotiv yapma oranı %29 olarak gerçekleşmiştir. Binek araçlar tüm üretimin %90'lık dilimini meydana gelmektedir. 1991 ile 1992 yıllarında dünya ülkelerinin gerçekleştirdiği üretim %2 oranında yükselmiştir. 1992 yılı ile 1993 yılı arasında üretim oranı %3,8 oranında düşmüştür. 1993 ile 1994 arasında üretim oranı %13'e çıkmıştır. 1992 ve 1993 arasında meydana gelen düşüşün temel sebebi ekonomide gerçekleşen sabitlik olmuştur. Ancak 1987 ve 1992 yılları arasındaki 5 yılda Türk Otomotiv Sanayi Alanı %12'lik bir büyüme hızı kaydetmiştir[282].

---

[276] Atilla İmrahor İlyas, Ozan Arıcasoy, **a.g.e**. ss.14-15
[277] James Womack, Daniel Jones, Daniel Ross, **a.g.e**., s. 43
[278] Melvyn A. Fuss, **Costs and Productivity in automobile production: the challenge of Japanese efficiency**, Cambridge: University Press, 1992, ss.23-24
[279] Melvyn A. Fuss**, a.g.e**. s.33
[280]İstanbul Sanayi Odası, **a.g.e.**, s.27
[281]Atilla İmrahor İlyas, Ozan Arıcasoy, **a.g.e**. s.15
[282] Meral Varış Tezcanlı, **a.g.e.**, ss.7-8

Avrupa ve Amerika 2002 senesine ulaşıncaya kadar genel olarak araç yapımında ön plana çıkan ülkeler olmuşlardır. 2003 senesinde araç yapımında ön plana çıkma kozunu Asya ülkeleri kazanmıştır. Dünya'da araç yapımında bir çok ülkede bir çok marka yer almaktadır. Dünya üzerindeki çoğu satışlar incelendiğinde otomobil diğer araç türlerine göre tüketiciye daha fazla hitap etmiştir. Bu sebeple satışı daha yüksek gerçekleşmiştir. Marka sıralamasında ön planda olan firmalar şu şekilde sayılabilmektedir: General Motors, Ford, Volkswagen Grup ile Toyota'dır[283].

2.7.3. TÜRKİYE'NİN OTOMOTİV SEKTÖRÜ TARİHİ

Türkiye'de otomotiv sektörü ile bağlantılı olan ilk atılımlar 1928 yılında gerçekleşmiştir. Bu yıl içerisinde Tophane'de Ford markaya sahip araç yapma çalışmaları yapılmıştır. 1931 yılında olumsuz bir netice elde edilmiştir.

1950 senesinde toplama endüstrisiyle ilgili üretim yapan başkent Ankara'da bulunan Jeep tesisinde araç yapımında çalışılmıştır. Ancak üretim çalışmaları olumsuz sonuçlanmıştır[284]. 1950 senesinde örnek araçlar oluşturulmuştur. 1954 senesinde Türk ordusu için jip ile kamyon yapmak amacıyla Türk Willys Overland Limited Ortaklığı oluşturulmuştur. 1955 senesinde birinci ticari maksatlı kamyon oluşum hattı meydana getirilmiştir[285].

Türkiye politikası 1960 yılından itibaren İthal İkamesi'ne dayanmaktadır. Otomotiv sektöründe dışa önem verilmeyerek iç piyasaya yönelik taşımacılık ve nakliye ile ilgili eşya taşıma amacıyla motorlu taşıtların yapımını yerine getirmişlerdir[286]. Türkiye'de 1960'lı yıllardan sonra bir dönem arabası olan ve günümüzde birçok ilimizde kullanılan Magirus otobüslerinin temeli atılmıştır. Türkiye'nin geliştirmiş olduğu ilk otomobil "Devrim" 1961 senesinde İç Anadolu ili olan Eskişehir'de yapılmıştır[287]. [Bkz-ek 6]

---

[283] Ali Görener ile Ömer Görener," Türk Otomotiv Sektörünün Ülke Ekonomisine Katkıları Ve Geleceğe Yönelik Sektörel Beklentiler", **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, 2008/ Cilt:3/ Sayı:10, s.1215
[284] İzmir Ticaret Odası, Oto Yan Sanayii, Yayın No:84, s.2
[285] Atilla İmrahor İlyas, Ozan Arıcasoy, **a.g.e**., s.24
[286] T.C. Başbakanlık DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Otomotiv Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s.6
[287] Atilla İmrahor İlyas, Ozan Arıcasoy, **a.g.e**., s.24-25

1966 senesine gelindiğinde Otosan bünyesinde birinci otomobil oluşturulmuştur. Adı Anadol'dur. 1970'li yıllardan itibaren sektör içerisine dünya firmaları olan Renault ile Fiat dahil olmuştur[288].

1966 senesinde Anadol otomobilinin yapımı gerçekleşmiştir. Anadol otomobilinin 1982 yılına kadar üretimi gerçekleşmiştir. Anadol otomobilinde üretim adedi 87.000'e ulaşmıştır. Tofaş ile Renault markaları Kuzey Marmara'da bulunan Bursa ilinde Organize Sanayi Bölgesi (OSB)'de bir alanda yerleşmişlerdir. Bu alanda Türkiye'ye Tofaş markası Murat 124 ve Murat 131'i piyasaya sürmüştür[289]. [Bkz-ek 7, 8,9]

Tofaş markası Bursa il merkezine yaklaşık olarak 10 km mesafede bulunan Demirtaş köyünde yaşayan kişilerin sahip olduğu toprak sahası üzerine üretim merkezini yapmayı hedeflemişlerdir. Tofaş markasının bu saha için istediği arazinin dönüm toplamı 1000 olarak belirlenmiştir. Tüm hak sahipleri ile anlaşılarak tapuları alınmıştır. Otomotiv üretme sahası işlemlerine girişilmiştir[290].

Tarihler 1975 senesini gösterdiğinde Tofaş Markası ilk ihracatını gerçekleştirmiştir. Tofaş bu ihracatını Kuzey Afrika ülkesi olan Mısır'a yapmıştır. Bu ihracatı Mısır'lı El-Nasr adlı firmaya gerçekleştirmişlerdir. Bu ihracatta taşınan ürün Murat 124 olmuştur. Murat 124'ten 75 adet ihraç edilmiştir[291].

1980 yılında otomotiv sektörü içerisinde kabul edilen ağır taşıt olarak geçen Otobüs ile kamyonetin yapım aşamasında rakamlar azalma göstermiştir. 1983 yılı yeniden düzelme yılı olmuştur[292].

1990'lara gelinceye kadar olan süreçte yapılan motorlu taşıtlar otomotiv sektörüne katkı sunmuştur. 1990 senesinde otomotiv sanayii alanı ülkeye yabancı para sağlayan alan olması amacıyla önlemlere maruz kalmıştır[293].

1995 senesinde Tofaş markasının üretmiş olduğu Tempra Modeli'nin yurt dışına satışı Hem Tofaş hemde Türk otomotiv sanayi açısından kilit rol oynamıştır. Bu atılım

[288] İzmir Ticaret Odası, **a.g.e**. s.2
[289] Atila Bedir, **a.g.e**. s.26
[290] Arzu Karamani Pekin, Tofaş'ın 50 yıllık yolculuğu : otomobil ticaretinden otomotiv sanayisine, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul,2018, s.33
[291] Arzu Karamani Pekin, **a.g.e** s.108
[292] T.C. Başbakanlık DPT, **a.g.e.** s.10-11
[293] İstanbul Sanayi Odası, **a.g.e.,** s.5

Türkiye'nin bu zamana kadar olan en büyük çapta ihracat adımı sayılmaktadır. Bu sayede Türkiye otomotiv üretim alanı konumuna ulaşacaktır[294].

Türkiye ve AB arasında 1996 yılının Ocak ayında Gümrük Birliği (GB) Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Gümrük birliğinin yürürlükte olmasıyla Otomotiv sektöründe kıyasıya yarışa girilmiştir[295].1999'da yaşanan Gölcük depreminin meydana getirdiği zor durum otomotiv yapımında %20'den fazla oranda eksilme yaşanmasına sebep olmuştur[296].

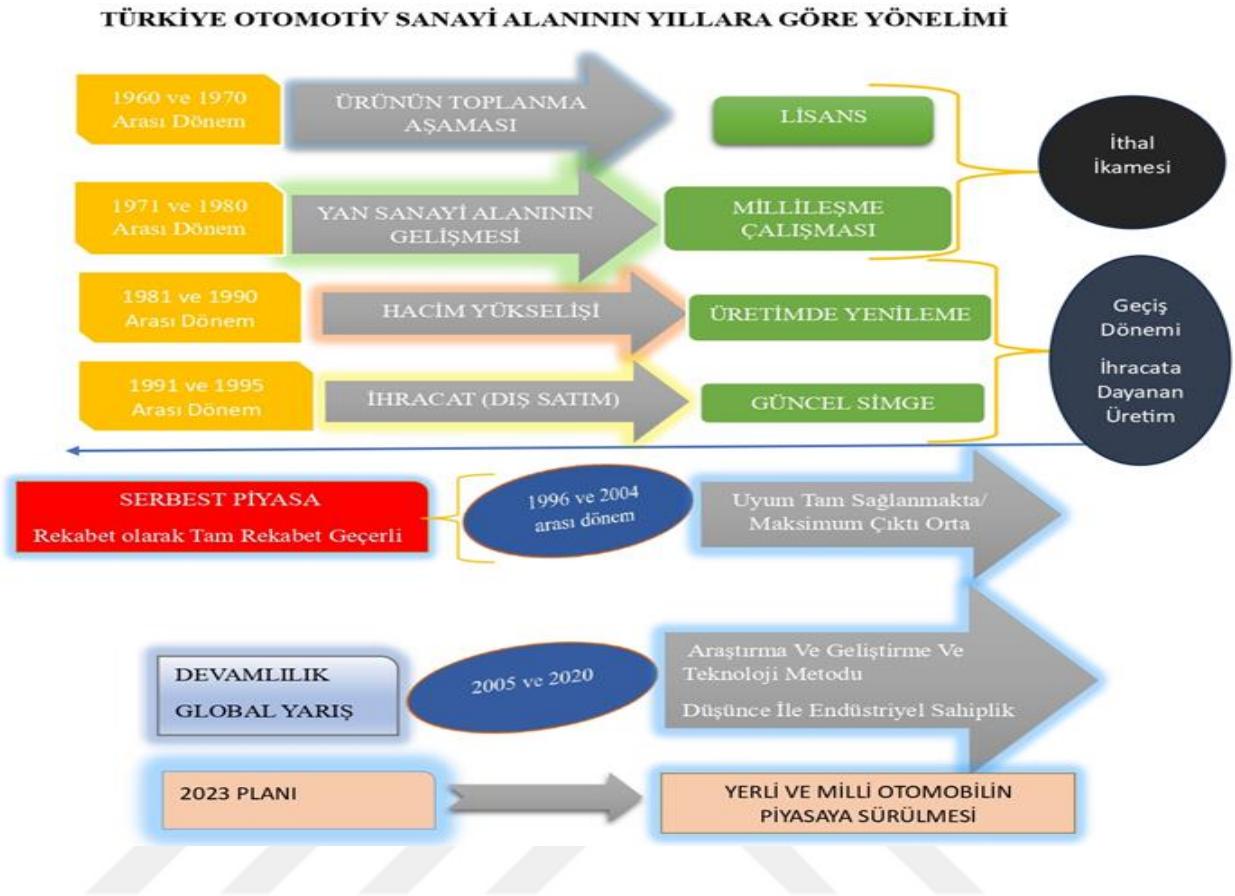
2.7.3. TÜRK OTOMOTİV SEKTÖRÜ GELİŞİMİ

Türk Otomotiv sektörünün gelişimi şu şekilde sıralanmaktadır:[297]

- 1960 senesinden itibaren ithal ikamesine dayanan toplanma aşaması
- 1970 senesinden yedek parça imalatına dayanan yerlileştirme aşaması
- 1990 senesinden itibaren uluslararası alanda iletişim
- 2000 senesinden itibaren uluslararası çapta toplanma aşaması

[294] Arzu Karamani Pekin, **a.g.e**., s.215
[295] Atilla Beder, **a.g.e**.s.27
[296] T.C. Başbakanlık DPT, , **a.g.e**., ss.10-11
[297] İhracat Genel Müdürlüğü, Otomotiv Sektör Raporu, Makine, Otomotiv, Elektrik-Elektronik Ürünleri Daire Başkanlığı, s.4

Şekil 12: Türkiye Otomotiv Sanayi Alanının Yıllara Göre Yönelimi

Kaynak: İhracat Genel Müdürlüğü, Otomotiv Sektör Raporu, Makine, Otomotiv, Elektrik-Elektronik Ürünleri Daire Başkanlığı, s.4, Erişim Tarihi:04.11.2024

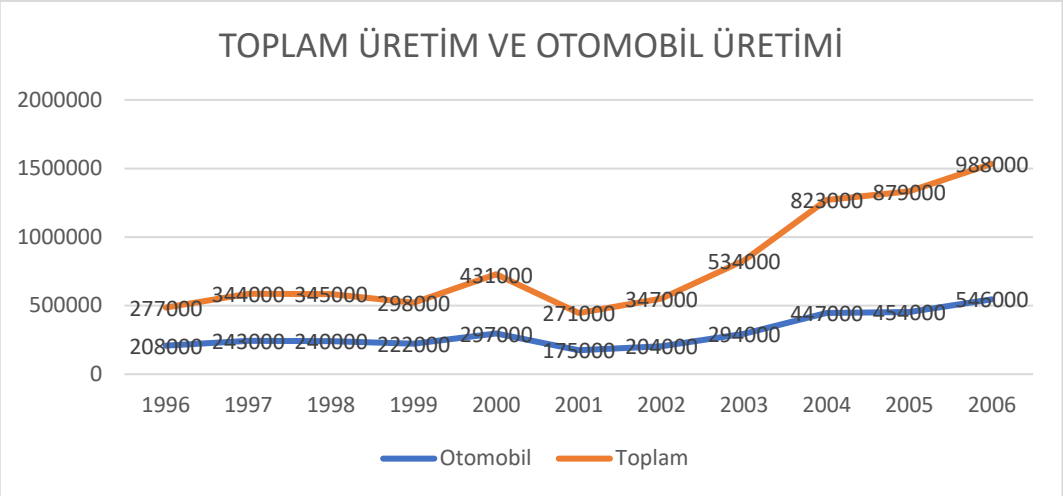
2.7.4. TÜRKİYE'DE OTOMOTİV ÜRETİMİ

Türkiye'de otomotive yönelik istek yükselme eğilimi göstermiştir. Otomotiv sektörüne bir çok yabancı marka tarafından yatırımlar yapılmıştır. 1985 yılından itibaren otomotiv sektöründe ilerleme yaşanmıştır. 1993 yılında üretim aşamasında otomobil başta olmak üzere diğer unsurlar (kamyon,kamyonet, minibüs) tepe noktaya ulaşmıştır[298].

Grafikte otomotiv sektörünün 1975 yılından itibaren gelişme gösterdiği verilmektedir. 1975 yılından itibaren üretim rakamlarında sürekli bir ilerleme söz konusu olmasına rağmen 1980 yılında üretimde düşüş yaşanmıştır. Bunun temel sebebi petrol krizi olmuştur. 1981 yılından itibaren toparlanma ile sürekli üretim artışı devamlılık göstermiştir.

[298] Meral Varış Tezcanlı, **a.g.e.**,s.17

Grafik 1: Toplam Otomobil İle Otomotiv Üretimi

Kaynak: OSD Yayınları 2006 Yılı Otomotiv Sektörü Aylık Değerlendirme Raporu, Erişim Tarihi: 05.11.2024

1960 ile 1980 yılları arasındaki 20 senelik süreç Türk otomotiv sektörünün büyük çapta gelişmeye başladığı yıllar olarak kabul edilmemektedir. 1980 senesinden sonra üretim aşamasında devamlılık söz konusu olmaktadır. Genellikle 1990'lı yılların mevcut durumu krizlere sebebiyet vermiştir. Bu sebeple 1993 yılındaki üretim rakamına yeniden ulaşmak için 7 yıl daha beklemek gerekmiştir. 2002 senesi sonunda üretimler yükselmiştir. 2008 yılına kadar üretim artarak devam etmiştir. 2008 yılında ABD'de Mortgage krizi ile başlayan ve dünyaya yayılan ekonomik kriz neticesinde otomotiv sektöründe üretim 870.000 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu süre zarfında otomotiv üretiminde sınırlanma yaşanmıştır[299].

1994 tarihinde bu sefer yine bir ekonomik kriz süreci yaşanmıştır. Bu kriz çoğu sektöre etki etmiştir. Otomotiv sektörü de olumsuz etkilenmiştir. Üretim otomotiv sektöründe 1994'de % 41 düşüş kaydetmiştir. 1999'da otomotiv üretimi %20 azalma göstermiştir[300].

[299] T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı,2014-2018, Otomotiv Sanayi Çalışma Grubu Raporu, s.10
[300] Atilla İmrahor İlyas, Ozan Arıcasoy, **a.g.e**. s.26

2000 senesinde Türkiye traktör dışında yer alan tüm taşıtlarda 430 bin adet araç üretmiştir. Türkiye'de otomotiv üretimi 2015 senesinde 1 milyon 360 bin olarak gerçekleşmiştir. Aradan geçen 15 yılda ilerleme yaşanmıştır. Bu süreçte ortalama olarak büyüme %13 olarak gerçekleşmiştir. Araç üretimi ile ilgili yapılan ülkelerin yer aldığı sıralamada Türkiye Avrupa grubunda listede 5. olarak yer almıştır. Araç üretimi ile ilgili yapılan ülkelerin yer aldığı sıralamada Türkiye dünya listesinde 15. olmuştur. 2016 senesinde üretimi gerçekleştirilen taşıtların yaklaşık %77'lik dilimi başka ülke gruplarına satılmıştır[301]. 2012'de Türkiye toplam 1.073.000 tane otomotiv üretmiştir[302].

Otomotiv sektöründe 2015 yılı üretim ile ihracatta yeni rakamlara ulaşılan bir yıl olmuştur. 2015 yılında 2014'e göre %16'lık artış yaşanmıştır[303]. 2017 yılında tüm otomotiv üretimi 1 milyon 695 bin 731 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam tüm otomotiv üretim değeri olarak en tepe noktadır[304].2018 yılı içerisinde Türkiye'de otomotiv üretimi 1.550.150 adet olarak gerçekleşmiştir[305]. 2019 yılı içerisinde Türkiye'de otomotiv üretimi 1.461.244 adet olmuştur. 2019 yılı üretimi 2018 yılına göre azalma göstermiştir[306]. 2020'de otomotiv sektöründe üretim aşamasında 1.297.850 tane araç yapılmıştır[307]. 2022'de üretim % 6 oranında büyüme göstermiştir. 2022 'de tüm üretim 1.352.648 adet olarak yapılmıştır[308].

[301] Sercan Pişkin, Otomotiv Sektör Raporu, Ocak 2017, ss.31-32
[302] OSD Otomotiv Sanayii 2012 Yılı Değerlendirme Raporu, Mart 2013, s.7
[303] OSD Otomotiv Sanayii 2015 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu,Mayıs 2016, s.17
[304] OSD Otomotiv Sanayii 2017 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu,Mayıs 2018, s.17
[305] T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Otomotiv Sektör Raporu, 2019, s.7
[306] T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Otomotiv Sektör Raporu, 2020 s.7
[307] OSD Otomotiv Sanayii 2020 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu,Mayıs 2021, s.24
[308] OSD Otomotiv Sanayii 2022 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu, Ağustos 2023, s.19

Tablo 5: Türkiye'deki Markaların Kuruluş Yerleri İle İlk Üretim Tarihleri

MARKALAR	KURULUŞ NOKTASI	İLK ÜRETİM TARİHİ
AOS	Kartal	1966 yılı
BMC	İzmir	1966 yılı
CHRYSLER	Gebze	1964 yılı
OPEL	Torbalı/İzmir	1990 yılı
KARSAN	Bursa	1966 yılı
MAN	Topkapı ve Ankara	1967 yılı ve 1985 yılı
MERCEDES BENZ- TÜRK	Aksaray ve İstanbul	1968 yılı ile 1985 yılı
OTOKAR	Bahçelievler	1963 yılı
OTOSAN	İstanbul ve Eskişehir	1959 yılı ile 1983 yılı
OTOYOL	Bostancı	1968 yılı
OYAK RENAULT	Bursa	1971 yılı
TEMSA	Kartal	1987 yılı
TOFAŞ	Bursa	1971 yılı
TOYOTASA	Adapazarı	1994 yılı
TÜRK TRAKTÖR	Ankara	1954 yılı
UZEL	Rami	1962 yılı

Kaynak: Meral Varış Tezcanlı, Otomotiv Sektörü, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Sektör Araştırmaları Serisi, No:1, Ekim 1995, s.14, Erişim Tarihi: 06.11.2024

2.7.5. TÜRKİYE'DE OTOMOTİV SEKTÖRÜ İTHALATI

İthalat kavramı, çoğalan iç pazardaki müşteri isteğine yetişilememesi durumunda ortaya çıkmaktadır[309]. Dünya üzerindeki bir çok politik etmen ithalatın zorunlu hale gelmesine sebep olmuştur. Dünya üzerinde kabiliyete sahip olan ülkeler bulunmaktadır. Türkiye gelişme gösteren bir ülkedir. Türkiye gibi gelişme gösteren ülkelere özel fiyat uygulanmıştır. Otomotiv alanında markalar arasında tam rekabet yaşanmaktadır. Markalar her sene otomotivlere farklı özellikler katarak bunları piyasaya sürmektedirler[310]. 1996 yılında Gümrük Birliği imzalanmıştır. Gümrük Birliği sonucunda 1996 yılından sonra ithalat yükselmiştir. İthalatta yaşanan artışın nedenleri şunlardır:[311]

- 1994 Ekonomik Krizi

1994'de ekonomik kriz sebebiyle Türk Lirasında değer düşüşü yaşanmıştır. İthalat düşmüştür. 1995 'de gümrük birliği etkisine bağlı olarak ithalat %14 olmuştur.

- Gümrük Birliği

[309] Meral Varış Tezcanlı, **a.g.e.**,s.30
[310] Latif Polat, Türkiye'de Otomotiv Sektörü Dış Ticaret Gelişimi, 2014
[311] İstanbul Sanayi Odası, **a.g.e.**,s.13-17

Otomotiv sektörü için ithalat Ortak Gümrük Vergisine bağlanmıştır. 1996 ve 2000 arasındaki 4 seneyi içeren esas neticesinde Türkiye AB Ortak Gümrük Vergisini % 33 olarak gerçekleştirmiştir. İç piyasada meydana gelen müşteri isteğine çözüm ithalatla bulunmuştur. 1994 yılında %15 düzeyindeki pay oranı 1998'de %38' ulaşmıştır. 2000'de bu oran %51 olmuştur. 1995 ile 2000 yıllarını kapsayan 5 senede otomotiv ithalatı genellikle AB ile Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) (İzlanda, Liechenştayn, Norveç) ülkeleri ile sağlanmıştır.

- Ürün Çoğalması İle Farklı Türde Modeller

Türkiye piyasasına her marka kendine özgü yenilikler ile pazara girmektedir. Müşteri İsteği de artmaktadır. Türkiye'de ithalat daha liberaldir. Bu sebeple Otomotiv markaları için özel bir piyasadır.

- İthalatta Denetim Eksikliği

İthalatta bazı engeller gerçekleşmektedir. Türkiye en çok ithalat oranına sahip ülkedir.

- İthal Ürünlerin Piyasada Fiyat Meydana Getirme Gücü

Otomotiv sektörünün hacmi yüksektir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülke sahalarında fiyat meydana getirme olanağı yüksektir. Damping'ten söz edilmektedir.

Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşmasından önce yapmış olduğu ithalatta Almanya, Güney Kore, Japonya yer almaktadır. Fakat Gümrük Birliği anlaşmasından sonra Türkiye'nin yaptığı ithalatta öne çıkan ülkeler AB'nin merkez ülkeleri olan Almanya ve Fransa'dır[312].

2006'da otomotiv alanında ithalatın oranı %57 seviyesindedir. 2006 yılında otomotivde tüm satışlara bakıldığında 670.000 düzeyindeki satış yapılmıştır. Ancak 384.320 adeti ithalatla gerçekleştirilmiştir. Piyasa içerisinde olan tüm isteğin üretimin aksine ithalatla giderilmesi ülkemizde otomotiv markalarının olumsuz fayda sağlamaktadır. İthalatın yapılması dış ticaret dengesine negatif etkide bulunmaktadır [313].

[312] Latif Polat, **a.g.e**. 2014
[313] Ömer Görener, Ali Görener, "Otomotiv Endüstrisinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri: Sektörel Bir İnceleme" **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:7 Sayı:26 2008, s.312-315

2013 yılında ithalatın oranı %70 azalma göstermiştir[314]. 2016 yılında ithalatın değeri %68 olmuştur[315]. 2018'de Türkiye otomotiv sektöründe 14 milyon dolar değerinde ithalat yapmıştır[316].

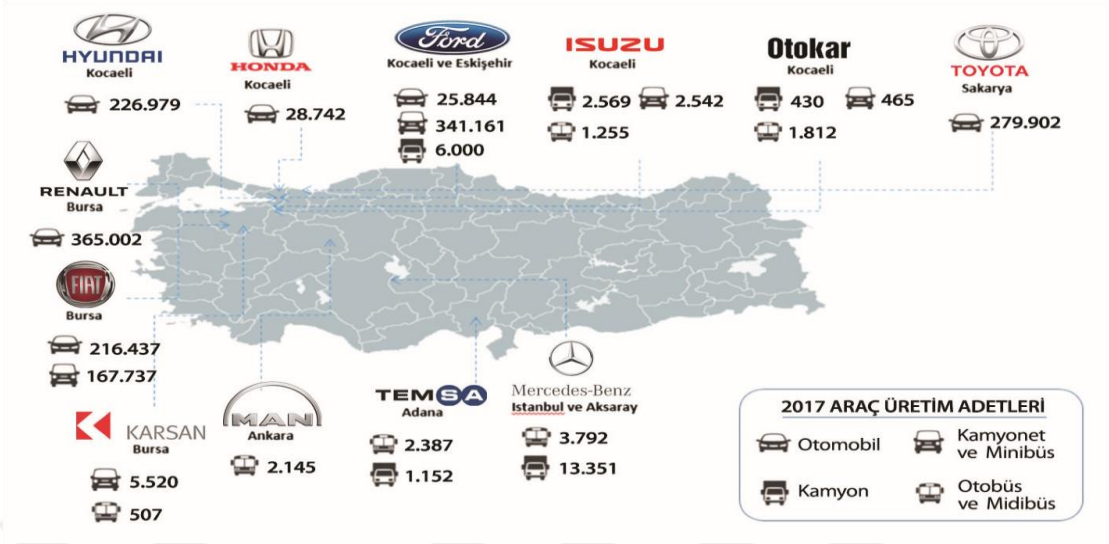
Tablo 6: **2023 Yılında Türkiye'nin Otomotiv İthalatı Gerçekleştirdiği Ülkeler**

2023 Yılında Türkiye'nin Otomotiv İthalatını Gerçekleştirdiği Ülkeler	
ÜLKELER	İTHALAT DOLAR
Almanya	6.961.296.574
Fransa	3.088.502.730
İspanya	4.560.182.537
Çekya	1.315.096.229
Portekiz	504.827.460
Fas	525.560.631
Çin	2.417.614.624
Güney Kore	914.746.039
Japonya	973.307.767
Hindistan	760.458.847
Tayland	520.719.613
İsveç	421.601.843
Avusturya	196.283.762
Polonya	974.903.935
İtalya	1.539.188.824
Birleşik Krallık	1.021.195.461
Romanya	772.750.617
Toplam	30.937.760.165

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, Erişim Tarihi:08.02.2025

[314]OSD, Otomotiv Sanayii 2014 Yılı Değerlendirme Raporu s.8
[315]OSD, Otomotiv Sanayii 2016 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu, s.18
[316]T.C. Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı, Otomotiv Sektörü Raporu,2019 s.14

Görsel 1: Türkiye'de Otomotiv Sanayi Alanının Yerleşim Haritası

Kaynak: Nurullah Gür, Yunus Furuncu, SETA, Küresel Otomotiv Sektörünün Değişimi Ve Yerli Otomobil Projesinin Geleceği Raporu, Erişim Tarihi: 09.11.2024

2.7.6. TÜRKİYE'DE OTOMOTİV SEKTÖRÜ İHRACATI

Türkiye'de 1993 senesinde Türk Lirasının diğer para birimlerine karşı değerinin artması ülke içerisindeki halk tarafından isteğin artmasına sebep olmuştur. Bu sebeple otomotiv ihracatında azalma gösterilmiştir. 1960 yıllardan 1994'e kadar geçekleşen otomotiv yapımı ülke içerisindeki halkın ihtiyaçlarına yönelik olmuştur. 1994'deki ekonomik kriz üretici kesim ihracat yapmaya çalışmaktadır[317].

Türkiye Otomotiv Ana Sanayii'nin satışı 1994 senesinde 1993 göre %19 yükselmiştir. Dolar bazında ihracat gerçekleştiren markalar olarak Mercedes Benz-Tofaş- Oyak Renault- Temsa- Otosan yer almaktadır. 1993 yılında Temsa markası ilk ihracatını gerçekleştirmiştir[318].

1992 ile 2000 arasındaki dönemde otomotiv satışının toplam dış ticarette oranı %30 düzeyinde olmuştur. 2000'li yıllardan sonra otomotiv markaları için ihracat kilit önem taşımaya başlamıştır. 1992 senesinden itibaren artış yaşanmıştır. İhracat değeri 2002

[317] Latif Polat, **a.g.e**.
[318] Meral Varış Tezcanlı, **a.g.e.,** s.34

yılında dolar para birimi türünden yükseliş göstermiştir. 2002'de 253.978 tane motorlu taşıt yurt dışına başarılı bir şekilde ihracatı gerçekleşmiştir[319].

1996 senesinde Türkiye'deki alanlar içerisinde otomotiv alanında gerçekleşen ihracat açısından 6.sırada yer almaktadır. Otomotiv sektörü 2016 yılında en çok ihracatı meydana getiren alan olmuştur. Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) rakamları incelendiğinde otomotiv sektörü 24 milyar dolar değerinde ihracat meydana getirmiştir[320].

2019 yılı sonunda Türkiye otomotiv sektöründeki değeri 42 milyar dolar seviyesindedir. 2030 yılında otomotiv sektörünün 88 milyar dolar düzeyine çıkması amaçlanmaktadır. Otomotiv sektöründe satış potansiyelimiz 37 milyar dolar seviyesindedir. Türkiye'nin en büyük otomotiv ihracat pazarımız Almanya, İtalya ve Fransadır[321].

Türk otomotiv sektörü 2020 yılında Covid-19 virüsü nedeniyle 25,5 milyar dolar değerinde ihracat gerçekleştirmiştir. Türk otomotiv sektörünün ihracat bölgesi Avrupa Birliği ülkeleridir. 2020 yılında Avrupa Birliği içerisindeki ülkelerinin otomotiv sektörü ihracatımızdaki oranı %75 olmuştur[322].

Tablo 7: **2023 Yılında Türkiye'nin Otomotiv İhracatı Gerçekleştirdiği Ülkeler**

2023 Yılında Türkiye'nin Otomotiv İhracatı Gerçekleştirdiği Ülkeler	
ÜLKELER	İHRACAT DOLAR
Fransa	4.073.710.766
Almanya	3.230.082.422
İtalya	2.882.551.108
Birleşik Krallık	2.957.840.008
İspanya	2.119.668.077
Belçika	1.207.134.220
Polonya	1.540.122.776
Slovenya	1.270.712.537
Rusya Federasyonu	674.874.489
Bosna Hersek	24.704.369
Fas	294.315.364
Azerbaycan	79.570.472
Tunus	97.600.713
Libya	67.923.903
Mısır	103.908.012
Güney Afrika Cumhuriyeti	83.632.147
Tanzanya	12.141.460

[319] Latif Polat, **a.g.e.** 2014
[320] Sercan Pişkin, Otomotiv Sektör Raporu,2017, s.40-41
[321] https://www.kolayihracat.gov.tr/sektorler/otomotiv
[322] Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, Türkiye Otomotiv Endüstrisi Raporu,2021, s.1

ABD	836.137.817
Kanada	38.245.555
Kolombiya	9.918.741
Brezilya	90.184.396
Irak	191.801.519
İran	117.642.674
Toplam	29.465.897.773

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, Erişim Tarihi: 12.11.2024

2.7.7. TÜRK OTOMOTİV SEKTÖRÜ SWOT ANALİZİ

Türk Otomotiv sektörünün swot analizi şu şekildedir: [323].

OTOMOTİV ALANI GÜÇLÜ ÖZELLİKLERİ	OTOMOTİV ALANI ZAYIF ÖZELLİKLERİ
• Türkiye'nin coğrafi açıdan Avrupa Birliği, Orta Doğu ile Asya'ya yakınlığı bulunması • Farklı araç türlerinin bulunması • Ülkede Ekonomik Büyüme rakamlarının istenilen değerlerde gerçekleşmesi • Türkiye'de nüfusa bağlı olarak istihdamı sağlayan insan bolluğunun olması • Türkiye'nin 1996'dan İtibaren Gümrük Birliği Mevzuatına tabii olması	• Otomotiv alanının ithalata bel bağlaması • İstihdamı sağlayacak kesimin düşük ücret sebebi ile iş gücünde devamlı çalışmaması • Ülkede benzin ve dizel ücretlerinin sabit olmaması • Ülkede uygulanan vergi oranlarının yüksekliği • Dolar ve Euro'nun artması ile Türk Lirasına olan güvenin azalmasıdır[324].
OTOMOTİV ALANINDA YER ALAN OLANAKLAR	**OTOMOTİV ALANINDA YER ALAN PROBLEMLER**
• Devlet kararı ile çıkan vergiyi düşürmeleri • Yabancı ülkelere satış gerçekleşmesi için uygulanan destekler • Ülke lokasyonunun önemi • Üretim için verilen destekler	• Ülke para birimi ile uluslararası para birimleri karşısında yaşadığı kur değişimleri • Fiyat yükselmesi ile birlikte ortaya çıkan isteğin azalma göstermesi • Alınan faiz kararları • Uluslararası Arenada ekonomik düşüş yaşanması durumu otomotiv sektörü için tehdit oluşturmaktadır.

[323] Ali Kemal Başbuğ, Umut Evlimoğlu, Otomotiv Sektörünün Türkiye Ekonomisini Makroekonomik Olarak Etkileme Mekanizmaları ve Sektöre Yönelik Bir Analiz, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi** 55(1),2020, s.146

[324] KPMG Otomotiv Sektörel Bakış, 2019, s.21

2.7.7. OTOMOTİV SEKTÖRÜNÜN İNCELENDİĞİ ARAŞTIRMALAR

Yücel ve Ergin (2015) Bu çalışmada 2000 yılı ile 2013 yılları arasındaki veriler incelenmiştir. Bu çalışmada ABD ve Japonya'nın ihracat rakamları ve dünyanın tüm ürün ihracat rakamları unsur olarak incelenmiştir. Araştırma metodu olarak Balassa Endeksi kullanılmıştır. Bu çalışmada ABD açısından önem taşıyan en büyük rakip Japonya'nın olduğu belirlenmiştir.

Uçak, Aytekin ve Kuvat(2018) Bu çalışma 1998 yılı Q2 periyodu ile 2017 yılı Q4 periyodu incelenmiştir. Bu çalışmada unsur olarak otomotiv ihracatı ile büyüme kullanılmıştır. Araştırma metodu olarak Otoregresif ARDL Sınır Testi tercih edilmiştir. Analiz sonucunda Otomotiv ihracatının kısa ve uzun sürelerde GSYH üstünde olumlu bir sonuç sağlamaktadır.

Karakaş(2019) Bu çalışmada 2013 yılı ile 2018 yılları arası incelenmiştir. Bu çalışmada aylık otomotiv ihracat kazancı rakamları incelenmiştir. Bu çalışmada araştırma metodu olarak ARIMA modeli tercih edilmiştir. Bu çalışmada önerilen değerler kullanılmıştır. Bu neticede 2019 senesi aylık ihracat rakamları tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Özbay, Pehlivan ve Oğuztürk(2020) Bu çalışmada 1999 ve 2019 yılları arasındaki 3'er ay aralıklı çeyrekli veriler kullanılmıştır. Bu çalışmada unsur olarak otomotiv ihracatı,istihdam, büyüme ile yatırımlar ele alınmıştır. Bu çalışmada ARDL analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada araç ihracatının yatırımlarla çift bağlantılı illiyeti bulunmaktadır. Büyüme değişkeni ile ihracat noktasında bir taraflı illiyetten söz edilmektedir.

Benli, Altuntaş ve Yıldız (2024) Bu çalışmada otomotiv sektörü incelenmiştir. 2010 ve 2022 yılları arası göz önüne alınmıştır. Yapılan araştırmanın unsurları olarak Türkiye'nin sanayi üretim endeksinin yüzdesel olarak değişimi, otomotiv ihracatının yüzdesel olarak değişimi ile toplam ihracatının yüzdesel değişimi son olarak ise GSYİH'sinde meydana gelen yüzdesel değişim değerleri olarak sıralanmıştır. Çalışmada otomotiv ihracatı ve toplam ihracat GSYİH'yi olumlu olarak etki yapmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Otomotiv İhracatı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Analizi

3.1 Veri ve Yöntem

Bu çalışmada bağımsız değişken olan ekonomik büyümeyi simgeleyen gayri safi yurtiçi hasıla ile bağımlı değişken olan otomotiv ihracatının ilişkisine bakılmıştır. 1969-2023 yılları arasını baktığımız analizimizde ihracat rakamları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından bulunurken ekonomik büyümeyi ifade eden gayri safi yurtiçi hasıla verisi Dünya bankası bilgi yönetimi olan (The World Databank)'dan elde edilmiştir. Ekonomik büyüme verisi ve otomotiv ihracatı verisi dolar para biriminden elde edilmiştir. Bu araştırmada yararlanılan öğeler, öğelerin tanımları ve elde edildikleri kaynak tablo 8 kullanılarak verilmiştir. Analiz ise EViews 13 paket program kullanılarak yapılmıştır.

Değişkenler arasında etkileşimin bulunması amacıyla ARDL yöntemi uygulanmıştır. Analizde elde ettiğimiz verilere ARDL testi uygulamadan önce durağanlık ölçümü yapmak için verilerin logaritmalarının alınması gerekmiştir. Logaritma alındıktan sonra veriler durağanlık ölçümü bulmak amacıyla ADF ile Phillips- Perron birim kök testi uygulanmıştır. Durağanlıklarını oranladığımız serilerimizde ARDL analizini yapabilmemiz için uygun şart olan gecikme uzunluğu için bilgi ölçütünden yararlanılmıştır.

Tablo 8. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Simge	Tanım	Kaynak
LogGDP Logİhr	Ekonomik Büyüme İhracat	The World Data Bank TÜİK

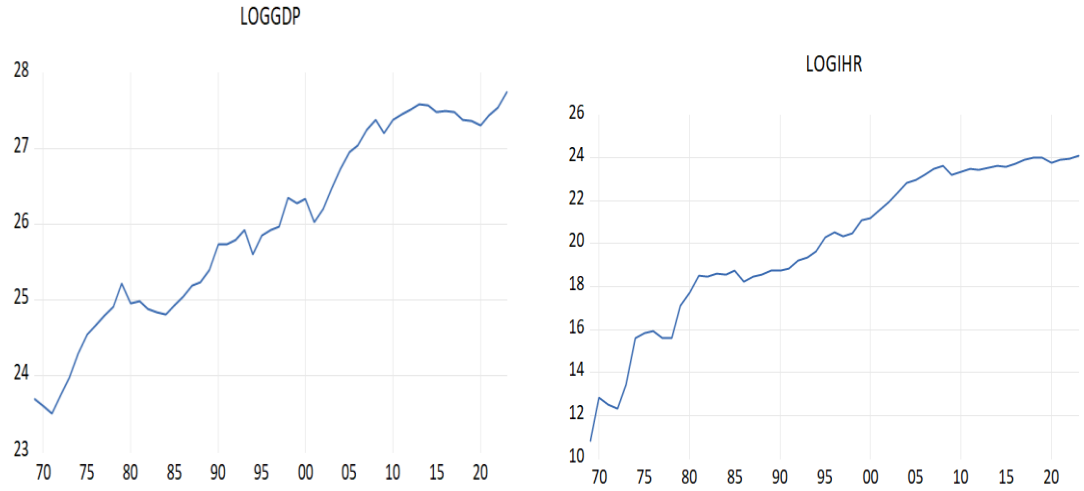
Analizde yer alan değişkenler;

LogGDP= 1969 ve 2023 yılları arasında Türkiye için GSYH,

Logİhr=1969 ve 2023 yılları arasında Türkiye için İhracat

Ayrıca değişkenlerin çalışmanın içerdiği dönem itibariyle değişim oranları ve trend içerip içermediklerini anlamak amacıyla her değişkene ait grafikler Grafik 2 'de verilmiştir.

Grafik 2: Değişkenlerin Yıllar İtibariyle Değişim Eğilimleri

İlk olarak ifade edersek, bir dizinin doğal logaritmasının alınması dizinin eğiminde herhangi varyasyon olmadığından, ekonometrik modeller açısından bir olumsuzluğu bulunmamaktadır. Serilere ait grafiklere bakıldığında seri olumlu yükseliş gösteren bir ivme göstermiştir. Seriler yıllık olduğundan dolayı mevsimsel ve konjoktürel dalgalanma göstermemektedir. Serilerin trende sahip olduğundan dolayı, seriler durağan seviyede olmamaktadır. Seriler durağan düzeyde oluyor olsa bile serilerin durağanlık gösterip göstermeyeceği ile ilgili analitik testler neticesinde onaylanması doğru olacaktır. Bu nedenle Augmented Dickey Fuller (ADF) testi yapılmıştır. Daha sonra Phillips-Perron (PP) birim kök testi yapılmış, neticeleri tabloda yazılmıştır.

Tablo 9. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

DEĞİŞKENLERİN TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ		
ZAMAN ARALIĞI:1969-2023		
	LOGGDP	LOGİHR
Orta Değer (Mean)	25.97660	19.99341
Medyan Değeri (Median)	25.92432	20.33176
Maksimum (Maximum)	27.74279	24.10650
Minimum(Minimum)	23.50622	10.82534
Std. Sapma Değer (Std. Dev.)	1.256752	3.593836
Çarpıklık Değer (Skewness)	-0.229373	-0.711075
Basıklık Değer (Kurtosis)	1.887135	2.661785
JB (Jarque- Bera)	3.320435	4.897068

Prob (Probability)	0.190098	0.086420
Sum	1428.713	1099.638
Sum Sq. Dev.	85.28894	697.4455
Gözlem (Observations)	55	55

Tablo 9'da ki bilgilerde 55 gözlemden oluşan yıllık zaman serileri bulunmaktadır. Basıklık değerinin 3'ten küçük bir değeri ifade etmesi normal olarak dağılan grafiklerin yatay olarak gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tablo 9'da görüleceği üzere ele alınan değişkenlerde Türkiye ülkesindeki kişi başına gelir yıllık ortalama büyüme hızı %26'lar seviyesindedir. 1969-2023 yılları arasındaki dönemde maksimum %27 büyüme hızına sahipken, minimum değer %23 civarındadır. Öte yandan İhracat ise ortalama olarak %19'lar düzeyindedir.

3.2. Zaman Serileri Analizi

Belirtilmiş olan dönemden başka bir döneme gelinceye kadar olan değişkenlerin ardarda bir şekilde izlendiği istatistiksel değerleri ifade etmektedir. Bir rassal değişken belirli bir süre içerisinde aldığı değerlerin dizilmesi ile stokastik sürece ulaşılır. Zaman serisi verisi genel olarak yıllık, üçer aylık, aylık, haftalık ve günlüktür. Zaman serisi dizileri çoğunlukla diğer dizilerden değişik olarak geçmiş dönemlerdeki verilerden esinlenmektedir. Kısaca zaman serisi analizinin amacı serideki verilerin zamandan etkilenip etkilenmediğinin ölçülmesidir[325].

3.3 Birim Kök Testi

Bir dizide trendin bulunmadığı ACF değerlerinin küçülmesinden bilinmektedir. Dizide trendin olması dizinin durağan seri bulunup bulunmadığı fonksiyon değerleri ile belli olmaktadır. Bir dizide birim kök ve birim köke yakınlığı olan ACF değerlerince belli olması kolay değildir. Bu neticede geliştirilmiş testlerin kullanılması doğrudur. Birim kökün olup olmadığını anlamak amacıyla yapılan testlerden DF ile ADF testlerinden sayıca fazla bilineni ve en çok kullanılanıdır. Bir dizide birim kök içermesi ile ilgili uygulan tüm metotlar zaman trendine ve sabit değere açısından duyarlıdır. Testle kararlaştırma seriyi basitleştirmektedir[326].

[325] Dina Çakmur Yıldırtan, **E-Views Uygulamalı Temel Ekonometri**, İstanbul: Türkmen Kitapevi,3.Baskı, s.242,243.
[326] Aziz Kutlar, **Uygulamalı Ekonometri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,2.Baskı 2005, s.307.

Bu analizde ARDL sınır testine yer verilmiştir. Ardl sınır testi yaklaşımda serilerin durağanlık sırası I(0) veya I(1) olarak gerçekleşebilmektedir. Fakat I(2) değildir. Burada serilerin durağanlık mertebelerini bulabilmek için ADF (Artırılmış Dickey-Fuller) testi (1981) ile Peron (1988) kısaca (PP) birim kök testleri uygulanmıştır.

Dickey Fuller (ADF) ünite denemesi şu formül ile ölçülmektedir;

$\Delta Yt = \beta 1 + \beta 2t + \partial Y(t-1) + \alpha 1 + u_t$[327]

İfadedeki tanımlamada t zaman süresini Δ, birinci farkı, y, modele bağlı olan seriyi ve son olarak u ifadesi burada yanlış değeri göstermektedir.

3.4 ADF (Augmented Dickey-Fuller) Testi

20. yüzyılın son çeyreğinde Dickey ile Fuller adlı kişiler eliyle ortaya konulmuştur. Bu test diğer kök testlerinin de yapı taşı olma özelliğini taşımaktadır. DF birim kök testinin hata ifadelerinin sabit varyanslı olduğunu savunmaktadır[328].

Sıfır Hipotez: Zaman serisi durağan- dışıdır. Birim kök içermektedir.

Alternatif Hipotez: Zaman serisi durağandır. Birim kök içermemektedir.

Standart ADF testi hata terimlerinin bağımsız olarak dağılım gösterdiğini ifade etmektedir. ADF testinde olan hata terimi değişen varyans özelliği gösterebilmektedir. Yukarıdaki ifade edilen sabitsiz-trendsiz, sabitli ile sabitli trendli Dickey-Fuller eşitliklerinde hata değerlerinin ilişkili bulunmalarını engellemek maksadıyla öğelerin birinci farklarının hem bir hem de birden fazla ertelemeli değeri olarak alınmaktadır. Denklemler şu şekilde gösterilmektedir.

[327] Hüseyin Çelik, ”Türkiye’de İhracat Çeşitliliği ve Ekonomik Büyüme ilişkisi: ARDL Yaklaşımı,” **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 2022, s.152

[328]Selahattin Güriş, Ebru Çağlayan, Burak Güriş, **R ile Temel Ekonometri**, İstanbul: Der Yayınlar, 2020, s.170

ADF testi denklemleri aşağıdaki gibidir: [329]

Sabitsiz-Trendsiz ADF denklemi: $\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^{m} \Delta Y_{t-i} + u_t$

Sabitli ADF denklemi: $\Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^{m} \Delta Y_{t-i} + u_t$

Sabitli- Trendli ADF denklemi: $\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^{m} \Delta Y_{t-i} + u_t$

Tablo 10. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi Düzey Sonuçları

Seviyede						
	Sabitli		**Sabitli Ve Trendli**		**Sabitsiz Ve Trendsiz**	
Değişkenler	**t-istatistiği**	**Olasılık**	**t-istatistiği**	**Olasılık**	**t-istatistiği**	**Olasılık**
loggdp	-1.217637	0.6605	-2.053326	0.5594	3.450444	0.9998
logihr	-2.100461	0.2454	-3.045228	0.1303	2.248852	0.9935
Kritik Değerler						
Sabitli			**Sabitli Ve Trendli**		**Sabitsiz Ve Trendsiz**	
	loggdp	**logihr**	**loggdp**	**logihr**	**loggdp**	**logihr**
%1	-3.557472	-3.560019	-4.137279	-4.145484	-2.608490	-2.609324
%5	-2.916566	-2.917650	-3.495295	-3.498692	-1.946996	-1.947119
%10	-2.596116	-2.596689	-3.176618	-3.178578	-1.612934	-1.612867

[329]https://medium.com/@stat.altin/zaman-serisi-analizlerinde-dura%C4%9Fanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-belirlenmesi-i%CC%87%C3%A7in-adf-phillips-perron-ve-kpss-testi-dcbf168f4ad9

Tablo 11. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi Birinci Fark Sonuçları

BİRİNCİ FARKTA						
	Sabitli		**Sabitli Ve Trendli**		**Sabitsiz Ve Trendsiz**	
Değişkenler	**t-istatistiği**	**Olasılık**	**t-istatistiği**	**Olasılık**	**t-istatistiği**	**Olasılık**
loggdp	-6.893717	0.0000****	-6.974670	0.0000***	-3.247632	0.0016***
logihr	-5.510846	0.0000****	-7.434234	0.0000***	-4.255026	0.0001***
Kritik Değerler						
Sabitli			**Sabitli Ve Trendli**		**Sabitsiz Ve Trendsiz**	
	loggdp	logihr	loggdp	logihr	loggdp	logihr
%1	-3.560019	-3.562669	-4.140858	-4.140858	-2.610192	-2.610192
%5	-2.917650	-2.918778	-3.496960	-3.496960	-1.947248	-1.947248
%10	-2.596689	-2.597285	-3.177579	-3.177579	-1.612797	-1.612797

Not: Uygun gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Maksimum gecikme uzunluğu 10 olarak atanmıştır. ***,**,* sırasıyla %1,%5 ve %10 anlamlılık seviyelerini açıklamaktadır.

ADF ile PP testlerinde ihtimal 0.05'ten fazla ise H_0 varsayımı (seri durağan değildir) kabul edilmektedir. Seri bu noktada durağan değildir. Olasılığın 0.05'ten küçük olduğunda ise H_0 reddedilmektedir. Prob değerlerinin %5'ten küçük olduğundan serilerde birim kök yoktur.

3.5 PP(PHİLLİPS- PERRON) TESTİ

Philips ile Perron testi 1998 yılında geliştirilmiştir. Değişken olmayan bir testtir. PP birim kök testinde DF test sayımında değişim gerçekleşmiştir. Bu test ortaya çıkan değişim sonucunda değişkenlik göstermeyen doğrulama kullanarak hatalı ifadelerin değişken varyanslı olarak gözükmektedir[330].

Sıfır Varsayımı: Sıfır varsayımında zaman serisi sabit olmayan kabul edilmektedir. Dizide durağanlığın tespiti için birim köke sahip olan değer bulunmaktadır.

Seçenek Varsayımı: Seçenek varsayımda zaman serisi sabit olarak kabul edilmektedir. Durağanlığın tespiti için birim köke sahip olan değerden söz edilemez[331].

1988 yılında Phillips ile Perron testi geliştirilmiştir. Analizde zaman serileri sabittir. Birim kök testinin ortaya konulmasında amaç ADF testinin verimini artırmaktır. Zaman serileri içerisinde değerler eğilim göstermektedir. Bu testler içerisinde bulunan DF ile ADF birim kök testleri kuvvetli ve net sonuçlara ulaştıran ölçü kriteri olmaktadır. Philips ile Perron geliştirdikleri testte ardışık bağımlılığı çözen değişkenlik göstermeyen tasarım gerçekleştirmişlerdir. Phillips ile Perron (PP) testi ardışık bağımlılık ile değişim gösteren ortalama bulunduğu anda net çözümler ortaya çıkarmaktadır[332].

Tablo 12. Phillips Perron Birim Kök Testi Düzey Sonuçları

Düzeyde			
		loggdp	logihr
Sabitli	**t-istatistiği**	-1.214793	-6.351577
	Olasılık	0.6618	0.0000
Sabitli ve Trendli	**t-istatistiği**	-2.267216	-3.355236
	Olasılık	0.4440	0.0684
Sabitsiz ve Trendsiz	**t-istatistiği**	3.206767	2.679394
	Olasılık	0.9995	0.9979

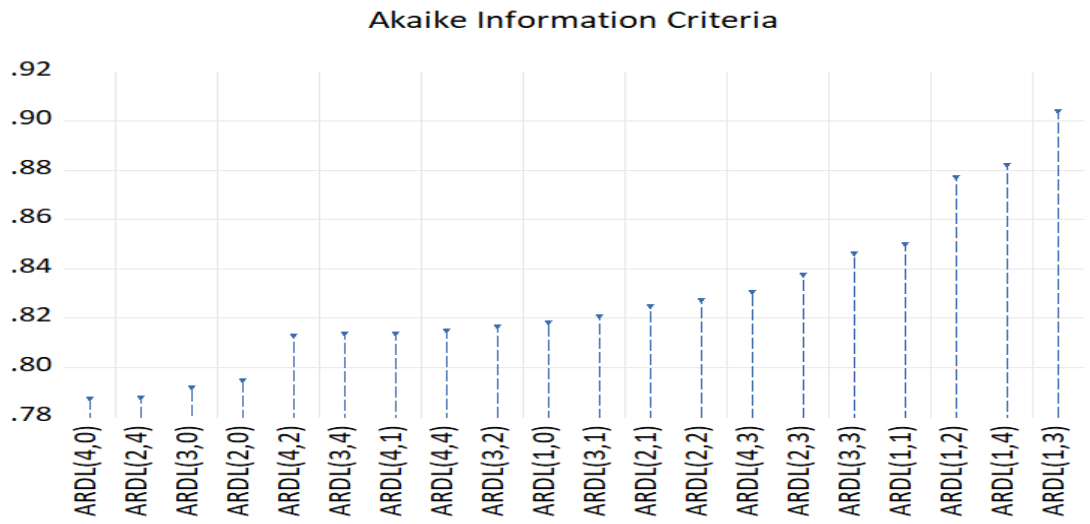
[330] Güriş, **a.g.e.** s.178
[331] https://medium.com/@stat.altin/zaman-serisi-analizlerinde-dura%C4%9Fanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-belirlenmesi-i%CC%87%C3%A7in-adf-phillips-perron-ve-kpss-testi-dcbf168f4ad9
[332] **a.g.e.**

Tablo 13. Phillips Perron Birim Kök Test Birinci Fark Sonuçları

Birinci Farkta			
		loggdp	logihr
Sabitli	**t-istatistiği**	-6.910317	-7.300731
	Olasılık	0.0000	0.0000
Sabitli ve Trendli	**t-istatistiği**	-6.970714	-12.68293
	Olasılık	0.0000	0.0000
Sabitsiz ve Trendsiz	**t-istatistiği**	-5.899749	-6.339560
	Olasılık	0.0000	0.0000

Her iki test sonucunda seriler birim kök içermektedir. Yani durağan değillerdir. Fakat birinci farkları alındığında birim kök içermediğinden seriler durağanlık kazanmışlardır. Bu çalışmada ARDL testi kullanılmıştır.

Grafik 3: **Akaike Bilgi Kriteri Belirlenmesi**

Kaynak: EViews 13 programı kullanılarak oluşturulmuştur.

Akaike bilgi ölçütüne (AIC) göre yavaşlama süreci belirlendi. En uygun model ARDL(4,0) olmuştur.

3.6 ARDL Eş Bütünleşme Sonuçları

Eş bütünleşme analizi farklı değişkenler içeren değerlerin uygun olup olmamalarına rağmen sabit bir çizgide bunun geçerli olabileceğini ifade etmektedir[333]. Uzun dönemli olan değişkenler arasında eş bütünleşme bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla aşağıdaki tabloda ARDL sınır testi sonuçlarına yer verilmiştir[334].

Tablo 14: Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

EŞ BÜTÜNLEŞME TESTİ SONUÇLARI	
Bağımlı Değişken (Dependent Variable)	LOGİHR
Yöntem (Method)	ARDL
Aralık (Sample)	1973-2023
Dahil Olan Gözlemler (Included Observations)	51
Bağımlı Gecikmeler (Dependent Lags)	4 (otomatik)
Otomatik gecikmeli doğrusal regresyonlar (Automatic- lag linear regressors) 4 maksimum gecikme	LOGGDP
Deterministikler (Deterministics)	Sınırlı Sabit Ve Trend Yok (Durum 2)

[333] Recep Tarı, **Ekonometri,** Kocaeli:Umuttepe Yayınlar, 11. Baskı2015, s.415.
[334]Ali Guliyev, Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi: ARDL Modeli Yaklaşımı ve Granger Nedensellik Analizi, Kütahya:2023, s.42

Model Seçim Yöntemi (Model Selection Method)	Akaike Bilgi Kriteri (AIC)
Değerlendirilen Model Sayısı (Number Of Models Evaluated)	20
Seçili Model (Selected Model)	ARDL (4,0)

DEĞİŞKEN (VARYANS)	KATSAYI (COEFFİCİENT)	STANDART HATA (STD. ERROR)	T- İSTATİSTİĞİ (T-STATİSTİC)	OLASILIK (PROB)
LOGİHR(-1)	0.950185	0.140594	6.758334	0.0000
LOGIHR(-2)	-0.316551	0.197226	-1.605020	0.1155
LOGIHR(-3)	-0.014902	0.175000	-0.085155	0.9325
LOGIHR(-4)	0.152236	0.107168	1.420531	0.1623
LOGGDP	0.462569	0.160574	2.880716	0.0061
C	-7.173620	3.141823	-2.283267	0.0272

R-squared	0.987877	Mean Depent var	20.61085
Adjusted R-squared	0.986531	S.D. depent var	2.924757
S.E. of regression	0.339442	Akaike info criterion	0.787101

Sum squared resid	5.184926	Schawarz criterion	1.014375
Log liklihood	-14.07108	Hannan-Quinn criter	0.873949
F-statistic	733.4199	Durbin-Watson Stat	1.765637
Prob (F-statistic)	0.000000		

Tablo 14'de sunulan modelde bağımlı değişken Otomotiv ihracatı olarak gösterilmiştir. Verilen model ARDL (4,0) olarak tanımlanmıştır. Bu modelde bilgi kriteri olarak Akaike (AIC) kullanılmıştır. Modelde dinamik regresör olarak LOGGDP kullanılmıştır. Tabloda LOGIHR(-1) ile ifade edilen değişken bağımlı değişken üzerinde pozitif etki bulundurmaktadır. Olasılık değeri 0.05 küçük olması gerekmektedir. Burada olasılık ifadesi 0.000 olarak gerçekleşmiştir.

3.7. OTOREGRESİF (ARDL) Sınır Testi

Otoregresif sınır testi işleminin gerçekleşmesi amacıyla gerekli olan erteleme boyutunun belli olması şartı aranmaktadır. Bu çalışmada erteleme büyüklüğü 10 olarak belirlenmiştir. Sistem tarafından bulunan erteleme büyüklüğü ARDL modelinde olan Akaike Bilgi Kriteri ölçütünce bulunmuştur. Eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan Otoregresif sınır testi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilecektir. 55 gözlem ele alınmıştır. Dizilerin içerisinde uzun zamanlı olacak şekilde ifade edilen ilişki bulunmaktadır. Seriler içerisinde bol süreli eş bütünleşmeden söz edilmediğini ifade eden H_0 hipotezi onaylanmamıştır. Fakat serilerin içerisinde bol süreli eş bütünleşmenin olduğunu belirten H_1 hipotezi bulunmaktadır.

Sınır Testinin ifadesi aşağıdaki gibidir[335]:

Bulunan F değeri;	Sonuç:
Üst sayı uç nokta üzerindedir.	Sınır testinde Kointegrasyon bulunmaktadır.
Alt ile üst uç değerleri arasındadır.	Belirsizlik bulunmaktadır.
Alt kritik uç değerinin altındadır.	Eş bütünleşmeden söz edilmez.

Tablo 15. **ARDL Sınır Test Sonuçları**

ARDL SINIR TESTİ SONUÇLARI			
Sıfır Hipotezi:		Seviye İlişkisi Yok	
Eş Bütünleşen Değişkenlerin Sayısı :		1	
Trend Türü:		Rest. Constant (case 2)	
Örneklem büyüklüğü		51	
Test İstatistiği		Değer	
F istatistiği		12.356191	
	10%	%5	%1

[335] Arif Dursun, Türkiye Ve Güney Kore Arasında İmzalanan Serbest Ticaret Anlaşması (Sta)'Nın Türkiye'nin Güney Kore İle Dış Ticaretine Etkisinin İncelenmesi: Ardl Yaklaşımı,Ankara:2020, s.108

Örneklem Büyüklüğü	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
50	3.177	3.653	3.860	4.440	5.503	6.240
55	3.143	3.670	3.790	4.393	5.377	6.047
Asimptotik	3.020	3.510	3.620	4.160	4.940	5.580

Not: I0 ve I1 sırasıyla durağan ve rasgele olmayan sınırlardır.

ARDL modelinde f ve t sınır testleri anlamlı basamaklardandır. Sınır testi uzun dönem içerisindeki nedensel ilişkiyi açıklamak amacıyla yapılmaktadır. Tablo 15'de F-istatistiği 12.356191 olarak bulunmuştur. Burada F-istatistiği bütün anlamlılık sonuçlarından yüksektir. Dolayısı ile H0 hipotezi burada red sonucu vermektedir[336].

Sonuç noktasında ARDL sınır testinin sonuç değerleri açısından bir düzey bağlantının varlığından söz edilmektedir. Bu modellerin uyumlu seçildiğini belirtmektedir[337]. Otomotiv ihracatı değişkeni ile ekonomik büyüme değişkeninin ilişkide bulunduğu istatistiksel açıdan anlamlı sonucu çıktığı belirtilmektedir.

3.8 ARDL MODELİ UZUN DÖNEM TAHMİNLERİ

Tablo 16'da ifade edildiği üzere LOGİHR değişkeninin uzun dönem katsayısı 2.019660 dür. Bu ihracat değişkeni olan (LOGİHR) ile ekonomik büyüme (LOGGDP) bağlantısını ifade etmektedir. Otomotiv ihracatı değişkeninin, ekonomik büyüme üzerindeki etkisi anlamlı olarak gerçekleşmiştir. Uzun dönemde otomotiv ihracatı ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Otomotiv ihracatında meydana gelecek olan bir birimlik oynama, ekonomik büyümeyi 2.019 birim etkilemektedir. Olasılık değerlerini incelersek bu değer anlamlıdır.

[336] Ali Guliyev, **a.g.e**. s.48
[337] Ali Guliyev, **a.g.e.** s. .48

Aşağıdaki tabloda serilere ilişkin uzun dönem katsayılar yer almaktadır.

Tablo 16. Otomotiv İhracatı İçin ARDL Modeline göre Uzun Dönem Katsayıları

OTOMOTİV İHRACATI İÇİN ARDL MODELİNE GÖRE UZUN DÖNEM KATSAYILARI				
DEĞİŞKEN	KATSAYI	STANDART HATA	T İSTATİSTİĞİ	OLASILIK
LOGGDP	2.019660	0.257813	7.322565	0.0000
C	-31.32131	7.482477	-4.185954	0.0001

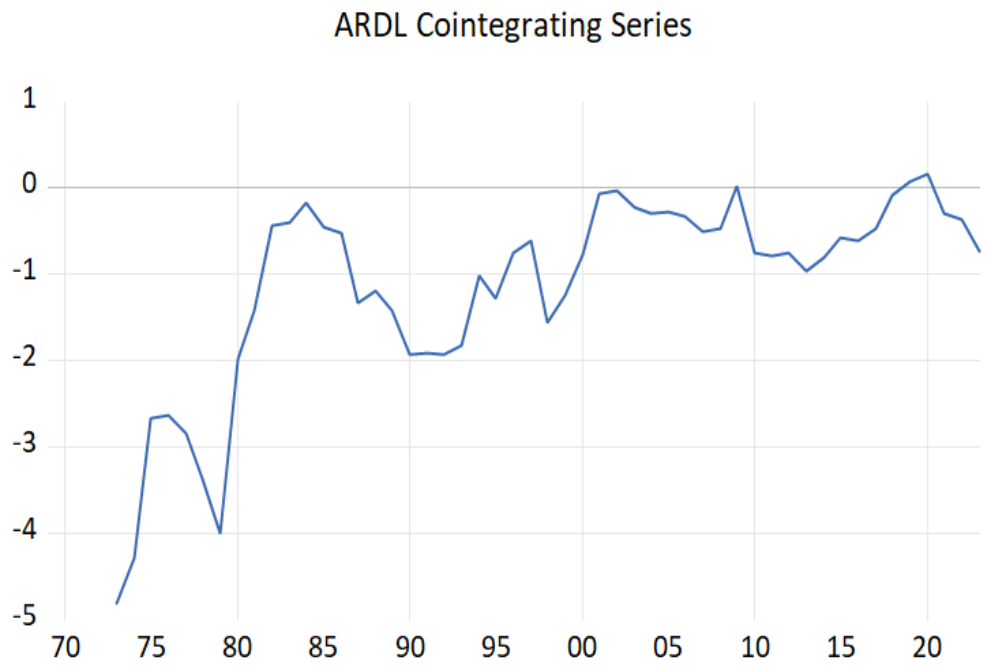
Not: Katsayılar CEC regresyonundan elde edilmiştir.

ARDL uzun dönem formülünün ifadesi aşağıdaki gibidir;

CE = LOGIHR(-1) - (2.019660*LOGGDP - 31.321308)

ARDL Cointegrating Serisinin Grafiği aşağıda verilmiştir;

Grafik 4: ARDL Uzun Dönem Grafiği

3.9 ARDL MODELİ KISA DÖNEM SONUÇLARI

EC (Error Correction), hata düzeltme ifadesi, kısaca anlamı değişkenlerin etkilerinden bağımsız olarak, verilerin geçmiş olan hatalarını düzetmek amacıyla yapılan bir düzeltme sistemidir. Seçilen ARDL modeli, bağımlı değişken olan LOGİHR'yi açıklamak amacıyla tercih edilen değişkenlerin birleşimidir.

Tablo 17. ARDL Hata Düzeltme Modeli

Bağımlı Değişken: D(LOGIHR)				
Model: ARDL				
Case 2: Restricted constant and no trend				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık
LOGİHR(-1)*	-0.229033	0.056456	-4.056823	0.0002
LOGGDP**	0.462569	0.160574	2.880716	0.0061
C	-7.173620	3.141823	-2.283267	0.0272
D(LOGIHR(-1))	0.179218	0.126572	1.415938	0.1637
D(LOGIHR(-2))	-0.137334	0.120294	-1.141648	0.2596
D(LOGIHR(-3))	-0.152236	0.107168	-1.420531	0.1623

Tablo 18. Error Correction Kısa Dönem Katsayısı

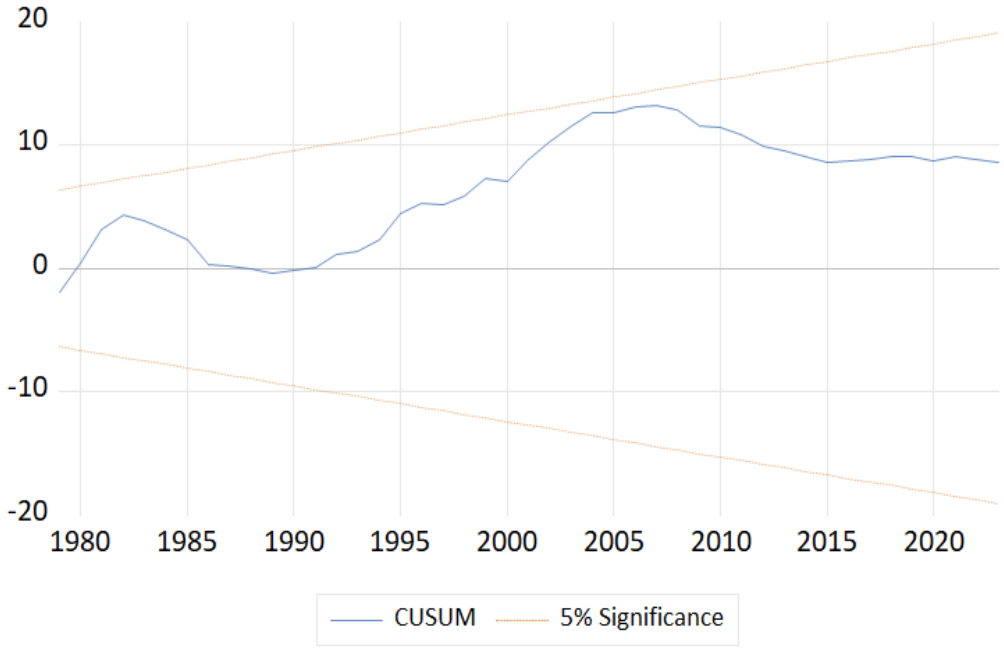
ERROR CORRECTİON KISA DÖNEM KATSAYI SONUCU	
Bağımlı Değişken (Dependent Variable)	D(LOGIHR)
Yöntem (Method)	ARDL
Aralık (Sample)	1973-2023
Dahil Olan Gözlemler (Included Observations)	51
Bağımlı Gecikmeler (Dependent Lags)	4 (otomatik)
Otomatik gecikmeli doğrusal regresyonlar (Automatic- lag linear regressors) 4 maksimum gecikme	LOGGDP
Deterministikler (Deterministics)	Sınırlı Sabit Ve Trend Yok (Durum 2)
Model Seçim Yöntemi (Model Selection Method)	Akaike Bilgi Kriteri (AIC)
Değerlendirilen Model Sayısı (Number Of Models Evaluated)	20

Seçili Model (Selected Model)	ARDL (4,0)			
DEĞİŞKEN	KATSAYI (COEFFİCİENT)	STANDART HATA(STD.ERROR)	T- İSTATİSTİĞİ (T-STATİSTİC)	OLASILIK (PROB)
COINTEQ	-0.229033	0.036809	-6.222224	0.0000
D(LOGIHR(-1))	0.179218	0.117646	1.523368	0.1344
D(LOGIHR(-2))	-0.137334	0.111528	-1.231382	0.2243
D(LOGIHR(-3))	-0.152236	0.099375	-1.531933	0.1322
R-squared	0.447727	Mean Depent var	0.231480	
Adjusted R-squared	0.412476	S.D. depent var	0.433321	
S.E. of regression	0.332141	Akaike info criterion	0.708670	
Sum squared resid	5.184926	Schwarz criterion	0.860186	
Log likelihood	-14.07108	Hannan-Quinn criter	0.766568	
F-statistic	12.70095	Durbin-Watson Stat	1.765637	
Prob (F-statistic)	0.000003			

Burada kısa dönemdeki regresyon neticesine bakıldığında hata düzeltme fonksiyonunda negatif ve istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur. COİNTEQ değeri -0.229033 bulunarak sistemin uzun dönem dengeye doğru giderek ilerlediğini açıklamaktadır[338].

3.10 CUSUM VE CUSUM SQ TEST SONUCU

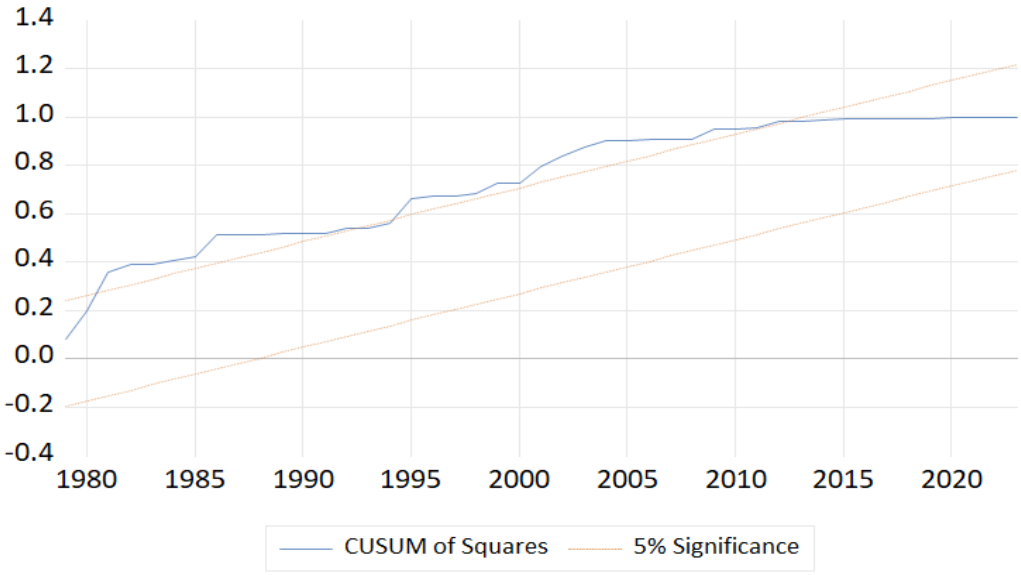
Grafik 5: ARDL (4,0) Modeli İçin Cusum Testi Sonucu

Grafik 5'de CUSUM ve CUSUM kare testleri verilmiştir. Katsayıların kararlı olup olmadığını anlamaya yarayan bir model testtir. Bu testte ardıl kalıntılara yer verilmiştir.[339] Grafikte kırmızı çizgi ile gösterilen alanlar güvenli noktalardır. Parametre tahmini bu noktaların arasında bulunuyorsa kırmızı alanın içerisindeyse düzenli olarak devam eden bir katsayı tahmini olduğunu ifade etmektedir. Grafik 5'de verilen grafikte mavi çizgi ise katsayı tahminini vermektedir. CUSUM testi ile CUSUM kare testi sonuçlarına bakarak katsayı tahmininde modelin güvenli olduğunu görmekteyiz.

[338] Ali Guliyev, **a.g.e**. s.49
[339] Güriş, **a.g.e**. s.399

Grafik 6: ARDL (4,0) Modeline Uygun Cusum Of Squares Testi Sonucu

Cusum testinden ayrı olacak şekilde peş peşe gelen artıkların kareleri ile çıkmaktadır[340]. Cusum of Squares testi yapısal kırılmayı tespit etmek için kullanılmaktadır. Cusum of Squares %5 anlamlılık seviyesinde kritik bölge çizgisi olmaktadır. Mavi çizgi ise katsayıların kümülatif toplam karelerini göstermektedir. Mavi çizginin kritik bölgeyi yaklaşık olarak 1981 yılından başlayarak 1992 yılına kadar olan sürede ilk olarak geçtiği gözükmektedir. 1994'de tekrardan aralığa girmiştir. 1995 yıından 2012 yılında kadar ikinci kez mavi çizgi kırmızı çizgiyi geçmektedir. Burada şu sonuç çıkmaktadır. 1981 ve 1992 yılları arası ile 1995 ve 2012 yılları arasındaki süreçte yapısal kırılma mevcuttur. Yıllara göre mavi çizgide artış ve azalış yaşanmıştır. CUSUM grafiği kırılma regresyon denkleminin kesişimde iken daha güçlü bir yöntemdir. Yapısal değişimin bulunduğu eğim katsayısını içerisine dahil edilirse CUSUM SQ grafiği daha güçlü bir yöntem şeklidir[341].

[340] Güriş, **a.g.e**. s.403

[341] Turner, P. (2009). Power properties of the CUSUM and CUSUMSQ tests for parameter instability. Applied Economics Letters, 17(11), 1049–1053.

CUSUM SQ testi CUSUM testine göre incedir. Grafik 5'e bakıldığında ulaşılan değerler istenilen aralıkta bulunmuştur. Bu durum tahminlerin olumlu olduğunu ifade etmektedir[342].

[342] Hüseyin Çoşkun, Türkiye'de Ar–Ge Harcamalarının İhracat Üzerindeki Etkisinin Ardl Yöntemiyle Araştırılması:2020 Erzurum, s.72

SONUÇ

Ülkeler açısından sanayileşme ifadesi 20.yüzyıl içerisinde değer kazanmıştır. Dünyada yer alan ülkeler açısından ekonomik büyüme önemli bir ifadedir. Ekonomik büyüme ulusal gelirin artırılmasıdır. Ülkede yaşayan bireyler bu sayede pay alabilmektedirler. Bu neticede ekomik büyümenin yükseltilmesi için çalışılmaktadır. Ülkelerin açısından ekonomik büyümenin ölçülmesi kritik önem taşımaktadır. Ekonomik büyümenin en net şekilde hesaplanması amacıyla etmenler ve bağlantılı oldukları başlıklara detaylı olarak bakılması gerekmektedir. Bu noktada ekonomik büyümenin hesaplanmasında kritik önem taşıyan öğe ihracat olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası Ticaret ile ekonomik büyüme ilişkisi iktisat bilimciler tarafından inceleme alanı olmuştur. Bu konular ile ilgili birçok görüş ortaya çıkmıştır. Ülkeler uluslararası ticaret teorilerinde açıklandığı gibi her malın üretimini az da olsa gerçekleştirmelidirler. Bugün dünyada her ülke bir çok ürünün üretimini gerçekleştirmektedir. Ancak ülkeler belli başlı malların üretiminde ise uzmanlaşmalıdır. Bu uzmanlaşılan malın satılması durumu ihracat olarak ifade edilmektedir. Bu sayede ülkeden ürün çıkarken ülkeye döviz giriş yapmaktadır.

Ekonomik büyüme modelleri merkantalistler ile birlikte başlayan bir süreçler bütünüdür. Temelini Adam Smith gerçekleştirmiştir. Daha sonra dönemin önemli isimleri de modeller ortaya koymuşlardır. Ekonomik büyüme modelleri içerisinde bir çok model yer almaktadır. Her modelin bir öngörüsü bulunmaktadır. Genel olarak modeller hep kendisinden önce gelen modeli desteklemektedir. Açıklanmayan kısımları üzerine durulmaktadır. Ancak bazı kısımları hatalı ve eksik olarak kabul etmektedirler. Bazı teoriler ortaya çıktıkları zaman içinde etkili olamamışlardır. Burada dönemin koşulları önem taşımaktadır. Bu neticede yeni teoriler olarak dördüncü dalga olan İçsel büyüme teorileri ortaya konulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti 1960'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar ithal ikameci politika uygulamıştır. 1980'li yıllarda ihracata yönelik atılımlar ve çalışmalar yapmışlardır. İhracata yönelik olan bu durumlarda dönem dönem krizler ve olumsuz neticeler yaşanılmıştır. Burada olan krizler sebebiyle üretimin azalması gibi durumlar yaşanmıştır. Ancak ihracat devamlı olarak artış göstermiştir. Ülkeler mevcut yapıları ve konumları açısından markalara her zaman yatırım fırsatı sunmuşlardır.

1900'lü yıllardan sonra gelişen sektör otomotiv sektörü olmuştur. Amerika'da başlayan üretim ilk olarak Avrupa'ya sonraki aşamada Asya'ya ulaşmıştır. Bunun önündeki en

büyük engel ikinci dünya savaşı olmuştur. Savaş sonunda Japonya gibi ülkeler otomotiv alanında atılım gerçekleştirmişlerdir. Bugün günümüzde otomotiv herkes tarafından kullanılmaktadır. İnsanlar toplu taşımada otobüslerden; soğuk zincir yiyecek taşınmasında nakliyatı sağlayan tırlar ile kamyonetlerden, bir yerden bir yere rahat gitmek istedikleri zaman taksi olan sedan otomobilleri tercih etmektedirler. Yaygın üretim olanakları bulunmaktadır. Bu sayede otomotiv sektörü ekonomik büyümeyi artırıcı etki yapmaktadır. Sanayi dalları içinde yerini sağlamlaştırmaktadır. Otomotiv sanayi tüm öğeleri ile birlikte sanayi sektöründe büyük paya sahip bir alandır. Otomotiv sektörü rekabet yoğun bir sektördür. Markalar birbirleri ile ilerlemeler yaparak mücadele etmektedirler. Dünya markalar listesi içerisinde otomotiv markaları kendine yer bulmaktadır.

Türkiye'de otomotiv çalışmaları cumhuriyetle başlayan bir süreç olmuştur. Markalar üretmiş oldukları araçları pazara sürmüşlerdir. Bu markalar dönem arabalarını piyasaya sürmüşlerdir. Bu araçlar o dönemin halkı açısından rağbet görmüştür. Markalar açısından Türkiye'nin iş gücü olanağı, fiyatların düşük olması ile ülkenin coğrafi konumu ciddi değerli olarak gözükmektedir. Bunun yanında devletin markalara sağlamış olduğu vergi indirimleri gibi kolaylıklar önem taşımaktadır.

Türkiye'nin otomotiv sektöründeki amacı kendi otomotivini üretir duruma gelebilmek ve üretmiş olduğu aracı uluslararası olarak pazarlamasını yapmasıdır. Türkiye bu hedefini gerçekleştirmiştir. Türkiye bu sektörde 21.yüzyılda atılım gerçekleşmiştir. Türkiye bugün gelinen noktada TOGG markası ile piyasada önemli bir yerde bulunmaktadır. TOGG markasının üretimini gerçekleştirilmektedir. TOGG markası Anadolu (Kırmızı), Oltu (Siyah), Pamukkale (Beyaz) ve Kapadokya (Bej) renkleri ile piyasada önemli bir araçtır.

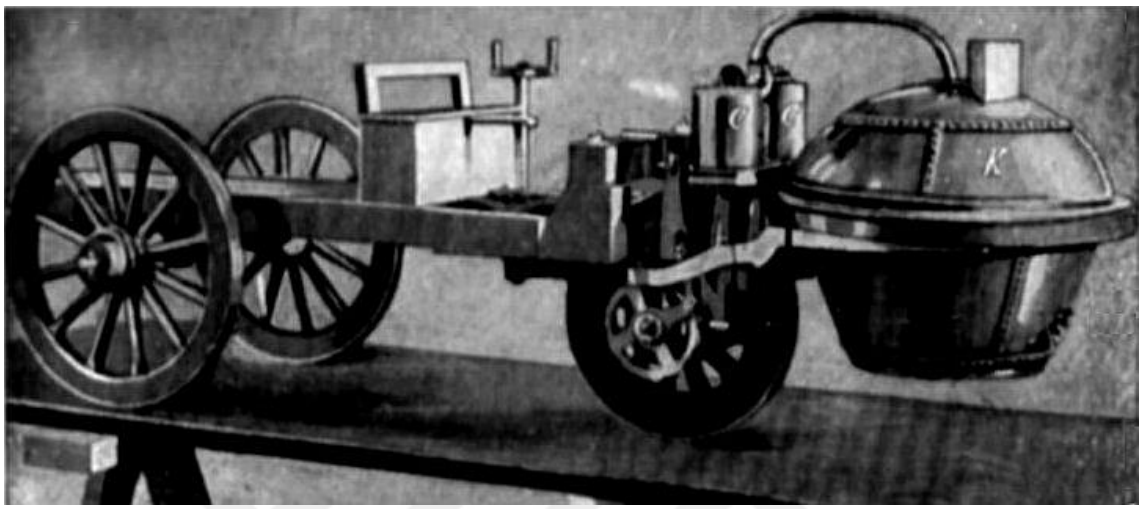
Çalışmada toplam yıllık otomotiv ihracatı rakamları ile ekonomik büyüme değerleri alınmıştır. Türkiye'nin otomotiv ihracatı incelendiğinde ekonomik büyümeye katkı yaptığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada verilere ADF, PP testi uygulanmıştır. Bu çalışmada ARDL analizi kullanılmıştır. 1969 ve 2023 yıları arası incelenmiştir. Analiz sonuçlarında otomotiv ihracatı ile ekonomik büyüme arasında illiyet bağı bulunmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre ihracat değişkeninde %1 birim gerçekleşen artış ekonomik büyüme üzerinde % 2.019 oranında etkiye sahip olmaktadır. Sonuç olarak; Türkiye'nin gerçekleştirdiği otomotiv ihracatının ekonomik büyüme üzerinde etkisi bulunmaktadır.

EKLER

EK-1

JOSEPH CUGNOT TARAFINDAN GELİŞTİRİLEN ARABA

EK-2

1886 BENZ HAKLI MOTORLU ARAÇ

EK-3

BERTHA BENZ UZUN SÜRELİ YOLCULUK

EK-4

FORD MODELİ ÜRETİM

EK-5

FORD T-MODELİ

EK-6

DEVRİM OTOMOBİLİ

EK-7

ANADOL ARABASI

EK-8

TOFAŞ TARAFINDAN ÜRETİLEN İLK MURAT 124

Ek-9

TOFAŞ TARAFINDAN ÜRETİLEN İLK MURAT 131

KAYNAKÇA

KİTAP

AKİŞ, Elife. **İktisadi Büyüme ve Kalkınma**. İstanbul: Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.2020.

AKYÜZ Yılmaz. **Sermaye Bölüşüm Büyüme**. Ankara: Eflatun Yayınevi. 2009.

ALKİN, Erdoğan. **İktisat**. İstanbul: Filiz Kitabevi.1992.

ALKİN, Erdoğan. **Gelir ve Büyüme Teorisi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.1987.

ARSLANBOĞA, Kadir. **İktisada Giriş.** Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.2017.

ATABEY, Ayşegül. **Dış Ticarete Giriş**. Ankara. Efil Yayınevi.2011.

ATAMAN,Ümit, SUMER, Haluk. **Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi**. İstanbul:Türkmen Kitabevi. 9.baskı. 2006

BALAN, Feyza. **İktisada Giriş**. Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.2017.

BAKANLIĞI, Kalkınma. **Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 : Otomotiv Sanayi Çalışma Grubu Raporu : Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara: Kalkınma Bakanlığı. 2014.

BEGG, David. **Makro İktisat**. İstanbul: Alkım Yayınları. 2001.

BOCUTOĞLU, Ersan. **İktisadi Düşünceler Tarihi**. Trabzon: Murathan Yayınevi.:2012

BÜYÜKERŞEN, Yılmaz. **Para, Milli Gelir, İstihdam, Büyüme Ve Devletin Ekonomiye Müdahalesi Makro Ekonomi**. Ankara: Emel Matbaacılık. 1971.

DEMİR, Osman. **Ekonomide Devlet**. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu. 1997.

DİRİMTEKİN, Halil. **Makro İktisat**. Eskişehir: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.

DOĞRU, Mustafa Kemal, CİN, Mehmet Fatih. **Makro İktisat**. İstanbul: Legal Yayıncılık. 2016.

DÖLEK, ALİ. **İhracat- İthalat İşlemleri Pratik Bilgiler.** İstanbul: Kızılkaya Gümrük Müşavirliği. 2011.

DÜĞER, İsmail Hakkı, DULUPÇU, Murat Ali. **İktisata Giriş**. İstanbul: Türkmen Kitapevi. 2007.

ERDİNÇ, Zeynep. **İktisadi Büyüme**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No:3656. 2018.

EKEN, Ali İzzet. **Dış Ticaret**. Ankara: Nobel Yayın. 2019

FUSS, Melvyn A. **Costs and Productivity in automobile production: the challenge of Japanese efficiency**. Cambridge: University Press. 1992.

GÖNEL, Feride Doğaner. **Kalkınma Ekonomisi.** Ankara: Efil Yayınevi. 2013.

GÜRİŞ, Burak, GÜRİŞ, Selahattin, AKAY, Ebru Çağlayan. **R ile Temel Ekonometri**. İstanbul: Der Yayınları.2020.

GÜRSOY, Yaser. **Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi**. Bursa:Ekin Basım Yayın Dağıtım. 2018.

GÜNSOY, Güler. **İktisadi Büyüme**. Anadolu Üniversitesi Yayını.

HATİBOĞLU, Zeyyat. **Özet Ekonomik Doktrinler ve Sistemler**. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.2000.

HİÇ, Mükerrem. **Büyüme Teorileri ve Az Gelişmiş Ekonomiler**, İstanbul: Sermet Matbaası.1970

İLYAS, Atilla İmrahor, Ozan ARICASOY. **İskandinav Ülkeleri Otomotiv Yan Sanayi Pazar Araştırması**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası 2006-33. 2006.

JONES, Charles. **İktisadi Büyümeye Giriş**. İstanbul: Literatür Yayıncılık. 2001.

KAYA, Ferudun. **Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi**.İstanbul:Beta Yayınları. 6. Baskı. 2016.

KUTLAR, Aziz. **Uygulamalı Ekonometri**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 2005.

MANİSALI, Erol. **Gelişme Ekonomisi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını. 1975.

ODASI. İstanbul Sanayi. **Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde İstanbul Sanayi Odası meslek komiteleri sektör stratejileri geliştirilmesi projesi : otomotiv sanayii sektörü**. İstanbul. 2002.

ÖZBEK, Orkun. **Oto Yan Sanayi**. İzmir: İzmir Ticaret Odası.2000.

PARASIZ, İlker. **Modern Makro Ekonominin Temelleri**. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.2000

PARASIZ, İlker. **Ekonomik Büyüme Teorileri**. Bursa: Ezgi Kitapevi. 2008.

PARASIZ, İlker. **Makro Ekonomi**. İstanbul: Ezgi Kitapevi. 2013

PEKİN, Arzu Karamani. **Tofaş'ın 50 Yıllık Yolculuğu: Otomobil Ticaretinden Otomotiv Sanayisine**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2018

SEYİDOĞLU, Halil. **İktisat Biliminin Temelleri**. İstanbul: Güzem Can Yayınları. 2011.

SEYİDOĞLU, Halil. **Uluslararası İktisat.** İstanbul: Güzem Can Yayınları.2017.

SMİTH, Adam. **Ulusların Zenginliği**. İstanbul: Alan Yayıncılık.1997

STEWART, Michael. **Keynes Devrimi**. İstanbul: Minnetoğulları Yayınları. 1980.

TABAN, Sami. **İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller**. Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık. 2011.

TAKIM, Abdullah. **Uluslararası Ticarete Giriş**. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım. 2015.

TARI, Recep. **Ekonometri**. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. 2015

TEŞKİLATI, Devlet Planlama. **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 : Dış Ticaret Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara: DPT. 2007.

TEZCANLI, Meral Varış. **Otomotiv Sektörü**. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Sektör Araştırmaları Serisi. No 1.1995

TOPKAYA, Özgür. **İktisada Giriş**. Bursa: Dora Yayın Dağıtım.2017

TUNALI, Halil. **İktisadi Büyüme**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.2020.

TUNALI, Halil. **İktisadi Kalkınma**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.2020.

TURANLI, Rona. **İktisadi Düşünce Tarihi**. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi. 1994.

UNAY, Cafer. **Genel İktisat**. Bursa: Ekin Kitabevi. 2000.

ÜLGEN, Gülden. **Makro İktisat**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. 2020.

ÜLGENER, Sabri. **Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme**. İstanbul: Sermet Matbaası.1974.

ÜNSAL, Erdal. **Makro İktisat**. Ankara: İmaj Yayıncılık. 2011.

ÜSTÜNEL, Besim. **Makro Ekonomi.** İstanbul: Mısırlı Matbaacılık. 1990.

ÜZÜMCÜ, Adem. **İktisadi Büyüme**. İstanbul: Beta Basım Yayın.2015.

YILDIRTAN, Dina Çakmur. **E-Views Uygulamalı Temel Ekonometri**. İstanbul: Türkmen Kitapevi. 2017.

YILDIRIM, Kemal. KARAMAN, Doğan. TAŞDEMİR, Murat. **Makro Ekonomi.** Eskişehir: Seçkin Yayınları. 2007.

YUEH, Linda. **Büyük Ekonomistler**. İstanbul: Salon Yayınları, 2020.

WOMACK, James, Daniel JONES. Daniel ROSS. **The Machine That Changed The World : How Japan's Secret Weapon İn The Global Auto Wars Will Revolutionize Western İndustry.** New York: Harper Perennial. 1991.

MAKALE

AKSU, Levent. İktisat Ekollerinin İktisadî Büyüme Konusundaki Düşünceleri Ve Modellerinin Analizi. **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Cilt 106. Sayı 208. Şubat 2014 s. 365

BAŞBUĞ, Ali Kemal, Umut EVLİMOĞLU ” Otomotiv Sektörünün Türkiye Ekonomisini Makroekonomik Olarak Etkileme Mekanizmaları ve Sektöre Yönelik Bir Analiz” **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, Cilt 55 Sayı 1. 2020

ÇELİK, Hüseyin” Türkiye’de İhracat Çeşitliliği ve Ekonomik Büyüme ilişkisi: ARDL Yaklaşımı,” **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,** Sayı 35, Mart 2022 s. 152. https://doi.org/10.18092/ulikidince.1048669.

ERDOĞAN, Seyfettin, Şerif CANBAY, “İktisadi Büyüme ve Araştırma & Geliştirme (Ar-Ge) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme” **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, Ağustos 2016 s.33. https://doi.org/10.18506/anemon.258538.

GÖRENER, Ali, Ömer GÖRENER ” Türk Otomotiv Sektörünün Ülke Ekonomisine Katkıları Ve Geleceğe Yönelik Sektörel Beklentiler” **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, Cilt 3, Sayı 10, Haziran 2008.

KURZ, Heinz D. SALVADORİ N. “**Adam Smith on growth**.”

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri,” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 53, Sayı 01, 01.01. 1998 s. 217-218

MOZCUK, Arkadius D. Lesniak “The Hıstorıcal Condıtıons For Development Of The Automotıve Industry” The Economıc Dıscourse, **International scientific journal**, Issue 1.2018.

ÖZSAĞIR, Arif “Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği**”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 10, Sayı 14, (2008) s. 336

SHARIPOV, Ilkhom “CONTEMPORARY ECONOMIC GROWTH MODELS AND THEORIES: A LITERATURE REVIEW”, **CES Working Papers**, Vol: 7 İss: 3 (2015)

T.C. MEB ,“ Muhasebe Finansman Dış Ticarette Ödeme Şekiller” Ankara, **MEGEB**, 2008.

TURAN, Volkan ”Karl Marx’ta Bölüşüm” **Politik Ekonomik Kuram**, Cilt 1, Sayı 2 (2017) : 146 https://doi.org/10.30586/pek.349643

TURNER, Paul “Power properties of the CUSUM and CUSUMSQ tests for parameter instability.” **Applied Economics Letters**, 17 (11), 1049-1053. https://doi.org/10.1080/00036840902817474

TÜRKER, Munise Tuğba “İçsel Büyüme Teorilerinde İçsel Büyümenin Kaynağı ve Uluslararası Ticaret Olgusuyla İlişkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 25, 2009, s.88

YILMAZ GÖKTAŞ, Özlem Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasında Nedensellik İlişkisi, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi**, Sayı:2 , 2005, s.66

YÜLEK, Murat “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, **Hazine Dergisi**, Sayı:6, 1997, ss.7-8

İNTERNET KAYNAĞI

Analystnotes web sitesi: https://analystnotes.com/cfa-study-notes-production-function-and-growth-accounting.html adresinden alındı(10.02.2025).

Data Kapital Web sitesi: https://datakapital.com/blog/solow-modeli adresinden alındı (10.02.2025)

Deller, S. Community Economic Development . Theories of Economic Growth : https://aae.wisc.edu/ced/wp-content/uploads/sites/8/2013/07/economic-growth-on-line-for-CNRED.pdf adresinden alındı(2024, 10 29).

finanstaksi.. Finans taksi web sistesi: https://finanstaksi.com/dunya tarihinde-ekonomiye-yon-veren-isimler-ve-dunyanin-en-iyi ekonomistleri-kisaca/ adresinden alındı(2024, 10 14)

kolayihracat.gov.tr.. kolayihracat web sitesi: https://www.kolayihracat.gov.tr/sektorler/otomotiv adresinden alındı(2024, 11 11)

Medium.com . medium web sitesi: 101https://medium.com/@stat.altin/zaman-serisi-analizlerinde adresinden alındı. (2024, 10 10).

Mercedes Benz.. Mercedes Benz web sitesi: https://www.mercedes-benz.com.tr/passengercars/brand.html adresinden alındı. (2024, 11 07)

Mercedes Benz. Mercedes Benz web sitesi: https://group.mercedes-benz.com/company/tradition/founders-pioneers/bertha-benz.html

POLAT, L. İSTEMİPARMAN DIŞ TİCARET PORTALI. istemiparman.com.tr: https://www.istemiparman.com.tr/turkiyede-otomotiv-sektoru-dis-ticaretinin-gelisimi/ adresinden alındı(2024, 11 09).

KIZILKAYA, Oktay. Slide Player Web sitesi: https://slideplayer.biz.tr/slide/17569160 adresinden alındı.(2025, 02 11).

Üner, T.. Habertürk. Habertürk : https://www.haberturk.com/birinci-dunya-savasini-baslatan-olay-1-dunya-savasi-neden-cikti-ve-nasil-basladi-hteg-3539342?page=2 adresinden alındı(2024, 11 3)

TÜİK. https://rapory.tuik.gov.tr/12-11-2024-02:21:52-143947167856087018218129206 59.html (11.11.2024)

TÜİK https://rapory.tuik.gov.tr/12-11-2024-02:34:55-199574197390394762011430238 04.html (11.11.2024)

RAPORLAR

BEDİR, Atilla. "Türkiye'de Otomotiv Sanayii Gelişme Perspektifi ", **T.C. BAŞBAKANLIK DPT YAYIN NO:2660**, Ankara.2002.

GÜR, Nurullah ve Yunus Furuncu " Küresel Otomotiv Sektörünün Değişimi Ve Yerli Otomobil Projesinin Geleceği Raporu", **SETA**. İstanbul.2019.

KPMG: **Otomotive Sektörel Bakış**, İstanbul,2019.

(OSD) Otomotiv Sanayi Derneği: **2014 Yılı Değerlendirme Raporu**, İstanbul, 2015.

(OSD) Otomotiv Sanayi Derneği: **2012 Yılı Değerlendirme Raporu**, İstanbul,2013.

(OSD) Otomotiv Sanayi Derneği: **2015 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu**, İstanbul, 2016.

(OSD) Otomotiv Sanayi Derneği: **2015 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu**, İstanbul, 2016.

(OSD) Otomotiv Sanayi Derneği: **2016 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu**, İstanbul, 2017.

(OSD) Otomotiv Sanayi Derneği: **2017 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu**, İstanbul, 2018.

(OSD) Otomotiv Sanayi Derneği: **2020 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu**, İstanbul, 2021.

(OSD) Otomotiv Sanayi Derneği: **2022 Yılı Küresel Değerlendirme Raporu**, İstanbul, 2023.

PİŞKİN, Sercan. " **Türkiye Otomotiv Sanayii Rekabet Gücü ve Talep Dinamikleri Perspektifinde 2020 İç Pazar Beklentileri**", **TSKB Ekonomik Araştırmalar. İstanbul,2017.**

T.C. Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı**, Otomotiv Sektörü Raporu,** Ankara, 2019.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **Otomotiv Sektör Raporu,** Ankara, 2020**.**

T.C. Ticaret Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, **Otomotiv Sektör Raporu** Ankara, 2024,

(UİB) Uludağ İhracatçılar Birlikleri Genel Sekreterliği: **Türkiye Otomotiv Endüstri Raporu**, Bursa, 2021.

TEZLER

Adıgüzel, Güldenur (2011). Lojistiğin Dış Ticaret Üzerine Etkileri ve Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul

Dursun, Arif (2020). Türkiye Ve Güney Kore Arasında İmzalanan Serbest Ticaret Anlaşması (STA)'nın Türkiye'nin Güney Kore İle Dış Ticaretine Etkisinin İncelenmesi: Ardl Yaklaşımı. **Yüksek Lisans Tezi**. Ufuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.Ankara.

Guliyev Ali (2023). Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi: ARDL Modeli Yaklaşımı ve Granger Nedensellik Analizi. **Yüksek Lisans Tezi**. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Kütahya.

ÇOŞKUN,Hüseyin (2020). Türkiye'de Ar–Ge Harcamalarının İhracat Üzerindeki Etkisinin Ardl Yöntemiyle Araştırılması. **Yüksek Lisans Tezi.** Atatürk Üniversitesi. Ekonometri Anabilim Dalı. Erzurum.

EKLERDE YER ALAN RESİMLERE AİT GÖRSEL KAYNAK

https://tofasanadoluarabalarimuzesi.com/Page/Detail/17 (09.11.2024)

https://www.haberturk.com/murat-124un-yollardaki-48-yillik-seruveni-ilk-gunku-heyecaniyla-suruyor-2371234-ekonomi?page=3 (10.11.2024)

https://corporate.ford.com/articles/history/the-model-t.html (10.11.2024)

https://markut.net/sayi-13/kitlesel-uretim-fordizm-nedir/(10.11.2024)

https://www.dunya.com/sirketler/efsanevi-anadol-metaversete-yerini-aldi-haberi-693039 (10.11.2024)

https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/turkiyenin-ilk-yerli-otomobili-devrim-tulomsas-muzesi-devrim-arabasi,4G-cEDVj7EeVuZfOmPS0IQ/MOuB9zDG-Eu6ekrXdQI_Ag (10.11.2024)

https://ceviiz.com/portre/stanley-kardesler-buharli-otomobil-seruvenleri/ (10.11.2024)

https://group.mercedes benz.com/company/tradition/founders-pioneers/bertha-benz.html (10.02.2025)